

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Artur Piisang

**JURIIDILISE ISIKU PANKROTIAVALDUSE ESITAMISE KOHUSTUSE TÄITMISE
ÕIGUSLIK TAGAMINE**

Magistritöö

Juhendajad
Prof. emer. Paul Varul
MA Mario Truu

Tartu
2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. PANKROTIAVALDUSE ESITAMISE KOHUSTUS.....	7
1.1. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse regulatsioon, eesmärgid ja põhjendatus	7
1.2. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise põhjused	10
1.3. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õigusliku tagamise vajadus ja abinõud	11
2. PANKROTISEADUSEST TULENEVAD PANKROTIAVALDUSE ESITAMISE KOHUSTUSE TÄITMISE TAGAMISE ABINÕUD	13
2.1. Ärikelid pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise tagajärjena.....	13
2.1.1. Ärikeelu instituut Eesti õiguskorras ja ärikeelu kohaldamise menetlus	13
2.1.2. Menetlusaegse ärikeelu rakendamise eeldused	16
2.1.2.1. Menetlusaegse ärikeelu rakendamise eeldused enne maksejõuetusõiguse revisjoni käigus tehtud seadusmuudatusi	16
2.1.2.2. Menetlusaegse ärikeelu rakendamise eeldused pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku suhtes kehtivas õiguses	17
2.1.3. Ärikeelu preventiivset mõju kahjustavad asjaolud.....	20
2.1.3.1. Ärikeelust tuleneva piirangu formaalne olemus ja ärikeelule allutatavate isikute kitsas ring	20
2.1.3.2. Menetlusaegse ärikeelu rakendamise ja kestuse sõltuvus pankrotimenetlusest	22
2.2. Maksejõuetuse teenistus pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagajana	27
2.3. Pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku kohustus hüvitada kulude katteks makstud deposiit.....	28
2.4. Vahekokkuvõte	29
3. TSIVIILÕIGUSLIK VASTUTUS PANKROTIAVALDUSE ESITAMISE KOHUSTUSE RIKKUMISE EEST	31
3.1. Kahju hüvitamise kohustus pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õigusliku tagatisena	31
3.2. Pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku tsiviilõiguslik vastutus juriidilise isiku võlausaldajate ees	33
3.2.1. Vastutuse eeldused.....	33
3.2.2. Vastutus „vanade võlausaldajate“ ees.....	35
3.2.2.1. Vastutuse ulatus „vanade võlausaldajate“ ees.....	35
3.2.2.2. „Vanadele võlausaldajatele“ kahju hüvitamise kohustuse preventiivne mõju.....	36
3.2.3. Vastutus „uute võlausaldajate“ ees	39

3.2.3.1. Vastutuse ulatus „uute võlausaldajate“ ees	39
3.2.3.2. „Uutele võlausaldajatele“ kahju hüvitamise kohustuse preventiivne mõju.....	40
3.3. Vahekokkuvõte	42
4. PANKROTIAVALDUSE ESITAMISE KOHUSTUSE RIKKUMISE KRIMINALISEERIMINE	44
4.1. Rikkumise kriminaliseerimine pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õigusliku tagatisena	44
4.2. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise varasem kriminaliseerimine	45
4.2.1. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine kui kuritegu	45
4.2.2. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimise põhjused karistusõiguse revisjoni käigus	46
4.3. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise varasema dekriminaliseerimise kriitika.....	47
4.3.1. Tõendamiskasused ning menetluslikud probleemid.....	47
4.3.2. <i>Ultima ratio</i> ja proportsionaalsuse põhimõtete järgimine	50
4.3.3. Karistusseadustiku § 385 ¹ ebaõigussisu hõlmatuse teiste kuriteokoosseisudega.....	51
4.3.4. Karistuse ebaefektiivsus	53
4.3.5. Vahekokkuvõtte pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise varasema dekriminaliseerimise kriitikast	53
4.4. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise uuesti kriminaliseerimise põhjendamatus	54
4.5. Vahekokkuvõte	57
KOKKUVÕTE.....	58
LEGAL SAFEGUARDS TO ENSURE COMPLIANCE WITH THE DUTY TO FILE THE BANKRUPTCY PETITION OF A LEGAL PERSON	61
LÜHENDID	68
KASUTATUD KIRJANDUS	70
KASUTATUD ÕIGUSAKTID.....	74
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	76
MUUD ALLIKAD	79
LISA.....	82

SISSEJUHATUS

Pankrotimenetluse algatamine on võimalik kas võlgniku või võlausaldaja pankrotiavalduse alusel. Pankrotiseaduse¹ § 13 lg 3 kohaselt võib võlgnikul olla pankrotiavalduse esitamise kohustus. See kohustus on eelkõige juhatuse või seda asendava organi liikmel juriidilisest isikust võlgniku suhtes (tsiviilseadustiku üldosa seaduse² § 36). Pankrotiavalduse esitamise kohustus võib tekkida ka pärandvara suhtes (pärimisseaduse³ § 137 lg 2¹ ja § 142 lg 6), ent seda kohustust käesolevas magistritöös ei uurita. Kuna pankrotiavalduse esitamise kohustuse olemasolu iseenesest ei taga selle täitmist, peavad kohustuse rikkumise tagajärjed motiveerima seda täitma.⁴ See on probleem, millele peavad leidma lahenduse kõik õigussüsteemid.⁵

Magistritöö on aktuaalne oma praktilise tähtsuse poolest. Efektiivne maksejõuetusmenetluste süsteem on eduka majanduskeskkonna üks oluline alustala. Selle toimimine eeldab, et maksejõuetud isikud jõuavad maksejõuetusmenetlustesse õigeaegselt. Kui pankrotiavaldust ei esitata õigeaegselt, võib võlgniku majanduslik olukord muutuda selliseks, et pankrotiavalduse menetlus raueb vara puudumise tõttu (PankrS § 29 lg 1 või 2), millisel juhul pankrotimenetlust ei viida läbi ja võlausaldajate huvid jäävad kaitseta. Ligi 60% pankrotiavalduse menetlustest rauevad.⁶ Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine ei ole raugemiste ainukene põhjus, kuid on selle üks oluline põhjus – maksejõuetuse teenistuse andmetel ei esita varatute ühingute juhatuse liikmed ligi 77% kordadel pankrotiavaldust õigeaegselt.⁷ Isegi kui pankrotiavalduse esitamisega hilinemisele vaatamata kuulutatakse pankrot välja, saavad võlausaldajad viivituse tõttu oma nõuded pankrotimenetluses rahuldatud väiksemas määras. Kui OECD kõrge sissetulekuga riikides rahuldatakse võlausaldajate nõuded keskmiselt 70,2% ulatuses, siis 2019. aasta uuringu kohaselt oli Eestis see määr üksnes 40,7%.⁸ Maksejõuetusmenetlus võib ka üldse mitte toimuda, kui pankrotiavalduse esitamise kohustust rikutakse ning ka võlausaldajad ei näe pankrotiavalduse esitamises eelist. Sellisel juhul jääb juriidiline isik „riiulile“ sundlõpetamist

¹ Pankrotiseadus. – RT I, 06.07.2023, 61.

² Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 06.07.2023, 98.

³ Pärimisseadus. – RT I, 06.07.2023, 67.

⁴ Steffek, F. Gläubigerschutz in der Kapitalgesellschaft. Krise und Insolvenz im englischen und deutschen Gesellschafts- und Insolvenzrecht. Tübingen: Mohr Siebeck 2011, lk 65.

⁵ Möritz, D. Haftung des Managements und Drittschutz. Baden-Baden: Nomos 2011, lk 123; Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 35. – Stürner, R., Eidenmüller, H., Schoppmeyer, H. (koost). Münchener Kommentar zur Insolvenzordnung. 4. Auflage. München: C. H. Beck 2019. (edaspidi: MüKoInsO).

⁶ Creditinfo Eesti AS. Pankrotid Eestis 2021. Kättesaadav: https://web.creditinfo.ee/Pankrotid_Eestis_2021.pdf (21.01.2024), lk 5, tabel 1.

⁷ Maksejõuetuse teenistus. Maksejõuetuse teenistuse esimese tegevusaasta, st 2023. aasta tegevusaruanne. Kättesaadav: <https://maksejouetus.konkurentsiamet.ee/media/35/download> (19.02.2024), lk 3.

⁸ World Bank. Doing Business Archive. Resolving Insolvency. Kättesaadav: <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/resolving-insolvency> (12.03.2024), tulp „Recovery rate (cents on the dollar)“; World Bank Group. Doing Business 2019. Training for reform. https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf (12.03.2024), lk 170.

ootama – selliste ühingute arvu võimalikule suurusjärgule viitab asjaolu, et 2023. aastal jättis tähtaegselt majandusaasta aruande esitamata ligi 120 000 juriidilist isikut.⁹

Õiguskorra eesmärk peaks olema vältida pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisi. Seni on asjatundjate seas levinud seisukoht, et Eesti õiguskord võimaldab leebete tagajärgede tõttu pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmisest hoidumist.¹⁰ „Firmamatmise“ teenused, mille eesmärk on mh pankrotimenetluse vältimine, on Rahapesu Andmebüroo analüüsi kohaselt praktikas väga levinud.¹¹ Süsteemi kuritarvitamine ning kohustuste täitmata jätmise õõnestab majanduskeskkonna usaldusväärust. Sellest tuleneb vajadus uurida pankrotiavalduse esitamise kohustust ja selle täitmise tagatise, et teha järeldusi sellest, kuidas saab rikkumisi ära hoida.

Magistritöö teema on aktuaalne ka teadusliku uurimise mõttes. Käesoleva magistritöö teemat, mis on üheks pankrotiõiguse olulisemaks probleemiks, ei ole varasemalt analüüsitud sellise struktuuriga ja sellise nurga alt. L. Tolstov on enda doktoritöös analüüsinud pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega kaasnevat deliktiõiguslikku vastutust.¹² K. Jürgenson on 2015. aastal kaitstud magistritöös analüüsinud pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku vastutust pankrotimenetluse raugemisel, keskendudes pankrotimenetluse kulude kandmise võimalustele¹³ ning 2017. aastal kaitses H. Hirsik magistritööd, milles analüüsis pankrotikuritegude dekriminaliseerimist¹⁴. S. Liin uuris maksejõuetusõiguse revisjoni käigus koostatud analüüsis maksejõuetu juriidilise isiku juhatuse liikme kohustusi ja vastutust.¹⁵ Küll aga ei ole analüüsitud komplekselt pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise tagajärgi ja selle rikkumise ärahoidmise võimalusi erinevatest õigusharudest tulenevate meetmetega koostoimes, iseäranis arvestades karistusõiguse ning maksejõuetusõiguse revisjonide käigus tehtud olulisi muudatusi. Ka maksejõuetusõiguse revisjoni käigus rõhutasid huvigrupid vajadust analüüsida pankrotiavalduse õigeaegse esitamise tagamist.¹⁶

⁹ Jõgi, E. Karm karistus ei morjenda: 120 000 ettevõtet jätsid aruande esitamata. – Äripäev, 04.07.2023. Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/uudised/2023/07/04/karm-karistus-ei-morjenda-120-000-ettevotet-jatsid-aruande-esitamata> (14.02.2024).

¹⁰ Varul, P. Maksejõuetusõiguse areng Eestis. – Juridica IV/2013, lk 236–237; Karja (Agarmaa), M. Arvamus pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõude kohta. 2019, kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1436/download> (21.01.2024), lk 13; Maksejõuetuse teenistus, lk 12.

¹¹ Rahapesu Andmebüroo. Äriühinguteenuse pakkujatega seonduvad rahapesuriskid Eestis. 2021. Kättesaadav: <https://fiu.ee/media/952/download> (19.02.2024), lk-d 3, 17–18, 40, 42; Siseministeerium. Maksejõuetusõiguse revisjoni ettevalmistamine (Siseministeeriumi ettepanekud). 2015. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1329/download> (13.02.2024), lk 3.

¹² Tolstov, L. Tort liability of the director to company's creditors. Doktoritöö. Juhendaja Janno Lahe. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2015.

¹³ Jürgenson, K. Pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku vastutus pankrotimenetluse raugemisel. Magistritöö. Juhendaja Andres Vutt. Tartu: Tartu Ülikool 2015.

¹⁴ Hirsik, H. Pankrotikuritegude dekriminaliseerimise põhjendus. Magistritöö. Juhendaja Jaan Ginter. Tartu: Tartu Ülikool 2017.

¹⁵ Liin, S. Maksejõuetusõiguse revisjon. Analüüs-kontseptsioon. Maksejõuetu juriidilise isiku juhatuse liikme vastutus. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1400/download> (12.02.2024).

¹⁶ *Ibid.*, lk 4 ja seal viidatud maksejõuetusõiguse revisjoni lähteülesandele saadetud tagasiside.

Magistritöö eesmärk on leida vastus küsimustele, millised on õiguslikud võimalused ja meetmed, et tagada juriidilise isiku pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmist, kas praegune süsteem on selleks piisavalt efektiivne ja mida tuleks teha süsteemi täiustamiseks. Magistritöös käsitletakse kolme liiki õiguslikke abinõusid, mis tagavad pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmist – need on pankrotiõiguslikud, tsiviilõiguslikud ja karistusõiguslikud abinõud. Sellest liigitusest ja magistritöö eesmärgist tulenevalt on püstitatud uurimisküsimused:

- 1) Miks on juriidilisest isikust võlgniku pankrotiavalduse esitamise kohustust õiguskorras vaja ning miks on vaja selle kohustuse täitmist õiguslikult tagada?
- 2) Kas pankrotiseaduses sätestatud ärikeeld ja kulude katteks makstud deposiidi hüvitamise kohustus ning maksejõuetuse teenistuse tegevus pankrotimenetluses on pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagatistena piisavalt efektiivsed ning omavad preventiivset mõju?
- 3) Kas tsiviilõiguslik vastutus pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise eest on kehtivas õiguses piisav kohustatud isiku motiveerimiseks kohustust täitma?
- 4) Kas kehtivas õiguses ettenähtud pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagamise abinõude kõrval oleks põhjendatud pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine ka kriminaliseerida?

Nimetatud uurimisküsimustest tuleneb magistritöö struktuur. Magistritöö sissejuhatavas esimeses peatükis on käsitletud pankrotiavalduse esitamise kohustuse sätestamise põhjendatust ja analüüsitud selle rikkumise põhjusi ning täitmise tagamise vajadust. Magistritöö teises peatükis on käsitletud pankrotiseadusest tulenevaid abinõusid, milleks on ärikeelu kohaldamine, pankrotimenetlusega seonduvate kulude kandmiseks makstud deposiidi hüvitamise kohustus ja maksejõuetuse teenistuse tegevus pankrotimenetluses. Magistritöö kolmandas peatükis on analüüsitud tsiviilõiguslikku vastutust pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise eest. Magistritöö neljandas peatükis on käsitletud pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise varasemat kriminaliseerimist Eesti õiguskorras ning analüüsitud, kas selle uuesti kriminaliseerimine oleks põhjendatud.

Magistritöö peamised allikad on nii Eesti kui ka välisriikide õiguskirjandus ja kohtupraktika, samuti õigusloome raames koostatud seletuskirjad, analüüsid ja arvamused. Töös uuritakse pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õiguslikke tagatise ja nende muutumist ajas ning tehakse süsteemi efektiivsuse osas järeldusi ja ettepanekuid muudatusteks, tuues asjakohastel juhtudel võrdlusi teiste riikidega. Töö uurimismeetod on analüütiline, ajalooline ja võrdlev.

Märksõnad: pankrotiõigus, maksejõuetus, pankrotikuriteod, kahju hüvitamine, ärikeeld.

1. PANKROTIIVALDUSE ESITAMISE KOHUSTUS

1.1. Pankrotiavallduse esitamise kohustuse regulatsioon, eesmärgid ja põhjendatus

Pankrotiavallduse esitamise kohustus tuleneb juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi liikmetele üldregulatsioonina TsÜS §-st 36 ning seda on täpsustatud juriidiliste isikute liike reguleerivates seadustes: äriseadustiku¹⁷ § 112 lg-s 1, § 180 lg-s 5¹ ja § 306 lg-s 3¹, tulundusühistuseaduse¹⁸ § 55 lg-s 6, mittetulundusühingute seaduse¹⁹ §-s 39, sihtasutuste seaduse²⁰ § 45 lg-s 1. Pankrotiavallduse esitamise kohustus on sätestatud ka likvideerijatele TsÜS §-s 44 ja seda on korratud ÄS § 120 lg-s 3, §-s 210 ja §-s 373, TÜS §-s 83, MTÜS §-s 49, SAS §-s 55. Kohustatud isikuteks on õiguskirjanduse kohaselt juhatuse liikmed ja likvideerijad, kuna need isikud peavad olema ja eelduslikult on kõige paremini teadlikud juriidilise isiku majanduslikust seisust.²¹ Erandina võivad juhatuse liikmete puudumisel olla pankrotiavalldust esitama kohustatud nõukogu liikmed (ÄS § 316 lg 2, SAS § 45 lg 2) või osanikud (ÄS § 180 lg 5¹). Kuna praktikas on kohustatud isikuteks eeskätt just juhatuse liikmed, on magistritöös pankrotiavalldust esitama kohustatud isikutena käsitletud eelkõige juhatuse liikmeid.

Eelviidatud sätetest tuleneb, et pankrotiavalldus tuleb esitada viivitamata, ent mitte enam kui 20 päeva möödumisel püsiva maksejõuetuse ilmnemisest. Likvideerijatele kohustuse täitmise tähtaega seadus ei sätesta. Likvideerimisel olevate ühingute maksejõuetuse puhul on tegevuse lõpetamise tõttu põhjendatud eeldada, et pankrotiavalldus esitatakse koheselt.²² Juriidilisest isikust võlgnik on maksejõuetu, kui ta püsivalt ei suuda rahuldada võlausaldaja sissenõutavaks muutunud nõuet või kui tema vara püsivalt ei kata tema kohustusi (PankrS § 1 lg-d 2 ja 3). Maksejõuetuse saabumise täpse hetke määratlemine on praktikas keeruline ning selle uurimine ei ole käesoleva magistritöö fookuses.²³ Küll aga on Riigikohus selgitanud, et pankrotiavallduse esitamise kohustuse tekkimine on üldjuhul seotud tajutava sündmusega, nt rendilepingu lõpetamisega, täitemenetluse alustamisega või kahjunõude saamisega.²⁴

Füüsilistele isikule ei ole kehtivas õiguses sätestatud kohustust taotleda enda pankrotimenetluse algatamist. Selle põhjuseks on asjaolu, et füüsilise isiku maksejõuetus ei too endaga kaasa

¹⁷ Äriseadustik. – RT I, 06.07.2023, 131.

¹⁸ Tulundusühistuseadus. – RT I, 23.12.2022, 32.

¹⁹ Mittetulundusühingute seadus. – RT I, 23.12.2022, 15.

²⁰ Sihtasutuste seadus. – RT I, 23.12.2022, 31.

²¹ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 29.

²² Saare, K. TsÜSK § 44/3.1. – Varul, P. jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus: kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura 2023.

²³ Vt sellest nt Toom, T. Äriühingu püsiv maksejõuetus ja edasiste maksete tegemine. Kus on piir keelatu ja lubatu vahel? – Juridica 2014/6, lk 485–487; Agarmaa, M. Maksejõuetusõiguse revisjon. Pankrotiavallduse esitamine, pankrotimenetluse raugemine, pankroti välja kuulutamine ja tagajärjed, pankrotivara moodustamine, pankrotivara valitsemine. 2018. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1407/download> (13.02.2024), lk 8 jj.

²⁴ RKKHo 3-20-2325, p 17.

juriidilise isiku maksejõuetusele samaväärseid tagajärgi. Eelkõige juriidilistest isikutest äriühingutel on tavapäraselt märksa laiem lepinguliste suhete võrgustik ja nende maksejõuetus võib mõjutada suuremat isikute ringi. Samuti on traditsiooniline juriidilise isiku pankrotimenetlus likvideeriv ja selle tulemus on juriidilise isiku lõpetamine.²⁵ Füüsilist isikut pankrotimenetluses ei lõpetata ning nõuded võlgniku vastu jäävad püsima ka juhul, kui neid pankrotimenetluses ei rahuldatud (PankrS § 167 lg 1).²⁶ Siiski on ka püsivalt maksejõuetute füüsiliste isikute maksejõuetusmenetluste algatamine tähtis, ent füüsilisi isikuid saab motiveerida maksejõuetusavaldust esitama võlgade ümberkujundamise või kohustustest vabastamise võimaldamisega; avalduse esitamise kohustuse ettenägemine ei oleks põhjendatud. Pankrotiavalduse esitamise kohustus täidab pankrotivara säilitamise funktsiooni. Nii kaitseb pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustus Saksa õiguskirjanduse kohaselt võlausaldajaid nende tagajärgede eest, mida on võimalik ära hoida pankrotimenetlusega.²⁷ Eelkõige ongi selliseks tagajärjeks võlgniku vara kontrollimatu pankrotimenetluse väline vähenemine. Pankrotimenetlus ning selles kohaldatavad meetmed on justkui pidur võlgniku varalise seisu edasisele kahjustamisele. Pankroti väljakuulutamisel moodustub võlgniku varast pankrotivara ning võlgnik kaotab õiguse seda käsutada, võlgniku vara valitsemise ja käsutamise õigus läheb üle pankrotihaldurile ning võlgniku vastu suunatud nõuetelt lõpetatakse viivise ja intressi arvestus (PankrS § 35 lg 1 p 1–3, 6). Nii on ka Riigikohus sõnastanud üheks pankrotiavalduse esitamise kohustuse eesmärgiks vara võimalikult suures ulatuses säilitamise ja võlausaldajate nõuete võimalikult suures ulatuses rahuldamise.²⁸ Oluline on pidada silmas, et tegemist on olukorraga, kus võlausaldajate nõudeid ei ole võimalik rahuldada või seda ei ole võimalik teha täies ulatuses. Kirjanduses on selgitatud, et õigeaegne käitumine, eelkõige pankrotiavalduse esitamine püsiva maksejõuetuse olukorras kaitseb võlausaldajate huve ning pankrotivara säilimine tagab efektiivsema pankrotimenetluse läbiviimise võimalust.²⁹

Võlgniku vara säilitamise funktsioon on pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustuse olulisim külg, sest pankrotimenetlus viiakse läbi võlgniku vara arvel (PankrS § 108 lg 1). Kui aga võlgnikul ei ole piisavalt vara isegi selleks, et katta pankrotimenetluse kulusid, raugneb pankrotiavalduse menetlus ning juriidiline isik likvideeritakse pankrotimenetlust läbi viimata (PankrS § 29 lg-d 1, 2 ja 8). Raugemine on võlausaldajate jaoks halvim võimalik tagajärg

²⁵ Manavald, P. Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid maksejõuetuse tingimustes. – *Juridica* II/2005, lk 124.

²⁶ Küll aga võidakse füüsilist isikut vabastada pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest füüsilise isiku maksejõuetuse seaduse (RT I, 06.07.2023, 29) alusel toimivas kohustustest vabastamise menetluses (FIMS § 2 lg 4 ja § 44, PankrS § 167 lg 2).

²⁷ Klöhn, L. *MüKoInsO* § 15a Rn. 19.

²⁸ RKTko 3-2-1-188-12, p 12; RKTko 2-14-50307/132, p 17.

²⁹ UNCITRAL. *Legislative Guide on Insolvency Law*. New York, 2005, lk 49–50; Manavald, P. Pankrotimenetluse majanduslik efektiivsus. Empiiriline uuring. – *Juridica* IV/2010, lk 276.

võlgniku majanduslike raskuste korral ning see omab laiemat negatiivset mõju ärikeskkonnale.³⁰ Sellisel juhul ei rahuldata võlausaldajate nõudeid ning ei toimu maksejõuetuse põhjuste uurimist, mistõttu jäävad rikkumised avastamata ja reaktsioonita.

Pankrotiavalduse esitamise kohustus täidab ka pankrotivara suurendamise võimaluste tagamise funktsiooni. Pankrotivara suurendamise perspektiivid sõltuvad olulises ulatuses sellest, millal pankrotimenetlust algatatakse. Sellest sõltuvad nt tagasivõitmise eeldused (nt PankrS § 110 lg 1 p-d 1–4). Samuti mõjutavad pankrotivara suurendamise perspektiivi võlgnikule kuuluvate võimalike nõuete aegumistähtajad (nt ÄS § 187 lg 3 ja § 315 lg 3, TsÜS § 150 lg 1).

Pankrotiavalduse esitamise kohustus täidab ka majanduskeskkonna kaitse funktsiooni. Nii on Riigikohus selgitanud, et pankrotiavalduse esitamise kohustus tagab selle, et maksejõuetu ühing ei osale edaspidi majandustegevuses.³¹ Juriidiline isik, kes niigi on maksejõuetu ega suuda täita juba enda olemasolevaid kohustusi, kuid kes võtab kohustusi maksejõuetusest teadmatute kolmandate isikute ees veel täiendavalt juurde, kahjustab seda tehes nii olemasolevaid kui ka lisanduvaid võlausaldajaid, ent ka majanduskeskkonda üldisemalt, kuna maksejõuetute juriidiliste isikute osalemine käibes tekitab ebakindlust. UNCITRAL-i maksejõuetusõiguse õigusloome juhiste kohaselt on õigusega oluline tagada, et teave võlgniku majanduslikust seisust on saadaval.³² Eesti õiguses on küll nähtud ette kohustus esitada majandusaasta aruanne (raamatupidamise seaduse³³ § 2 lg 2 ja § 14 lg 1 ning äriregistri seaduse³⁴ § 26 lg 1 p 14), ent raamatupidamine on iseäranis probleemne majandusraskustes olevates ühingutes, kus see kas ei ole prioriteet või kus võib see olla jäetud korraldamata hilisema vastutusele võtmise vältimiseks.³⁵ Seega täidab pankrotiavalduse esitamise kohustus ka olulist kolmandate isikute kaitse funktsiooni, kohustades võlgnikku teavitama avalikkust enda püsivast maksejõuetusest.

Pankrotiavalduse esitamise kohustus on sätestatud paljude Euroopa Liidu (EL) liikmesriikide õiguskordades³⁶, ent kõigi riikide õiguskorrad ei näe ette kohustust esitada pankrotiavaldust³⁷

³⁰ Varul, P. Olulisemad muudatused pankrotiseaduses. – *Juridica* VI/2021, lk 408.

³¹ RKTko 3-2-1-188-12, p 12; RKTko 2-14-50307/132, p 17.

³² UNCITRAL, lk 49–50.

³³ Raamatupidamise seadus. – RT I, 05.05.2022, 27.

³⁴ Äriregistri seadus. – RT I, 23.12.2022, 25.

³⁵ Tolstov, L., lk 26; Helenurm, V. Majandusaasta aruande mitteesitamise tõttu äriregistrist kustutamise prognoosimine Eesti ettevõtete näitel. Magistritöö. Juhendajad Oskar Lukason ja Mark Kantšukov. Tartu: Tartu Ülikool 2023, lk 13, 32.

³⁶ McCormack, G., Keay, A., Brown, S. *European Insolvency Law. Reform and Harmonization*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing 2017, lk 24–25, 31.

³⁷ Pankrotiavalduse esitamise kohustust ei näe ette nt Inglise, Rootsi, Hollandi ega Ameerika Ühendriikide õiguskorrad. Tolstov, L., lk 30; McCormack, G., Keay, A., Brown, S., lk 33–35; Korch, S. Chapter 11, Corporate Governance and the Role of Examiners. – *Emory Bankruptcy Developments Journal*, Vol. 34 Issue 2, 2018, lk 446–447. Euroopa Komisjon on aga teinud ettepaneku võtta vastu direktiiv, millega ühtlustatakse maksejõuetusõiguse teatavaid aspekte COM(2022) 702, mille artikli 36 kohaselt oleksid liikmesriigid kohustatud sätestama maksejõuetusmenetluse algatamise avalduse esitamise kohustuse. Kättesaadav eelnõude infosüsteemis: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/c360a871-f5d9-4822-8f07-c6a497226f69> (04.03.2024).

ning selle osas puudub rahvusvaheliselt ühtne lähenemine. UNCITRAL-i juhistes on selle kohustuse sätestamise põhjendatuses kaheldud, viidates ohule, et võlgnik esitab pankrotiavalduse ennatlikult ega proovi leida alternatiivseid lahendusi makseraskustele.³⁸ Autori hinnangul on Eesti õiguses piisavalt tagatud, et vaatamata pankrotiavalduse esitamise kohustuse olemasolule ei kuulutata juriidilise isiku pankrotti välja ennatlikult tervendavaid meetmeid võimaldamata. Eestis on alternatiivne lahendus majanduslike raskuste ületamiseks saneerimisseaduse³⁹ alusel toimuv saneerimismenetlus, mis on eelkõige võlgniku huvidest lähtuvalt läbiviidav menetlus⁴⁰ ning mis annab stiimuli reageerida makseraskustele varem. Kui kohus leiab pankrotiavaldust läbi vaadates, et võlgnik ei ole maksejõuetu, ent tema saneerimine võib olla võimalik, võib ta teha ettepaneku vaadata pankrotiavaldus läbi saneerimisavaldusena (PankrS § 27 lg 4²) – pankrotiavalduse esitamise automaatne tagajärg ei ole pankroti väljakuulutamise.⁴¹ Samuti ei ole iga pankroti väljakuulutamise tagajärg likvideerimine. Pankrotiseadus näeb ette võimaluse ettevõtte tervendamiseks ning võlgniku ja võlausaldajate kompromissiks (PankrS § 129 ja § 178 jj). Selliste võimaluste olemasolu on kirjanduses peetud pankrotiavalduse esitamise kohustust õigustavaks argumendiks.⁴²

1.2. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise põhjused

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine võib olla teadlik või seda võib põhjustada teadmatus. Nii võib rikkumine olla tingitud ebaadekvaatsest hinnangust juriidilise isiku majanduslikule seisule. Samas võib kohustatud isik tahtlikult esitada pankrotiavalduse võimalikult hilja või jätta see üldse esitamata. Pankrotimenetlus on pankrotiavaldust esitama kohustatud juhatuse liikmele seotud oluliste ebamugavustega ning võimalusega, et tema suhtes kohaldatakse vastutust. Juhatuse liige peab võtma pankrotimenetlusest osa, alluma teabe ja vande andmise kohustustele, tema suhtes võidakse kohaldada elukohast lahkumise või ärikeeldu, tal ei ole enam võimalik käsutada võlgniku vara (PankrS § 35 lg 1 p 3, § 85–87, § 90–91). Pankrotimenetluses uuritakse maksejõuetuse põhjusi ja juhtorganite kohustuste täitmist, selgitamaks välja kuriteo tunnustega tegusid ning raskeid juhtimisvigu (PankrS § 2, § 28). Oma kohustusi rikkunud isikul võib olla enda vastutuse vältimiseks ahvatlev mitte esitada pankrotiavaldust, vaid jätkata kahjumliku tegevusega kuni juriidiline isik on varatu. Sellisel juhul pankrotiavalduse menetlus tõenäoliselt raugneb ning kohustatud isiku vastutusele võtmine on äärmiselt ebatõenäoline.⁴³ Samuti võib pankrotiavalduse esitamise kohustuse

³⁸ UNCITRAL, lk 49–50; sama ka McCormack, G., Keay, A., Brown, S., lk 36.

³⁹ Saneerimisseadus. – RT I, 01.03.2023, 53.

⁴⁰ RKTKm 3-2-1-25-11, p 51.

⁴¹ Siiski eeldatakse PankrS § 31 lg 4 järgi pankrotiavalduse esitanud juriidilisest isikust võlgniku maksejõuetust.

⁴² McCormack, G., Keay, A., Brown, S., lk 36–37.

⁴³ Varul, P. 2021, lk 409.

rikkumise põhjuseks olla soov välistada tagasivõitmise võimalus või raskendada selle rakendamist – mida rohkem aega on võlgniku tagasivõidetavast tehingust või toimingust ajutise haldur nimetamise hetkeks möödunud, seda keerulisem on tagasivõtmine.

Kui juriidilist isikut ähvardab maksejõuetus, võib juhatuse liikmetel tekkida soov võtta ebamõistlikke riske, lootuses taastada kasumlikkus. Saksa õiguskirjanduses on selgitatud, et juhatuse liikmed n-ö mängivad maksejõuetuse olukorras võõra varaga ehk varaga, mis peaks juba olema pankrotivara ning juhatuse liikmete käsutusest väljas.⁴⁴ Sellises olukorras on kaalul eelkõige just võlausaldajate huvid.⁴⁵ Nii võib pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumist põhjustada hoolimatus vara suhtes, mis pankroti korral niikuinii väljuks juhatuse liikmete käsutusest, mistõttu ei ole selle vara säilitamine nende jaoks oluline.

Pankrotiavalduse esitamata jätmise põhjus võib olla ka psühholoogiline. Pankrotil on selgelt negatiivne tähendus ja sellega kaasnev stigmatiseerimine on Maailmapanga analüüsi kohaselt Eesti ärikultuuris märkimisväärselt tugev.⁴⁶ Pankroti vältimise soov on loomulik. Ka on Saksa õiguskirjanduses selgitatud, et isik võib hoopis olla liiga optimistlik ning ülehinnata asjaolusid ja teavet, mis tema silmis kinnitab majandusliku seisu paranemise lootusi, vaatamata juba väljakujunenud maksejõuetusele (soovmõtlemine ja kinnituskalduvus). Inimlikult on raske tunnistada valesid otsuseid sellistena ning kohustatud isik võib irratsionaalselt jätkata kahjuliku tegevusega (pühendumuse eskaleerimine).⁴⁷ Pankrotiavalduse esitamise otsustamisel on aga senise tegevuse lõpetamise vajaduse tunnistamine määrava tähtsusega.

1.3. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õigusliku tagamise vajadus ja abinõud

Eeltoodust nähtub, et pankrotiavalduse esitamise kohustus läbi oma eesmärkide tagab võlausaldajate huve ja majanduskeskkonna usaldusväärsust, mis saavad rikkumisel kahjustada. Samas võib kohustatud isikul olla mitmeid mõjusaid põhjusi jätta see kohustus täitmata. Seetõttu tuleb selle kohustuse rikkumise puhuks näha ette järelmid, mis motiveeriksid seda kohustust täitma ning mis kaaluksid üles teisel kaalukaasil olevad põhjused jätta see täitmata – õiguskorra eesmärk peaks olema pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumiste ärahoidmine ning selle kohustuse rikkumine ei tohiks olla rikkujale lõppastmes kasulik.

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisi saab hoida ära praktikas realiseeritavate ja tõhusate tagajärgedega, mis omavad preventiivset mõju ning mille olemasolu tõttu peaks

⁴⁴ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 35.

⁴⁵ Loit, R. Võlausaldajate huvide kaitsmine äriühingu makseraskuste süvenemise korral. – Juridica 1/2024, lk 37.

⁴⁶ World Bank Group. Estonia. Preventive Restructurings. July 2019. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1382/download> (03.03.2024), lk 7; Niklus, I. Mõisteid ja termineid saneerimisseadusest. – Õiguskeel 2009/2, lk 1.

⁴⁷ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 38; PricewaterhouseCoopers Advisors. Maksejõuetuse menetlemise tõhususe uuring. 2013. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/460/download> (03.03.2024), lk 10.

kohustatud isik leidma, et mõistlikum oleks kohustus täita kui see jätta täitmata.⁴⁸ Ka UNCITRAL-i juhistes on rõhutatud, et pankrotiavalduse esitamise kohustusel puudub toime, kui rikkumist ei seostata sanktsioonidega, mida jõustatakse.⁴⁹ Eestis on selle kohustuse täitmise tõhusa õigusliku tagamise puudumine olnud oluline probleem, mis on asjatundjate arvates võimaldanud selle kohustuse täitmisest hoidumist.⁵⁰ Teisalt tuleb hoiduda pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise ülesanktsioneerimisest. See võib heidutada ettevõtjaid võtmast juriidilist isikut raskest olukorrast päästa võivaid muid samme (nt saneerimine või äriplaani muutmine) ning selle asemel suunata ettevõtjaid karmide tagajärgede hirmus otsustama pankrotiavalduse esitamise ennatlikult. See võib tuua kaasa majanduse edendamise asemel hoopis majanduse pärssimise.⁵¹ Samuti võib püsiva maksejõuetuse väljaselgitamine olla praktikas keeruline ning see võib sõltuda subjektiivselt hindamisest.⁵² Nii on õiguslike tagatiste sätestamisel oluline saavutada hea tasakaal, mis küll motiveeriks pankrotiavalduse esitamise kohustust täitma, ent ei piiraks ettevõtluses riskivalmidust ülemääraselt karmide tagajärgedega. Saksa õiguskirjanduses eristatakse võimalike pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagamise võimalustena tsiviil- ja kriminaalvastutust, ärikeeldu ning premeerimist, nt soodsa restruktureerimismenetlusega.⁵³ EL-i liikmesriikides on tagajärjed pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise eest riigiti erinevad. Üldjuhul nähakse ette vähemalt juhatuse liikme vastutus võlausaldajate ees neile kohustuse rikkumisega tekitatud kahju hüvitamiseks.⁵⁴

Eesti õiguskorras on pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õiguslikud tagatised ajas muutunud. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õigusliku tagamise viise saab liigitada pankrotiõiguslikeks, tsiviilõiguslikeks ja karistusõiguslikeks (allpool vastavalt ptk-d 2., 3. ja 4.). Nende analüüs on töö keskses fookuses. Lisaks on pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise tagajärjel võimalik ka maksuõiguslik vastutus vastutusotsuse näol maksukorralduse seaduse⁵⁵ § 96 mõttes, kui rikkumise eesmärk oli jätta maksud tasumata.⁵⁶ Kuna tegemist on spetsiifilise kohustusega, mis saab tekkida üksnes maksukohustuse rikkumisel, ei ole seda magistritöös edaspidi lähemalt käsitletud.

⁴⁸ Nt Möritz, D., lk 123.

⁴⁹ UNCITRAL, lk 50.

⁵⁰ Karja (Agarmaa), M., lk 13; Varul, P. 2013, lk 236.

⁵¹ Sama ka PricewaterhouseCoopers Advisors, lk 10.

⁵² Lukason, O. Maksejõuetuse põhjuste analüüs. Kokkuvõtte olulisematest uurimistulemustest. Tarkade Otsuste Fondi uuring Justiitsministeeriumi tellimisel. 2010. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/455/download> (03.03.2024), lk 14.

⁵³ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 39.

⁵⁴ McCormack, G., Keay, A., Brown, S., lk 36.

⁵⁵ Maksukorralduse seadus. – RT I, 21.11.2023, 12.

⁵⁶ RKHKo 3-3-1-37-13, p 12 ja 17; RKHKo 3-20-2325, p 13 jj. Vt Lopman, V., Lorents, K. Vastutusotsus. Äriühingu juhatuse liikme maksuõiguslik vastutus äriühingu maksuvõla eest. – Juridica 2013/2, lk 118–127.

2. PANKROTISEADUSEST TULENEVAD PANKROTIIVALDUSE ESITAMISE KOHUSTUSE TÄITMISE TAGAMISE ABINÕUD

2.1. Ärikeeld pankrotiavalalduse esitamise kohustuse rikkumise tagajärjena

2.1.1. Ärikeelu instituut Eesti õiguskorras ja ärikeelu kohaldamise menetlus

Ärikeeld on pankrotimenetluses kohaldatav abinõu, mis on sätestatud PankrS §-s 91 ning mis seisneb keelus olla juriidilise isiku juhtorgani liige, likvideerija või prokurist. Ärikeeldu saab rakendada nii füüsilisest kui ka juriidilisest isikust võlgniku pankrotimenetluses. Ärikeeld võib olla menetlusaegne (PankrS § 91 lg 1 ja 2) või menetlusjärgne (PankrS § 91 lg 3). Kuna seadus ei näe ette füüsilise isiku kohustust esitada pankrotiavalaldus, on edaspidi käsitletud ärikeeldu juriidilise isiku pankrotimenetluses ning kuna pankrotiavalalduse esitamise kohustuse rikkumise korral saab rakendada üksnes menetlusaegset ärikeeldu, siis on magistritöös peamiselt käsitletud just menetlusaegset ärikeeldu.

Menetlusaegne ärikeeld kujutab endast Riigikohtu praktika kohaselt preventiivset sunnivahendit, mille eesmärk on kolmandate isikute kaitse ja mida rakendatakse avalikes huvides.⁵⁷ Nii on ärikeelu eesmärk takistada süütegude toimepanemist või kahju tekitamist kolmandatele isikutele, ent ärikeeld ei ole karistuslik meede.⁵⁸ Lisaks on K. Padu autori hinnangul põhjendatult leidnud, et ärikeeld aitab suunata isikuid käituma õiguskuulekamalt, et vältida enda suhtes ärikeelu rakendamist.⁵⁹ Seega on ärikeeld nii eri- kui ka üldpreventiivse eesmärgiga sunnivahend, millega keelatakse isikul tegeleda juriidilise isiku juhtimisega, et kaitsta kolmandaid isikuid, eelkõige võimalikke võlausaldajaid. Selline instituut on eesmärgi ja sisu poolest rahvusvaheliselt levinud nähtus.⁶⁰

Menetlusaegset ärikeeldu saab pankrotiavalalduse esitamise kohustuse rikkumise korral rakendada kohustust rikkunud juhatuse liikme või likvideerija suhtes (PankrS § 91 lg 2 ja § 19 lg 1). Juhatuse liikmete puudumisel võivad pankrotiavalaldust esitama kohustatud olla nõukogu liikmed (SAS § 45 lg 2, ÄS § 316 lg 2, § 189 lg 2) või osanikud (ÄS § 180 lg 5¹) ning ärikeeldu võib saada rakendada ka pankrotiavalalduse esitamise kohustust rikkunud nõukogu liikme või vähemalt 1/10 suurust osalust omava osaniku suhtes (PankrS § 91 lg 2 ja § 19 lg 1). Ärikeelu rakendamine võib olla asjakohane pankrotiavalalduse esitamise kohustuse rikkumise korral ka

⁵⁷ RKTkm 3-2-1-26-00; RKTkm 3-2-1-158-04, p 12; RKTkm 3-2-1-124-09, p 14–15, 17–20; RKHKo 3-3-1-70-15, p 26; RKÜKo 3-2-1-134-16, p 34.

⁵⁸ Padu, K. Ärikeeld enne ja pärast 2021. ja 2022. aastal jõustunud muudatusi. – *Õiguskeel* 2023/4, lk 3 ja 8; RKTkm 3-2-1-124-09, p 15 ja 18; RKÜKo 3-2-1-134-16, p 49–50.

⁵⁹ Padu, K., lk 9.

⁶⁰ Griffin, S. The Disqualification of Unfit Directors and the Protection of the Public Interest. – *Northern Ireland Legal Quarterly* Vol. 53, No. 3, 2002, lk 208; Welsh, M., Anderson, H. Director Restriction: An Alternative to Disqualification for Corporate Insolvency. – *Company and Securities Law Journal* 2019 Vol. 37 No. 1, lk 1, 7–8.

isiku suhtes, kes ei olnud kohustatud pankrotiavaldust esitama, ent kes oli organi liikmesusest tulenevalt kohustatud tagama pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise. Sellised isikud on nt äriühingu nõukogu liikmed, kes on kohustatud teostama juhatuse üle järelevalvet (ÄS § 316 lg 1 ja § 189 lg 2), sh rakendama meetmeid rikkumiste ärahoidmiseks, nt kutsudes juhatuse liikmed tagasi.⁶¹ Ka Saksa kohtupraktikas on nõukogu liikme tegevusetust pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise suhtes peetud järelevalvekohustuse rikkumiseks.⁶²

Ärikeelul puudub vahetu tsiviilõiguslik toime, see ei mõjuta nt isiku juhtorgani liikmeks nimetamise ega juhtorgani liikmena tehtud toimingute kehtivust.⁶³ Sisuliselt tekitab ärikeeld isikule kohustuse hoiduda ärikeeluga hõlmatud tegudest.⁶⁴ Ärikeelu rikkumise eest näeb karistusseadustiku⁶⁵ § 373 ette rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistuse. Siiski tingib ärikeelule allutatud isiku osalemine juhatuses juhatuse koosseisu mittevastavuse seadusele, mis võib tuua kaasa juriidilise isiku sundlõpetamise (TsÜS § 40 lg 1 p 5, ÄRS § 58 lg 1 p 2).⁶⁶

Ärikeelu määramise asi lahendatakse hagita menetluses (tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁶⁷ § 475 lg 1 p 12²). Kuigi PankrS § 91 lg-st 2 ja TsMS § 476 lg-st 1 tuleneb, et kohus kohaldab ärikeeldu reeglina omal algatusel⁶⁸, siis üldjuhul saab ärikeelu rakendamine toimuda kas halduri või maksejõuetuse teenistuse ettepanekul, kes on paremini teadlikud ärikeelu kohaldamise vajaduse ja aluse olemasolust. Seadusest tuleneb seejuures otsesõnu üksnes maksejõuetuse teenistuse õigus taotleda ärikeelu kohaldamist (PankrS § 192⁸ lg 4). Ärikeelu kohaldamise menetluses on menetlusosaline üksnes ärikeelule allutatav isik⁶⁹ ning kui taotluse ärikeelu kohaldamiseks esitas maksejõuetuse teenistus, on ka teenistus menetlusosaline (TsMS § 198 lg 3, PankrS § 91 lg 4). Riigikohtu juhiste kohaselt tuleb isik ärikeelu kohaldamise menetluses üldjuhul enne keelu määramist ära kuulata, ärakuulamise võib jätta ära üksnes vältimatul juhul. Kohus peab ärikeelu kohaldamist põhjendama ning määrama ärikeelu ulatuse, mis tähendab seda, et määruuses tuleb täpsustada, millistes valdkondades (nt ehituses) või milliste juriidiliste isikute juhina ei tohi isik tegeleda (nt äriühingu juhatustes) või et talle jäetakse õigus tegeleda

⁶¹ RKTko 3-2-1-113-16, p 24.

⁶² BGH, Urteil vom 16.03.2009 - II ZR 280/07, Rn. 15.

⁶³ Saare, K. jt. Ühinguõigus. I, kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015, lk 122; Piho, K. Juriidilisest isikust pankrotivõlgnikuga seotud isikute ärikeeld. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe- ja koolitusosakond 2019. Kättesaadav:

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtupraktika%20anal%C3%BC%C3%BCs/06_Juhtorgani%20liikme%20%C3%A4rikeeld_K_Piho.pdf (14.02.2024), lk 6.

⁶⁴ RKTkm 3-2-1-124-09, p 25.

⁶⁵ Karistusseadustik. – RT I, 06.07.2023, 40.

⁶⁶ RKTkm 3-2-1-124-09, p 25; Saare, K. jt, lk 314–315.

⁶⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 06.07.2023, 96.

⁶⁸ RKTkm 3-2-1-124-09, p 27.

⁶⁹ *Ibid.*, p 28.

mingil alal või mingis rollis (nt korteriühistu juhatuses). Samuti on kohtul õigus kitsendada juba kohaldatud ärikeeldu, nt lubades isikul olla konkreetse juriidilise isiku juhtorgani liige.⁷⁰

Menetlusaegne ärikeeld lõpeb pankrotimenetluse lõppemisega.⁷¹ Kohus võib isiku taotluse alusel lõpetada ärikeeldu ka enne pankrotimenetluse lõppu. Nii võib autori hinnangul olla põhjendatud tühistada ärikeeld enne menetluse lõppu, kui menetlus on kestnud nii kaua, et selle kohaldamise alused ei ole enam proportsioonis ärikeeldu kestusest tuleneva õiguste riivega.

PankrS § 91 lg 3 alusel saab kohus kohaldada menetlusjärgset ärikeeldu pankrotimenetluse lõpetamisel, kui isik on mõistetud süüdi pankroti- või täitemenetlusalases kuriteos, maksualases kuriteos või KarS §-des 380 ja § 381¹ nimetatud kuriteos. Menetlusjärgse ärikeeldu kohaldamise olemasolu õigustatust on korduvalt pandud kahtluse alla. Näiteks on A. Tubin leidnud, et menetlusjärgse ärikeeldu kohaldamine võib tingida vastuolu *ne bis in idem* põhimõttega (Eesti Vabariigi põhiseaduse⁷² § 23 lg 3).⁷³ PankrS § 91 lg 3 tühistamist on pidanud mõistlikuks ka P. Varul ja A. Vutt⁷⁴ ning sellise meetme rakendamist pankrotimenetluses on P. Manavald seadnud kahtluse alla⁷⁵. Enne dekriminaliseerimist oli pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine pankroti- või täitemenetlusalane kuritegu ning süüdimõistmise korral oli võimalik kohaldada menetlusjärgset ärikeeldu. Pärast dekriminaliseerimist ei saa menetlusjärgset ärikeeldu pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise korral rakendada. Seetõttu ei ole käesolevas magistritöös menetlusjärgset ärikeeldu lähemalt käsitletud.

Ärikeeldu kõrval eksisteerivad Eesti õiguskorras ka teised ettevõtlust piiravad keelud: tegutsemiskeeld, ettevõtluskeeld ja majandustegevuse keeld. KarS § 49 alusel kohaldatav tegutsemiskeeld ja KarS § 49¹ alusel kohaldatav ettevõtluskeeld on lisakaristused, neid kohaldatakse kuriteo eest karistamisel ning need on karistusliku iseloomuga meetmed. Tegutsemiskeeluga võib kohus keelata isikul töötada teatud ametikohal või tegutsemisalal, mh juriidilise isiku juhtorgani liikmena⁷⁶, kuni kolmeks aastaks. Ettevõtluskeeldu alusel võib kohus keelata isikul ühest kuni viie aastani keelata olla ettevõtja, juriidilise isiku juhtorgani liige, prokurist, likvideerija ning osaleda muul viisil juriidilise isiku juhtimises. Tegutsemis- ja ettevõtluskeeldu rikkumine on KarS § 329 järgi karistatav. Majandustegevuse keeluga saab keelata olla teatud tegevusalal tegutseva juriidilise isiku juhtorgani liige, likvideerija või prokurist või osaleda muul viisil juhtimises. Keeldu kohaldamise aluseks on majandustegevuse

⁷⁰ *Ibid.*, p 29, 32 ja 34.

⁷¹ *Ibid.*, p 35.

⁷² Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

⁷³ Tubin, A. Menetlusjärgne ärikeeld: kas pankrotiõiguslik piirang või karistusõiguslik lisakaristus? – *Juridica* VI/2012, lk 449.

⁷⁴ Varul, P. 2013, lk 237.

⁷⁵ Manavald, P. Ärikeeld kui ettevõtlusvabaduse riive. – *Juridica* VII/2003, lk 461–463.

⁷⁶ RKKKo 3-1-1-34-07, p 1.1 ja 7.

nõuete oluline rikkumine (majandustegevuse seadustiku üldosa seaduse⁷⁷ § 6 ja § 36 lg 1). Seega on majandustegevuse keeld asjakohane avalik-õiguslike nõuete rikkumisel. Seda keeldu saab kohaldada selle tegevusala osas, kus rikkumine aset leidis (MSÜS § 36 lg 4).⁷⁸ Majandustegevuse keelu rikkumine on KarS § 372 järgi karistatav. Selliselt erineb majandustegevuse keeld menetlusaegsest ärikeelust eelduste ja rakendamise menetluse poolest, ent sarnaselt ärikeelule ei ole tegemist karistusliku, vaid preventiivse meetmega. Siiski ei tule ettevõtluskeeld, tegutsemiskeeld ega majandustegevuse keeld kohaldamisele pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise korral, mistõttu ei ole neid magistrisõiguses lähemalt käsitletud.

2.1.2. Menetlusaegse ärikeelu rakendamise eeldused

2.1.2.1. Menetlusaegse ärikeelu rakendamise eeldused enne maksejõuetusõiguse revisjoni käigus tehtud seadusmuudatusi

Pankrotiseadus jättis enne maksejõuetuse revisjoni käigus tehtud seadusmuudatusi ärikeelu kohaldamise eeldused lahtiseks, mistõttu olid need eeldused kohtupraktika sisustada. 2004. aastal jõustunud PankrS⁷⁹ § 91 lg 2 nägi ette üksnes seda, et kohus võib kohaldada ärikeeldu. Riigikohus tõlgendas seda võimalust kitsendavalt ning pidas ärikeeldu täielikult sõltuvaks nn kriminaalmenetluslikust taustast. Asjas nr 3-2-1-124-09 tehtud määruses leidis Riigikohus, et ärikeeldu saab kohaldada üksnes isiku suhtes, kes pani tõenäoliselt pankrotistunud juriidilist isikut juhtides toime kuriteo ja üksnes nii kauaks, kui esineb oht, et ta paneb toime kuritegusid. Seega pidi sarnaselt kriminaalmenetluses kohaldatavale tõkendile ärikeelu kohaldamise eeldusena esinema põhjendatud kuriteokahtlus. Ärikeeld tuli lõpetada kui isik mõisteti õigeks või kui kriminaalmenetlus tema suhtes lõpetati. Riigikohtu hinnangul õigustas kitsendavat tõlgendust see, et ärikeeld riivab põhiõigusi töökoha valikule, ettevõtlus- ja omandi kasutamise vabadusele ning et ärikeelule sarnaseid abinõusid saab kohaldada lisakaristusena.⁸⁰

Viidatud Riigikohtu tõlgendused on õiguskirjanduses saanud kriitikat. Nii on P. Varul leidnud, et Riigikohtu tõlgenduse tõttu ei olnud peaaegu võimalik ärikeeldu kohaldada ning see kaotas ebasoovitavalt ühe mõjusaima vahendi kohaldamise võimaluse, süvendades pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumiste probleemi.⁸¹ M. Agarmaa hinnangul oli põhjendamatu, et PankrS § 91 lg 2 alusel kohaldatav ärikeeld seoti rangete eeldustega, kuivõrd füüsilise isiku pankrotimenetluses oli ärikeeld automaatne ning juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme

⁷⁷ Majandustegevuse seadustiku üldosa seadus. – RT I, 06.04.2021, 5.

⁷⁸ Majandustegevuse seadustiku üldosa seaduse eelnõu (803 SE) seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/e2ca0bfe-01fb-5e50-4f5c-4fa28efe7e40> (14.02.2024), lk 70–71.

⁷⁹ Pankrotiseadus. – RT I 2003, 17, 95 (2004. aastal jõustunud pankrotiseaduse esimene redaktsioon).

⁸⁰ RKTkm 3-2-1-124-09, p 14–16.

⁸¹ Varul, P. 2013, lk 236–237 ja Varul, P. 2021, lk 408–409.

kaudu on ettevõtluskeskkonda võimalik suuremal määral kahjustada.⁸² Ärikeeldu rakendati pärast viidatud Riigikohtu määrust asjas nr 3-2-1-124-09 harva. Kohtute infosüsteemi kohaselt kohaldati ajavahemikus jaanuar 2011 kuni aprill 2015 ärikeeldu PankrS § 91 lg 2 alusel üheksal korral. Perioodil mai 2015 kuni aprill 2019 ei määratud menetlusaegset ärikeeldu kordagi.⁸³

Autor leiab, et Riigikohtu kitsas tõlgendus menetlusaegse ärikeeldu kohaldamise eeldustest ei olnud õigustatud. Asjaolu, et ärikeeldu praktikas ei rakendatud, näitab, et see ei leidnudki enda kohta õiguskorras ning sellel puudus igasugune preventiivne mõju. Riigikohtu tõlgendus omandas veel kitsendavama tähenduse pärast pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimist, millega langes ära üks võimalik ärikeeldu kohaldamise alus. Kuigi Riigikohtu lähenemine on mõistetav ärikeelule allutatud isiku õiguste kaitse vaatest, siis jäid sellega tähelepanuta teisel kaalukaasil olevad ettevõtluskeskkonna huvid, mille kaitsmine on kogu ühiskonna jaoks oluline.⁸⁴ Täna ühiskonnas on tagatud küllalt sissetuleku teenimise viise, mis ei seisne juriidilise isiku juhtimises, mistõttu ei ole ärikeelust tulenev õiguste riive nii intensiivne, et see õigustaks äärmiselt kitsast kohaldamisala majanduskeskkonna toimimise arvelt. Samuti on rahvusvaheliselt olnud trendiks kehtestada ärikeeldu sellise käitumise tagajärjeks, mis ei ole kriminaalkorras karistatav, et tagada, et inimesed, kes ei ole ühingujuhtimiseks sobivad ja võivad juhtides tekitada kahju, kõrvaldatakse avalikkuse kaitseks juhtimisrollidest.⁸⁵ Ärikeeldu rakendamist õigustatakse piiratud vastutusega ühingute mudeli kuritarvitamise ärahoidmisega ning eesmärgiga suurendada usaldust äritegevuse vastu.⁸⁶ Autor toetab sellist lähenemist. Mõned autorid isegi käsitlevad võimalust juhtida piiratud vastutusega ühingut pigem privileegi kui kaitstava õigusena, õigustades selle laiaulatuslikumat piiramist.⁸⁷

2.1.2.2. Menetlusaegse ärikeeldu rakendamise eeldused pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku suhtes kehtivas õiguses

2021. aastal jõustunud muudatusega täpsustati pankrotiseaduses ärikeeldu kohaldamise eeldusi juriidilise isiku pankrotimenetluses. PankrS § 91 lg 2 uue sõnastuse kohaselt kohaldab kohus ärikeeldu eelkõige siis, kui isik on teinud raske juhtimisvea. PankrS § 28 lg 2 järgi on raske juhtimisviga juhtorgani liikme poolt kohustuse rikkumine tahtlikult või raske hooletuse tõttu. Selliselt on seadusmuudatusega välistatud Riigikohtu kitsas tõlgendus ärikeeldu kohaldamise eeldustest, kuna pankrotiseadus eristab rasket juhtimisviga kuriteost (PankrS § 28 lg-d 1 ja 2).

⁸² Agarmaa, M., lk 48.

⁸³ Piho, K., lk 10.

⁸⁴ Sarnast mõttekäiku vt Agarmaa, M., lk 49.

⁸⁵ McCormack, G., Keay, A., Brown, S., lk 51; Liin, S., lk 20–22; Griffin, S., lk 209; Du Plessis, J. J., De Koker, J. N. (koost). *Disqualification of Company Directors. A Comparative Analysis of the Law in the UK, Australia, South Africa, the US and Germany*. Routledge: Abingdon, Oxon 2017, lk 29.

⁸⁶ Griffin, S., lk 230.

⁸⁷ Welsh, M., Anderson, H., lk 4–5.

Küll aga tuleb autori hinnangul jätkuvalt arvestada Riigikohtu tõlgendusega, et ärikeelu kohaldamise võimalusi tuleb isiku õiguste riive tõttu tõlgendada pigem kitsendavalt.⁸⁸ Lisaks on nüüd PankrS § 91 lg-s 2 sõnaselgelt toodud välja, et raskeks juhtimisveaks võib mh olla pankrotiavalduse esitamise kohustuse oluline rikkumine. Seadus ei ava, mida tähendab oluline rikkumine. Seda ei ole selgitatud ka seletuskirjas⁸⁹, selle kohta puudub kohtupraktika ning seda ei ole käsitletud õiguskirjanduses. Eeltingimusest, et rikkumine peab olema oluline, järeldub, et iga pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise korral ärikeeldu kohaldada ei saa.

Olulise rikkumise nõue tähendab, et ennekõike on vaja tuvastada, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine on üldse aset leidnud ning seda tuleb ärikeelu rakendamise menetluses tõendada. Arvestades, et asja menetlevad eriteadmistega maksejõuetusajadega tegelev kohtunik, pankrotihaldur ning maksejõuetuse teenistus, on eeldatav, et rikkumist on võimalik tuvastada pankrotimenetluses tuvastatud andmete pinnalt eksperti kaasamata. PankrS § 30 lg-le 3 tuginedes võib väita, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisele viitab ka asjaolu, kui pankrotimenetlust algatati võlausaldaja pankrotiavalduse alusel.

Autori arvates tuleb olulise rikkumise mõiste avamisel arvestada PankrS § 28 lg-ga 2 ning pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise ulatusega. PankrS § 91 lg 2 koos PankrS § 28 lg-ga 2 tõlgendades järeldub, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine on oluline, kui rikkumine oli tahtlik või tulenes raskest hooletusest. Seda tõlgendust toetab ka Riigikohtu praktika.⁹⁰ Ärikeeld on kohane reaktsioon pahatahtlikule pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisele ning seda peaks ilmestama subjektiivne element isiku käitumises – tema siht jääda tegevusetuks ja vältida pankrotimenetlust või tema käibes vajaliku hoole olulisel määral järgimata jätmine püsiva maksejõuetuse olukorras (võlaõigusseaduse⁹¹ § 104 lg 4 ja 5). See on ilmne nt järgmistel juhtudel: vaatamata võlgniku ulatuslikele kohustustele võlausaldajate ees ei ole kohaselt korraldatud võlgniku raamatupidamist ega esitatud majandusaasta aruandeid ning seda eriti juhul, kui nähtub, et eesmärk võis olla saavutada võlgniku sundlõpetamine; pankrotiavalduse esitamata jätmine olukorras, kus ühingul juba on võlad, ent mingisugust väljavaadet nende kõrvaldamiseks ei ole, nt ühingu majandustegevuse lõpetamisel; juhtorgani liikme poolt maksejõuetuse olukorras vara võõrandamine ebasoodsatel tingimustel või põhjendamatu maksete tegemine; juhtorgani liige on, kui ühing juba on majandusraskustes, võtnud ebamõistlikke riske; pankrotiavalduse esitamisega viivitati pikka aega ja eelkõige siis,

⁸⁸ RKTkm 3-2-1-124-09, p 15.

⁸⁹ Muudatusettepanekute loetelu pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (195 SE II) teiseks lugemiseks. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/62c4ea02-d1dc-4c94-bf4f-875c940a657c> (14.02.2024), lk 11–13.

⁹⁰ RKTkm 3-2-1-137-04, p 10. Riigikohus võttis küll arvesse ka seda, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine oli siis kuritegu.

⁹¹ Võlaõigusseadus. – RT I, 06.07.2023, 116.

kui püsiv maksejõuetus oli üheselt selge.⁹² Teisalt tuleks pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise olulisust eitada, kui juhatuse liige üritas pankrotiavalduse esitamise asemel ühingu makseraskusi ületada mõistlike pingutustega, kui selleks veel oli lootust, nt valmistades ette ühingu saneerimist, proovides kaasata täiendavat kapitali või muutes äriplaani.

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise olulisuse hindamisel tuleb samuti arvestada rikkumise ulatusega. Ebaproportsionaalne oleks pidada nt ühepäevast pankrotiavalduse esitamisega hilinemist oluliseks rikkumiseks, sõltumata sellest, kas esinevad muud ärikeelu kohaldamist õigustavad asjaolud, kuna sellisel juhul ei ole tõenäoliselt tekkinud pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega kaasnevaid negatiivseid tagajärgi.⁹³ Täpse maksejõuetuse saabumise hetke määratlemine on aga praktikas keeruline. Kuna Riigikohtu suuniste kohaselt tuleks ärikeelu kohaldamise võimalusi tõlgendada pigem kitsendavalt, tuleks tõsiseltvõetava kahtluse korral eitada pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise olulisust.

Lisaks eelkirjeldatud ärikeelu rakendamise eelduste esinemisele peab ka ärikeelu tagajärje kohaldamine olema konkreetsel juhul põhjendatud.⁹⁴ Ärikeelu määramine on selle preventiivseid eesmärke arvestades kohane abinõu just siis, kui esineb oht, et isik paneb toime täiendavaid juhtimisvigu. Sellisele ohule võivad viidata isikut iseloomustavad asjaolud, sh tema tegevus pankrotistunud ühingu juhtimisel ning pankrotimenetluses, eelkõige: varasemad juhtimisvead ja kuriteod; pankrotimenetluses kohustuste täitmata jätmine ja vajaliku koostöö vältimine; seotus mitme teise pankrotis või sundlõpetatud ühingu juhtimisega; täiendavad juhtimisvead maksejõuetuse olukorras, nt vara võõrandamine vastusooritusega.⁹⁵ Preventiivse eesmärgiga arvestamine on vajalik ka ärikeelu ulatuse määramisel. Kui isik on pannud toime rikkumisi üksnes ühes valdkonnas, nt ehituses, võib olla põhjendatud tal keelata tegeleda just selles valdkonnas. Teisalt, kui on ilmne, et valdkondlik kitsendamine preventiivset eesmärki ei täidaks – ehk et isik paneks lihtsalt juhtimisvigu toime teises valdkonnas – on õigustatud ärikeelu kohaldamine kitsendusteta.⁹⁶

⁹² Vt ka nt Piho, K., lk 18; Vutt, M. Ärikeeld pankrotimenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2009. Kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2009/arikeeldpankrotimenetluses_margit_vutt_loplik.pdf (03.03.2024), lk 18–19.

⁹³ Vt sarnast mõttekäiku KarS § 385¹ rakendamisest: Kairjak, M. Keerukuse redutseerimine Eesti õiguses karistusseadustiku § 217² objektiivse koosseisu relatiivsete õigusmõistete sisustamise näitel. Doktoritöö. Juhendajad Jaan Sootak ja Irene Kull. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2015, lk 118.

⁹⁴ Sama ka Tubin, A., lk 449.

⁹⁵ Seevastu hinnatakse nt Ühendkuningriigi õiguses ärikeelu rakendamisel ainult isiku varasemaid tegusid, mitte temast tulenevat ohtu. Vt Griffin, S., lk 209.

⁹⁶ Vt ärikeelu ulatuse kitsendamisest RKHKo 3-3-1-15-06, p 8; RKTkm 3-2-1-124-09, p 23 ja 34.

2.1.3. Ärikeelu preventiivset mõju kahjustavad asjaolud

2.1.3.1. Ärikeelust tuleneva piirangu formaalne olemus ja ärikeelule allutatavate isikute kitsas ring

Ärikeelu preventiivset mõju kahjustab asjaolu, et see ei keela osalemist juriidilise isiku juhtimises muul viisil kui formaalselt juhtorgani liikmena, prokuristina või likvideerijana. Riigikohus on selgitanud, et ärikeeld ei keela isikul faktiliselt täita ülesandeid ja evida volitusi, mis kuuluvad juhtorganite liikmetele, likvideerijatele või prokuristidele.⁹⁷ Selliselt ei keela ärikeeld olla isikul nt faktiline ühingujuht⁹⁸ ega teha juhtimisel sisulisi otsuseid. Seevastu on ettevõtlus-, tegutsemis- ja majandustegevuse keelu raames keelatud ka juhtimisülesandeid faktiliselt täita.⁹⁹ See on oluline probleem.¹⁰⁰ Praktikas kasutatakse küllaltki laialdaselt n-ö tankiste ehk variisikuid.¹⁰¹ Kui ärikeelule allutatud isik juhib faktiliselt ühingut variisiku kaudu, ei ole võimalik rääkida ärikeelu rikkumisest ning isiku käitumine on õiguspärane.

Nii on ärikeelu üksnes formaliseeritud tagajärjel oluline negatiivne mõju eripreventiivsele eesmärgile. Ärikeelule allutatud isik saab jätkuvalt täita sisulisi juhtorgani liikme ülesandeid, olles üksnes piiratud asumisest juhtorgani rolli *de jure*. Võimalus jätkata juhtimisega õõnestab ka ärikeelu üldpreventiivset mõju. See näitab ühiskonnale, et ärikeeld on üksnes formaalne piirang, millest saab kergelt mööda. Autor peab mõistlikuks laiendada ärikeelu tagajärge ning sätestada, et ärikeelu rakendamise tagajärjel ei tohi lisaks juhtorgani liikmeks, prokuristikks või likvideerijaks olemisele isik osaleda juriidilise isiku juhtimises ka faktiliselt. See on vajalik ärikeelu preventiivsete eesmärkide tagamiseks. Puudub mõistlik põhjus, miks väita, et isik, kes on ärikeelule allutatud, peaks ikkagi saama osaleda ühingujuhtimises. Ka õiguskirjanduses peetakse õigustatuks ärikeelu laiendamist faktilisele ühingujuhtimisele¹⁰² ning nt Ühendkuningriigi õiguses on ärikeelule allutatud isikul keelatud osaleda *de facto* ühingujuhtimises ükskõik millisel viisil, kusjuures ärikeelu kohaldamisala tõlgendatakse laiendavalt.¹⁰³

Vastuargumendina saab väita, et selline piirang on liiga intensiivne ja selle täitmist on raske kontrollida. Autor leiab, et ärikeelu sisu laiendamine on proportsionaalne, kuna vastasel juhul

⁹⁷ RKKKo 3-1-1-34-07, p 7.4

⁹⁸ Faktilise ühingujuhi mõiste kohta vt RKKKo 3-2-1-181-15, p 34 ja 36; Virks, M. Faktiline juhatuse liige ja tema vastutus äriühingu ees. – *Juridica* 6/2017, lk 401–403.

⁹⁹ Tegutsemiskeelu osas vt RKKKo 3-1-1-34-07, p 7.2–7.4, ettevõtluskeelu osas vt KarS § 49¹ lg 2, majandustegevuse keelu osas vt MSÜS § 36 lg 2.

¹⁰⁰ Nimetatud probleemile on tähelepanu juhtinud ka nt A. Tubin. Vt Tubin, A., lk 447.

¹⁰¹ Nt Rahapesu Andmebüroo, lk-d 3, 17–18, 40, 42; Ugezene, M. Tuntud firmamatja pääses ärikeelust. – Äripäev 29.11.2023. Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/uudised/2023/11/29/tuntud-firmamatja-paases-arikeelust> (19.02.2024).

¹⁰² McCormack, G., Keay, A., Brown, S., lk 58.

¹⁰³ Steffek, F., lk 599–600, 723.

see lihtsalt ei täida oma eesmärgi. Kuivõrd ärikeelu ulatuse määramisel peab kohus rakendama diskretsiooniõigust, saaks kohus ärikeelu raames jätkuvalt keelata juriidilise isiku juhtimist üksnes formaalsetes juhtimisrollides juhtorgani liikme, prokuristi või likvideerijana. Ärikeelu sisu laiendamine annaks kohtule võimaluse, mitte kohustuse keelata faktiline juhtimine. Kuigi muul viisil juriidilise isiku juhtimises osalemist võib olla raske kontrollida, siis ei ole see piisav põhjus säilitada üksnes formaliseeritud tagajärge. Kohustuse rikkumise tuvastamise raskus ei õigusta iseenesest kohustuse sätestama jätmist selle vajaduse korral. Ärikeelu eri- ja üldpreventiivset mõju tõhustaks juba laiema keelu olemasolu.

Lisaks ärikeelu kitsale sisule on kehtivas õiguses probleemiks ka PankrS § 19 lg-s 1 ja 3 toodud kitsas isikute ring, kelle suhtes saab ärikeeldu rakendada. Ärikeeldu ei ole võimalik kohaldada nende isikute suhtes, kes andsid juriidilise isiku juhtimisel korraldusi, nt pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumiseks. Variisikute varju peitumine või sarnaste skeemide kasutamine võimaldab ärikeelu rakendamist vältida. Seda ei saa tõlgendamisega ületada, kuna ärikeelule allutatavate isikute ringi tõlgendatakse kitsendavalt.¹⁰⁴ Maksejõuetuse teenistus on esitanud Justiitsministrile ettepaneku teha ärikeeld rakendatavaks PankrS §-s 117 nimetatud võlgniku lähikondsete suhtes.¹⁰⁵ Autori hinnangul muudaks selline muudatus ärikeelu subjektide ringi liiga laiaks. PankrS § 117 lg 3 järgi on lähikondse mõiste lahtine. Kuna ärikeeld on sunnivahend, peaks sellele potentsiaalselt allutatavale isikule olema rakendamise võimalus ettenähtavam.¹⁰⁶ Õiguskirjanduses on pakutud välja ka ärikeelu rakendamist faktiliste ühingujuhtide suhtes.¹⁰⁷ Samas ei oleks ärikeelu kohaldamine pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise korral faktilise ühingujuhi suhtes sisuliselt põhjendanud, kuivõrd faktilisele ühingujuhile ei saa omistada kohustust esitada pankrotiavaldus.¹⁰⁸

Seletuskirjast nähtub, et PankrS § 91 lg 2 muutmisel kaaluti ärikeelu rakendamise võimaluse laiendamist äriühingute n-ö mõjutajatele ÄS § 167¹ ja § 289² mõttes, kes on oma mõju osaühingule või aktsiaseltsile ära kasutades juhatuse või nõukogu liiget või prokuristi vastavalt osaühingu või aktsiaseltsi kahjuks tegutsema mõjutanud. Nimetatud sätetega on variisikute kasutamisele antud õiguslik tähendus. Ärikeelu kohaldamise võimalust mõjutajate suhtes siiski ette ei nähtud, viidates selle ebakonkreetsusele ja sellest tulenevatele põhiseaduspärasuse

¹⁰⁴ Näiteks on kohtupraktikas leitud, et usaldusühingu täisosaniku juhatuse liikme suhtes ei ole võimalik ärikeeldu kohaldada, kuigi täisosanik on PankrS § 19 lg-s 1 nimetatud (TrtRnKm 2-21-2345, p 6).

¹⁰⁵ Maksejõuetuse teenistuse juhataja kiri Justiitsministrile. Maksejõuetuse teenistuse 2023. aasta tegevusaruanne. 08.01.2024. Kättesaadav Konkurentsiameti avalikust dokumendiregistrist: <https://adr.rik.ee/ka/dokument/15003848> (20.02.2024), lk 1.

¹⁰⁶ Lähikondsete mõistest vt RKTko 3-2-1-43-07, p 11; RKTko 2-21-2685, p 11.2.

¹⁰⁷ Nt McCormack, G., Keay, A., Brown, S., lk 58; Liin, S., lk 26.

¹⁰⁸ RKTko 3-2-1-181-15, p 38.

küsimustele.¹⁰⁹ Autori hinnangul tagab hea tasakaalu ärikeelu preventiivsete eesmärkide ja isiku õiguste võimaliku riivega ärikeelu rakendamise võimaldamine mõjutajate suhtes. ÄS § 167¹ kohaldamise praktikast tuleneb mõjutaja vastutusele kõrge tõendamisstandard, mis eeldab, et mõjutamine on eesmärgipärane tegevus, sihiga panna juhtorgani liige käituma vastavalt mõjutaja soovile.¹¹⁰ Samuti on mõjutaja vastutus aktsessoorne, eeldades, et ka mõjutatav oleks pannud toime rikkumise. Siiski tuleb arvestada, et eeltoodud sätetest tuleneb üksnes mõjutaja kui subjekti määratlus. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagamise kontekstis on mõjutaja kui subjekti tegevus teine kui äriseadustikus toodud normides, kuna mõjutaja mõjutab sellisel juhul juhtorgani liiget tegutsema eelkõige võlausaldajate kahjuks (st mitte esitama pankrotiavaldust püsiva maksejõuetuse olukorras), mitte niivõrd juriidilise isiku enda huvide vastaselt. Näiteks kui juhatuse liige jätab mõjutaja juhisel esitamata juriidilise isiku pankrotiavalduse, siis oleks mõjutaja vastutuse jaatamiseks vaja tuvastada, et mõjutajal oli juriidilise isiku üle mõju¹¹¹, mõjutaja kasutas seda mõju, et mõjutada juhatuse liiget pankrotiavaldust mitte esitama ja juhatuse liige rikkus seetõttu pankrotiavalduse esitamise kohustust. See annaks võimaluse kohaldada ärikeeldu variisikute kasutajate suhtes ning ka Riigikohus on pidanud mõjutaja vastutust asjakohaseks variisikute kasutamisel.¹¹²

Eeltoodust tulenevalt peab autor põhjendatuks sätestada, et ärikeeldu saab kohaldada ka ÄS § 167¹ lg-s 1 ja § 289² lg-s 1 nimetatud isikute suhtes, kui nad on mõjutanud juhtorgani liiget panema toime rasket juhtimisviga, milleks võib PankrS § 91 lg 2 järgi olla ka pankrotiavalduse esitamise kohustuse oluline rikkumine. Autor mõönab, et mõjutamise tõendamine võib praktikas olla keeruline, ent majanduskeskkonna usaldusväarsuse tagamisele aitaks ja preventiivset mõju omaks juba selle rakendamine võimaluste piires. Samuti ei saa võimalikud tõendamisprobleemid iseenesest olla põhjuseks jätta vastutusele võtmine võimatuks selle selge vajaduse olemasolu korral.

2.1.3.2. Menetlusaegse ärikeelu rakendamise ja kestuse sõltuvus pankrotimenetlusest

Menetlusaegse ärikeelu kohaldamine ei ole võimalik, kui juriidiline isik pankrotimenetluse ei jõuagi, nt kui ühing sundlõpetatakse, samuti kui pankrotiavalduse menetlus lõpetatakse raugemise tõttu, kuna võlgnikul ei jätku pankrotimenetluse kulude katteks vara ja kulusid ei kata ükski võlausaldaja (PankrS § 30 lg 1), mida nad teevad praktikas vähe¹¹³, ning menetlust

¹⁰⁹ Muudatusettepanekute loetelu pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (195 SE II) teiseks lugemiseks, lk 13.

¹¹⁰ ÄS § 167¹ kohaldamisest vt nt RKTko 2-16-4918, p 31, 33, 36; RKTko 3-2-1-181-15, p 26–32.

¹¹¹ See tähendab mõju juhtimise seisukohast oluliste otsuste tegijate üle, vt RKTko 3-2-1-181-15, p 27.

¹¹² RKTko 3-2-1-181-15, p 29.

¹¹³ Anspal, S. jt. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu võimalike muudatuste mõjude hindamine. 2019. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1393/download> (29.02.2024), lk 36.

ei viida läbi avaliku uurimisena (PankrS § 192¹¹), milleks riigil on piiratud võimalused (vt allpool ptk 2.2.). Kui keegi kulusid ei kannu, siis menetlus raueb. Preventiivset mõju kahjustab see, et pankrotimenetluse vältimist seostatakse vastutuse vältimisega ning asjaolu, et ärikeeldu ei saa pankrotimenetluse väliselt kohaldada, motiveerib pankrotiavaldust mitte esitama. Samuti ei pruugi olla otstarbekas olukorras, kus nii pankrotivara kui ka selle suurendamise perspektiiv puudub, pankrotimenetluse algatamine või läbiviimine üksnes ärikeelu kohaldamise eesmärgil. Tulenevalt eeltoodud murekohtadest analüüsib autor järgnevalt võimalusi muuta ärikeelu regulatsiooni nii, et selle rakendamine ja kestus ei oleks seotud pankrotimenetlusega.

Selle probleemi võimalik lahendus oleks ärikeelu kohaldamine väljaspool kohtumenetlust, nt haldusmenetluses maksejõuetuse teenistuse poolt. Autori hinnangul oleks aga kaheldav ärikeelu kohtuvälise kohaldamise põhiseaduspärasus, arvestades kohtumenetlusega kaasnevate garantiide kaotamist. Riigikohus on ärikeelu kohaldamisala tõlgendanud kitsendavalt tulenevalt õiguste riivest ning rõhutanud kohtu kohustust kaaluda ärikeelu rakendamist hoolikalt.¹¹⁴ Ka enamikus EL-i liikmesriikides toimub ärikeelu kohaldamise menetlus kohtus¹¹⁵ ning eksperdid pidasid ühinguõiguse revisjoni raames koostatud analüüs-kontseptsioonis pigem välistatuks ärikeelu sätestamist haldussunnivahendina¹¹⁶. Riigikohtu seisukohtade pinnalt võib väita, et tõenäoliselt ei peaks ärikeelu kohtuvälise kohaldamist põhiseaduspäraseks ka Riigikohus.

Maksejõuetuse teenistus on leidnud, et ärikeeld ei tohiks olla pankrotimenetlusega seotud, kuna varatute juriidiliste isikute pankrotimenetluste läbiviimine avalike uurimistena ei ole enamjaolt otstarbekas, ent võlgnike lähikondsete tegevust peaks sellele vaatamata saama piirata.¹¹⁷ Maksejõuetuse teenistus saab pankrotiavalduse menetluses avastada, et juhatuse liige on rikkunud pankrotiavalduse esitamise kohustust, kuna teenistusel on kohustus selgitada välja avaliku uurimise eelduseks oleva avaliku huvi olemasolu ning teenistusele edastatakse selleks asja materjalid (PankrS § 192¹¹ lg 2). Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisi avastati teenistuse 2023. aasta tegevusaruande kohaselt koguni 77% kordadel.¹¹⁸ Mõistagi ei ole kõigil nendel kordadel tegemist ärikeelu kohaldamise aluseks oleva olulise rikkumisega, ent eeldatav on, et nende seas on arvestatav hulk selliseid rikkumisi. Avalikke uurimisi, mille raames saab rakendada ärikeeldu, viiakse aga läbi üksnes ligikaudu 10% juhtudel (vt allpool ptk 2.2.).

¹¹⁴ RKTKm 3-2-1-124-09, p 15 ja 18; RKHKo 3-3-1-70-15, p 29; RKÜKo 3-2-1-134-16, p 49–50.

¹¹⁵ McCormack, G., Keay, A., Brown, S., lk 58.

¹¹⁶ Käerdi, M. jt. Ühinguõiguse revisjon: Analüüs-kontseptsioon. Tallinn: Justiitsministeerium 2018. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/904/download> (03.03.2024), lk 384.

¹¹⁷ Maksejõuetuse teenistuse juhataja kiri Justiitsministrile. Maksejõuetuse teenistuse 2023. aasta tegevusaruanne, lk 2.

¹¹⁸ Maksejõuetuse teenistus, lk 3.

Kuna pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisele, kui millelegi, millega kaasneb avalik huvi (see tuleneb otseselt PankrS § 192¹¹ lg-st 2), on reageerimine vajalik, võib preventiivse eesmärgi täitmiseks olla põhjendatud viia pankrotimenetlust läbi avaliku uurimisena üksnes ärikeelu kohaldamise eesmärgil. Siiski on menetluse läbiviimine ainult menetlusaegse ärikeelu rakendamiseks olukorras, kus pankrotivara ja selle suurendamise perspektiiv puudub, kaheldav selle otstarbekuse vaatest. Menetluse läbiviimiseks puudub sellisel juhul sisuline vajadus.

Juhul kui ainus eesmärk pankrotimenetluse läbiviimisel avaliku uurimisena saab taanduda ärikeelu kohaldamisele, tuleb autori arvates kaaluda, kas oleks mõistlikum võimaldada tähtajalise ärikeelu määramist juba pankrotiavalduse menetluses. Sellise võimaluse sätestamisel, kui teenistus, uurides muidu raagevat menetlust, tuvastab, et esinevad menetlusaegse ärikeelu eeldused, ent avalikku uurimist ei oleks otstarbekas läbi viia (nt pankrotivara ei ole või kahjunõuete maksmapanek juhatuse liikmete vastu on perspektiivitu), oleks teenistusel õigus taotleda kohtult tähtajalise, nt kuni kaheaastase ärikeelu rakendamist *mutatis mutandis* menetlusaegse ärikeelu kohaldamisega sarnases menetluses.

Seonduvalt nimetatud probleemiga algatas Justiitsministeerium 2018. aastal n-ö tankistide eelnõu, millega tehti ettepanek anda kohtule võimalus kohaldada üheks aastaks ärikeelule sarnast keeldu pankrotiavalduse menetluse raugemisel. See võimalus oli seotud rangete eeldustega, mh pidi sama isik olema kuulunud kolme eelneva aasta jooksul kolme juriidilise isiku juhatusse, mille pankrotiavalduse menetlus rauges, samuti pidi esinema oht, et see isik ei täida ka edaspidi pankrotiavalduse esitamise kohustust.¹¹⁹ Riigikohus esitas sellele arvamuse, milles leidis, et sellise ärikeelu liigi kehtestamine ei aitaks kaasa võlausaldajate nõuete paremale rahuldamisele, kuna see ei tekitaks vara juurde. Samuti leidis Riigikohus, et selline abinõu eiraks Riigikohtu praktikat ja sarnaneks rohkem menetlusjärgsele ärikeelule ning et tegemist võib olla karistusliku abinõuga. Riigikohus lisis, et raugemiste probleemi tuleb lahendada teiste meetmetega kui pankrotiseaduses materiaalsete karistuste kehtestamisega.¹²⁰ Eelnõude infosüsteemist nähtub, et pärast Riigikohtu poolt arvamuse esitamist eelnõuga edasi ei liigutud.

Kuigi Riigikohtu väide, et ärikeelu rakendamine vara pankrotimenetlusesse juurde ei too, on õige, siis ärikeelu eesmärk on preventiivne, mitte iseenesest tekitada juurde pankrotivara. Oluline on aga Riigikohtu rõhutus, et tegemist võib olla karistusega materiaalses mõttes. Pankrotiavalduse menetluses kohaldatav ärikeeld sarnaneks menetlusjärgsele ärikeelule tähtajalisuse ja

¹¹⁹ Äriseadustiku jt seaduste muutmise seaduse eelnõu (tankistid). 09.11.2018. Kättesaadav eelnõude infosüsteemis: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/18841f2f-9275-4f27-97a1-cea61611f745> (10.03.2024).

¹²⁰ Riigikohtu arvamus äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse (variisikud) eelnõu kohta. 12.12.2018. Kättesaadav eelnõude infosüsteemis: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/3d8bf868-2fd0-4945-9096-f02a921a12f9> (10.03.2024).

menetlusega seotuse puudumise poolest. Menetlusjärgset ärikeeldu on õiguskirjanduses peetud karistuslikuks meetmeks, mistõttu tuleks selle kohaldamisel rakendada kriminaalmenetluslikke garantiisid¹²¹, mida pankrotiavalduse menetluse raames ärikeeldu rakendamisel ei tagataks. Sellest võib võrsuda vastuolu Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni¹²² (EIÕK) art-ga 6. Eeltoodut arvestades peab autor oluliseks analüüsida, et kas raske juhtimisvea tagajärjel preventiivse meetmena kohtu poolt pankrotiavalduse menetluse raames rakendatav tähtajaline ärikeeld kujutaks endast karistust materiaalses mõttes.

Õiguskorras eksisteerivad mitmed teised õigusi kohati rohkem riivavad meetmed, mida kohaldatakse samuti väljaspool süüteomenetlust. Nii on ka V. Kõve, T. Tampuu ja P. Jerofejev leidnud eriarvamuses Riigikohtu üldkogu otsusele asjas nr 3-2-1-134-16, et haldusmenetluse tagajärjel algatatav süüteomenetlus või tehtav ettekirjutus, samuti maksumenetluses maksuotsuse või vastutusotsuse tegemine ei pruugi isikut vähem riivata kui ärikeeld.¹²³ Sarnane näide on ka majandustegevuse keeld (vt eespool ptk 2.1.1.). Ometigi kohaldatakse kõiki neid meetmeid väljaspool kohtumenetlust haldusmenetluses ning neid ei peeta karistusteks. Ka ei ole karistuseks peetud menetlusaegset ärikeeldu, mis oleks pankrotiavalduse menetluses määratud tähtajalisele ärikeelule olemuslikult väga sarnane.

Riigikohtu üldkogu on selgitanud, et igasugune õiguste kitsendamine õigusrikkumise tagajärjel ei pruugi olla karistus. Karistuse aluseks on isiku süü, seevastu mittekaristusliku sunnivahendi kohaldamise aluseks ei ole isiku süü, vaid temast lähtuv oht, millele viitavad toimepandud teod.¹²⁴ PankrS § 91 lg-s 2 sätestatud eeldustel kohaldatav ärikeeld ei eelda süütegu, vaid rasket juhtimisviga. Selle eesmärk on ajutiselt kõrvaldada isik ühingujuhtimisest, kui esineb oht, et ta paneb toime täiendavaid raskeid juhtimisvigu. See kaitseb eelkõige kolmandaid isikuid. Sellest tulenevalt leiab autor, et nii menetlusaegne kui ka potentsiaalne pankrotiavalduse menetluses määratud tähtajaline ärikeeld sarnanevad rohkem mittekaristuslikule sunnivahendile.

Ka Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) ei ole pidanud ärikeeldu karistuseks materiaalses mõttes. EIK on mitmes lahendis analüüsinud Ühendkuningriigi õiguse alusel kohaldatavat ärikeeldu. Ühendkuningriigis rakendatakse ärikeeldu *Company Directors Disqualification Act*¹²⁵ alusel laiapõhiselt, nt eeldab selle õigusakti § 6 lg 1 alusel ärikeeldu määramine, et isik on sobimatu ühingu juhtimiseks. Keeldu võidakse rakendada kuni 15 aastaks ning keeldu rikkumine on

¹²¹ Tubin, A., lk 445–446, 449.

¹²² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

¹²³ P. Jerofejevi ja V. Kõve eriarvamus asjas nr 3-2-1-134-16, mille p-dega 1–4 ja 6–9 on ühinenud T. Tampuu, p 7.

¹²⁴ RKÜKo 3-4-1-10-04, p 18–20.

¹²⁵ Company Directors Disqualification Act 1986. Kättesaadav:

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/46/contents> (14.03.2024).

karistatav vangistusega, ent seda keeldu ei peeta karistuseks.¹²⁶ EIÕK art 6 eristab tsiviilõiguste ja -kohustuste ning kriminaalsüüdistuse üle otsustamise menetlusi, viimase puhul tuleb tagada kriminaalmenetluslikud garantiid.¹²⁷ EIK on korduvalt pidanud Ühendkuningriigi õiguse alusel ärikeelu kohaldamise menetlust tsiviilõiguste ja -kohustuste üle otsustamise menetluseks ega ole pidanud ärikeeldu karistuseks. EIK leidis, et kuigi isiku jaoks on selles menetluses palju kaalul, siis on tegemist pigem regulatiivse kui kriminaalse küsimusega.¹²⁸

Tuginedes eeltoodud argumentidele on autori hinnangul erinevalt Riigikohtu arvamusest põhjendatud järeldus, et pankrotiavalduse menetluses määratud tähtajaline ärikeeld ei kujuta endast karistust materiaalses mõttes. Sellest tulenevalt oleks autori hinnangul võimalik ja ka mõistlik näha ette maksejõuetuse teenistuse õigus taotleda kohtul tähtajalise ärikeelu määramist pankrotiavalduse menetluses *mutatis mutandis* samadel alustel ja sama menetluskorraga, millega rakendatakse menetlusaegset ärikeeldu, kui teenistus tuvastab pankrotiavalduse esitamise kohustuse olulise rikkumise pankrotiavalduse menetluses, ent pankrotimenetluse läbiviimine avaliku uurimisena üksnes ärikeelu kohaldamiseks ei oleks otstarbekas, nt olukorras, kus pankrotivara ja selle suurendamise perspektiiv puuduvad.

Lisaks on autori arvates kaheldav selle põhjendatus, et menetlusaegse ärikeelu kestus on seotud pankrotimenetluse toimumisega. Nagu Riigikohus on tõdenud, siis menetlusaegse ärikeelu pankrotimenetlust tagav funktsioon on piiratud, kuna isik ei saa pankrotimenetluses võlgniku varaga toiminguid teha.¹²⁹ Teatud olukordades võiks ühingute juhtimise ja asutamise piiramine takistada pankrotimenetluses tagasivõidetava või -nõutava varaga manipuleerimist. Pigem on aga autori hinnangul ärikeelu eesmärk kolmandaid isikuid kaitsev: raske juhtimisvea toime pannud isik kõrvaldatakse ajutiselt ühingujuhtimisest, et ta ei saaks täiendavaid raskeid juhtimisvigu ega ka süütegusid toime panna. Seotus pankrotimenetlusega dikteerib üksnes menetlusaegse ärikeelu kestuse, mistõttu võib iseenesest olla põhjendatud asendada menetlusaegne ärikeeld tähtajalise ärikeeluga, kuna seotus menetluse toimumisega muudab kestuse suvaliseks ja ettenägematuks ega pruugi seetõttu arvestada isikust tuleneva ohuga ja ärikeelu preventiivsete eesmärkidega.

¹²⁶ Du Plessis, J. J., De Koker, J. N. (koost), lk 51–54, 59–60; Steffek, F., lk 653–655; Griffin, S., lk 212.

¹²⁷ Soo, A., Lott, A., Kangur, A. Võimalused Euroopa Liidu halduskaristuste ülevõtmiseks Eestis. – *Juridica* 4/2020, lk 243.

¹²⁸ Anderson, R. N. M. The Human Rights of Directors in Disqualification Proceedings. – *European Company Law Vol. 5, Issue 4 (August 2008)*, lk 183; EIKo 74976/01, *Eastaway vs. Ühendkuningriik*, p 56; EIKo 39031/38, *D. C., H. S. ja A. D. vs. Ühendkuningriik*; EIKo 24433/94, *E. D. C. vs. Ühendkuningriik*, p 47; EIKo 42007/98, *Davies vs. Ühendkuningriik*, p 25.

¹²⁹ RKTKm 3-2-1-124-09, p 19.

2.2. Maksejõuetuse teenistus pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagajana

Maksejõuetuse teenistus on sõltumatu Konkurentsiameti struktuuriüksus, mille ülesanne on mh teostada järelevalvet võlgniku ja tema lähikondsete üle ning uurida nende seadusvastast käitumist makseraskuste kujunemisel (PankrS § 192¹ ja 192²). Maksejõuetuse teenistus loodi maksejõuetusõiguse revisjoni käigus väljatöötatud seadusmuudatustega ning selle loomisel oli eeskujuks eelkõige Soome, aga ka Läti ja Rootsi analoogsed asutused.¹³⁰

Kuigi teenistusel on ka muid ülesandeid, eelkõige järelevalve teostamine, oli teenistuse loomise üks peamisi eesmärke tagada pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmine.¹³¹ Seda eesmärki saab saavutada avalike uurimiste läbiviimisest tuleneva preventiivse mõjuga. Pankroti- või pankrotiavalduse menetluse raugemise olukorras, kui menetluskulude deposiiti menetluse jätkamiseks ei maksta, teeb kohus enne raugemise otsustamist maksejõuetuse teenistusele ettepaneku viia pankrotimenetlus läbi avaliku uurimisena. Avaliku uurimise korral kantakse pankrotimenetluse kulud riigi vahenditest (PankrS § 192⁵ lg 1). Avalikku uurimist algatatakse, kui on alus arvata, et maksejõuetusega kaasneb avalik huvi, sh pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise kahtlusel (PankrS § 192¹¹). Nii ei saa juhatuse liikmed enam arvestada, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine eesmärgiga põhjustada raugemine toob neile kaasa soodsa olukorra, vaid nad riskivad ka sellisel juhul tegevuse uurimise ja ärikeelu rakendamisega. See heidutab rikkumast pankrotiavalduse esitamise kohustust.¹³² P. Varul on selgitanud, et teenistuse sekkumise preventiivne mõju ei eelda, et sekkumisi oleks palju, vaid juba üksnes teenistuse nõu huviorbiiti jäämise ohu võimalus omab preventiivset mõju.¹³³

Soome näitel ei saa aga teenistuse tegevuse eeldatavat üldpreventiivset mõju ülehinnata. 2023. aastal teostas teenistus avalikke uurimisi umbes 10% juhtudel, kui pankroti- või pankrotiavalduse menetlus oleks muidu raugenud.¹³⁴ Soome pankrotiombudsman kui peamine eeskuju teenistuse loomisel viib avalikke uurimisi läbi sellele sarnasel 13% kordadel. Soomes raugab aga P. Kriibi analüüsi kohaselt koguni 70–75% pankrotimenetlustest¹³⁵ ning Soome pankrotiombudsmani avaldatud andmete kohaselt rauges viimastel aastatel ligikaudu 2/3

¹³⁰ Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (195 SE) seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/014bd381-9e0a-40f6-b422-50b73565dd90> (03.02.2024), lk 140–141.

¹³¹ Varul, P. 2021, lk 408.

¹³² Maksejõuetuse teenistuse olemasolu üldpreventiivsest mõjust vt ka Kriibi, P. Maksejõuetusinstituudi (nõ pankrotiombudsmani) loomise vajadus. Tallinn: Justiitsministeerium 2016. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1398/download> (29.02.2024), lk-d 20 ja 52; Madisson, K. Pankrotiseaduse osaline kontseptsioon. Maksejõuetusinstituut ja üldsätted. Detsember 2017. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1395/download> (29.02.2024), lk 17.

¹³³ Varul, P. 2021, lk 409–410.

¹³⁴ Maksejõuetuse teenistus, lk 2–3.

¹³⁵ Kriibi, P., lk 27.

pankrotimenetlustest.¹³⁶ Samas on Soomes avalike uurimiste võimalus olemas juba aastast 2004¹³⁷ ning avalike uurimiste preventiivne mõju peaks olema täiel määral avaldunud.

Samuti tuleb arvestada, et avaliku uurimiseni jõudmine eeldab pankrotiavaldust, mis tähendab võlgniku pankrotiavalduse puudumisel, nt olukorras, kus üritatakse saavutada võlgniku sundlõpetamist, võlausaldaja panust, sh deposiidi maksmist ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks (PankrS § 11 lg 1), 420-eurose riigilõivu maksmist (riigilõivuseaduse¹³⁸ § 59 lg 9) ning nõude olemasolu tõendamist ja maksejõuetuse põhistamist (PankrS § 10 lg-d 1 ja 2). Kuna võlausaldajale võib pankrotiavalduse esitamine olla seotud ebamugavustega, ei pruugi võlausaldajal olla motivatsiooni seda esitada ning kui ka võlgnik ise avaldust ei esita, võiks autori arvates kaaluda anda teenistusele õiguse taotleda pankrotiavalduse menetluse algatamist. Nii saaks teenistus pisteliselt pidada järelevalvet maksejõuetute ühingute suhtes, mis pankrotimenetluseni muidu ei jõuakski, kui teenistusele saab teatavaks võimalik kuritarvitamine, nt sundlõpetamise „ootamine“. See parendaks majanduskeskkonna usaldusväärust ning seda iseäranis juhul, kui vastavalt eespool ptk-s 2.1.3.2. toodule nähakse ette tähtjalise ärikeelu määramise võimalus pankrotiavalduse menetluses. Küll aga tuleks seda võimaldades tagada teenistusele lai diskretsiooniõigus pankrotiavalduse menetluse algatamise taotlemise vajaduse otsustamisel.

2.3. Pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku kohustus hüvitada kulude katteks makstud deposiit

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega võib kaasnedä kohustus hüvitada menetluskuludega seonduvalt makstud deposiit. See kohustus saab tekkida, kui on makstud deposiit PankrS § 30 lg 1 alusel menetluse raugemise vältimiseks või PankrS § 11 lg 1 alusel olukorras, kus pankrotiavalduse menetluses on alus eeldada, et pankrotivarast ei jätku ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks. Deposiiti maksnud isikul on õigus nõuda pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isikult deposiidina makstud summa hüvitamist (PankrS § 11 lg 1–1³ ja § 30 lg 1–3¹). Deposiidi hüvitamise kohustust ning selle maksmapaneku võimalusi on K. Jürgenson uurinud oma magistritöös ning järeldanud, et selle nõude maksmapaneku praktilise realiseerimatuse tõttu, mida võib põhjustada kohustatud isiku varatus, ei saa see olla ainsaks raugemiste probleemiga tegelemise meetmeks ning et Saksa õiguskirjanduses on selle

¹³⁶ Konkurssiasiamiehen toimisto. Lähes neljännes enemmän konkurssseja vuonna 2023 verrattuna edelliseen vuoteen. Tiedote. 05.01.2024. Kättesaadav:

<https://www.konkurssiasiamies.fi/fi/index/tiedotteet/2024/lahesneljannesenemmankonkursssejavuonna2023verratunaedelliseenvuoteen.html> (02.03.2024). Sama ka nt Peldán, R. Finnish Bankruptcy Act 2.0. – Eurofenix Autumn 2019. Kättesaadav: <https://www.insol-europe.org/download/documents/1489> (06.03.2024), lk 28.

¹³⁷ Anspal, S. jt, lk 26.

¹³⁸ Riigilõivuseadus. – RT I, 30.12.2023, 7.

praktiline tähendus ja preventiivne mõju pandud kahtluse alla.¹³⁹ Ka P. Kriibi on sellise võimaluse efektiivsuse suhtes kriitiline.¹⁴⁰ Praktikas kasutatakse deposiiti makstud raha hüvitamise nõudmise võimalust harva.¹⁴¹

Maksejõuetuse revisjoni käigus tehtud seadusmuudatustega on nimetatud võimalust tõhustatud. Taotlus deposiidi hüvitamiseks lahendatakse nüüd määrusega ehk võlausaldaja eraldi hagi esitama ei pea, mis on võlausaldajale soodsam (PankrS § 11 lg 1³ ja § 30 lg 3¹). Samuti eeldatakse nüüd võlausaldaja pankrotiavalduse korral, et isik, kelle vastu nõue esitati, ei täitnud kohustust õigeaegselt (PankrS § 30 lg 3 kolmas lause). Viimane muudatus ei oma aga autori arvates sisulist mõju, kuna juba enne muudatust oli tõendamiskoormus sama sätte teise lause kohaselt ümber pööratud¹⁴² ning rikkumise eeldamise funktsioon on samuti tõendamiskoormuse ümberpööramine¹⁴³. Deposiidi maksmine on jätkuvalt võlausaldajale riskantne ning mõjude hindamise analüüsis leiti, et muudatuste mõju on väike. Kuigi sellest kindlat statistikat ei ole, siis on leitud, et ligikaudu pooltel juhtudel ei saa võlausaldaja deposiiti hüvitatud.¹⁴⁴ Deposiidi maksmise riski võiks võlausaldaja olema valmis võtma eelkõige juhul, kui pankrotivara suurendamine või juhatuse liikmelt deposiidi edukas väljanõudmine näib perspektiivikas. Seega on deposiidi hüvitamise kohustuse võimalus teatud preventiivse mõjuga, kuna deposiidi maksmine võlausaldaja poolt tagab võimaluse teostada pankrotimenetluses uurimist ning võib panna pankrotiavaldust esitama kohustatud isikule rahalise kohustuse. Seda küll arvestusega, et deposiidi hüvitanud juhatuse liikmel on õigus saada makstud summa pankrotimenetluses eelisjärjekorras hüvitatud (PankrS § 30 lg 4). Eelviidatud kirjanduses toodud skeptiliste seisukohtade tõttu ei saa selle meetme osas jaatada olulist preventiivset mõju.

2.4. Vahekokkuvõte

Tänu ärikeelu rakendamise eelduste muutmisele maksejõuetusõiguse revisjoni käigus on ärikeeld rakendatav ka pankrotiavalduse esitamise kohustuse olulisel rikkumisel. Autori hinnangul eeldab ärikeelu rakendamine pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise korral selle tuvastamist, et rikkumine pandi toime raske hooletuse tõttu või tahtlikult, et rikkumise ulatus ei olnud väike ning et preventiivse sunnivahendi kohaldamine on isiku suhtes õigustatud. Selliselt kujutab ärikeeld endast tõhusat üld- ja eripreventiivse toimega mõjutusvahendit pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumiste vastu.

¹³⁹ Jürgenson, K., lk 35–38, 49, 60–61. Sama ka Kriibi, P., lk 15–16.

¹⁴⁰ Kriibi, P., lk 15.

¹⁴¹ Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (195 SE) seletuskiri, lk 70.

¹⁴² RKTko 3-2-1-46-12, p 10.

¹⁴³ Kangur, A. TsMSK § 230/3.2.3.2. – Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§-d 1–305). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

¹⁴⁴ Anspal, S., lk 39, 41.

Küll aga on ärikeelu preventiivsele toimele takistuseks selle tagajärje formaalne olemus. Ärikeelule allutatud isik saab seetõttu õiguspäraselt ja minimaalse vaevaga piirangutest mööda. Kehtivas õiguses eeldab ärikeelust mööda pääsemine ühe pereliikme või sõbra abi dokumentide allkirjastamisel. Seetõttu tuleb autori hinnangul ärikeelu regulatsiooni muuta ning sätestada, et ärikeelu rakendamisel on isikul keelatud osaleda juriidilise isiku juhtimises ka faktiliselt. Autor peab samuti vajalikuks sätestada võimaluse rakendada ärikeeldu mõjutajate suhtes ÄS § 167¹ lg 1 ja § 289² lg 1 tähenduses, kes on juhatuse liiget kallutanud panema toime rasket juhtimisviga, mh pankrotiavalduse esitamise kohustuse olulist rikkumist. Kuna ärikeelul märkimisväärset pankrotimenetlust tagavat funktsiooni ei ole, võiks autori hinnangul kaaluda menetlusaegse ärikeelu pankrotimenetlusest lahtisidumist ja tähtjaliseks muutmist, et vältida ärikeelu kestuse suvalisust ja ettenägematust ning paremini arvestada isikust tuleneva ohuga.

Preventiivse eesmärgi täitmiseks võib pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisele reageerimiseks olla põhjendatud viia avalikku uurimist läbi üksnes menetlusaegse ärikeelu rakendamiseks. See on siiski problemaatiline, kuivõrd pankrotimenetluse läbiviimine üksnes ärikeelu rakendamise eesmärgil ei ole otstarbekas, kui pankrotivara puudub ja selle suurendamine on perspektiivitu. Sellisel juhul puudub sisuline põhjus pankrotimenetluse läbiviimiseks. Sellest tulenevalt võiks autori hinnangul kaaluda tähtjalise ärikeelu rakendamise võimaldamist pankrotiavalduse menetluse raames menetlusaegsele ärikeelule *mutatis mutandis* samadel alustel ja sama menetluskorraga. Eeltoodud muudatused sisse viies peaks autor ärikeeldu väga tõhusaks preventiivseks vahendiks.

Pankrotimenetluste finantseerimise tagamises on maksejõuetusõiguse revisjoni käigus tehtud edusamme, mis omavad preventiivset mõju pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumiste vastu. Maksejõuetuse teenistuse tegevus avalikke uurimisi läbi viies motiveerib pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisest hoiduma. Ühingu varatus ja võlausaldajate huvi puudumine menetluskulude katteks raha maksmise suhtes ei pruugi enam tähendada raugemist, vaid avalikku uurimist maksejõuetuse teenistuse poolt. Sellisel juhul kuulutatakse pankrot välja vaatamata raugemise olukorrale, mis ühtlasi võimaldab uurida maksejõuetuse põhjusi ja seda, kas juhatuse liikmed on pannud toime kuritegusid või raskeid juhtimisvigu. Küll aga oleks autori hinnangul mõistlik näha ette ka teenistuse õigus esitada avaldus juriidilise isiku pankrotiavalduse menetluse algatamiseks, kui ilmneb võimalik kuritarvitamine, nt sundlõpetamise „ootamine“. Olulist preventiivset mõju ei saa omistada seni ebapopulaarsel olnud, ent hiljutiste muudatustega tõhustatud võimalusel nõuda pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isikult kulude katteks makstud deposiidi hüvitamist, kuna deposiidi maksmine on jätkuvalt võlausaldajate jaoks seotud riskidega.

3. TSIVIILÕIGUSLIK VASTUTUS PANKROTIAVALDUSE ESITAMISE KOHUSTUSE RIKKUMISE EEST

3.1. Kahju hüvitamise kohustus pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õigusliku tagatisena

Eesti õiguskorras on tsiviilõigusliku kahju hüvitamise eesmärk restitutsioon ning see põhineb diferentsihüpoteesil. Kahju hüvitamisega soovitakse kahjustatud isik asetada olukorda, mis on võimalikult lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud (VÕS § 127 lg 1). Karistuslikke hüvitisi Eesti õiguskord varalise kahju hüvitamisel ei tunne.¹⁴⁵ Sellele vaatamata on ka taastamise eesmärgil tekkiva raha maksmise kohustuse võimalus preventiivse toimega. Eelduslikult püüavad käibes osalejad käituda nii, et nad ei tekita endale kohustust hüvitada kahju, sõltumata kohustuse õiguslikust eesmärgist. T. Tampuu on pidanud kahju hüvitamise eesmärgiks heastamise kõrval ka üld- ja eripreventsiooni¹⁴⁶ ning Riigikohus on leidnud, et tsiviilõigusliku vastutuse kehtestamise ja kohaldamisega kaasneb alati ka preventiooniefekt¹⁴⁷. Kahju hüvitamise võimaluse preventiivsust mõjutab aga see, mil määral on nõue praktikas maksma pandav – preventiivset mõju määrab vastutuse sisu kõrval ka selle realiseerimise tõenäosus.¹⁴⁸ Kõrged tõendamisstandardid, kulukad menetlused või lahendi ebatõenäoline täidetavus heidutavad võlausaldajaid nõudeid esitamast ja muudavad kahju tekitaja vastutuse ebatõenäolisemaks.

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega võib kaasneda kahju hüvitamise kohustus. Pankrotiavalduse esitamise kohustus on õiguskirjanduse kohaselt kohustus nii ühingu sisesuhtes kui ka ühingu võlausaldajate ees.¹⁴⁹ Sellest järeldub, et kohustuse rikkumisel võiks teoreetiliselt kaasneda vastutus nii ühingu enda kui ka ühingu võlausaldajate ees.

Siiski on Saksa õiguskirjanduses selgitatud, et pankrotiavalduse esitamise kohustus ei kaitse juriidilist isikut ennast ning selle rikkumisest ei saa juriidiline isik mingisugust kahju.¹⁵⁰ Sellega tuleb autori arvates nõustuda. Pankrotiavalduse esitamise kohustus tagab pankrotivara kui võlausaldajate nõuete rahuldamiseks ja pankrotimenetluse läbiviimiseks kasutatava sihtvara

¹⁴⁵ Nt RKTko 3-2-1-45-08, p 16; RKTko 3-2-1-80-15, p 31.

¹⁴⁶ Tampuu, T. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. – *Juridica* II/2003, lk 71. Preventsiooni rõhutamise suhtes deliktiõiguses on õiguskirjanduses ka kriitilisi seisukohti: Kozioł, H. *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*. *Sine loco*: Jan Sramek Verlag 2012, lk 17, 56–57, 78–79.

¹⁴⁷ RKTko 3-2-1-18-13, p 29.

¹⁴⁸ Steffek, F., lk 552.

¹⁴⁹ Saare, K. jt, lk 137; Saare, K. TsÜSK § 36/3.5.

¹⁵⁰ Wagner, G. *MüKoBGB* § 823 Rn. 189. – Habersack, M. jt (koost). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 7. Schuldrecht – Besonderer Teil IV. §§ 705–853. 8. Auflage. München: C. H. Beck 2020. (edaspidi: *MüKoBGB*); Klöhn, L. *MüKoInsO* § 15a Rn. 94, 162.

(PankrS § 108 lg 1) säilimist ja suurendamise võimalusi ning maksejõuetu ühingu käibest eemaldamist (vt eespool ptk 1.1.). Need huvid ei teeni juriidilist isikut ennast. Samuti on põhimõtteliselt küsitav, et kuidas saab kohustus esitada pankrotiavaldus, millega kaasneb tõenäoliselt ühingu tegevuse lõpetamine ja likvideerimine, teenida ühingu enda huve. Johtuvalt sellest on kaheldav, kas pankrotiavalduse esitamise kohustus pankrotiõigusliku normina¹⁵¹ üldse ühingu sisesuhtes eksisteerib ning kui eksisteerib, siis millisel eesmärgil. Ainukene kahju, mis saab autori arvates pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise tagajärjel ühingule endale tekkida, on kahju, mis tuleneb intresside ja viiviste arvestuse ning haldusakti vaidlustamise tähtaja varasemast peatumata jätmisest, kuna ühingu pankrotimenetlus ei alanud varem (PankrS § 35 lg 1 p 6 ja 6¹). Selline niigi piiratud kahju saab tekkida üksnes siis, kui ühingu pankrotimenetluses ei likvideerita, nt kompromissi korral (PankrS § 178 jj). Vastasel juhul puudutab see kahju üksnes pankrotivara ning tekib võlausaldajatele.

Juhul kui pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isik on rikkunud nt oma hoolsus- või lojaalsuskohustust ja sellega tekitanud ühingule kahju, võib ühing saada nõuda nende rikkumistega tekitatud kahju hüvitamist. Neid rikkumisi ja nendega põhjustatud kahju tuleb aga pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega tekitatud kahjust eristada ning nende rikkumiste faktiliseks aluseks ei ole pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine, vaid muud rikkumised.¹⁵² Järelikult ei ole need käesoleva magistritöö raames asjakohased.

Seoses pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega on seega asjakohane tsiviilvastutuse vorm pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku vastutus juriidilise isiku võlausaldajate ees. Selline vastutus kujutab endast erandit piiratud vastutusega ühinguvormi kontseptsioonist.¹⁵³ Pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku tsiviilvastutust juriidilise isiku võlausaldajate ees on magistritöös edaspidi nimetatud ka otsevastutuseks. Otsevastutuse ettenägemine pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise puhuks on rahvusvaheliselt tavapärane nähtus.¹⁵⁴

Rikkumiste ärahoidmise eesmärgil ei saa aga laiendada erandlikuna sätestatud juhatuse liikme isiklikku vastutust ebamõistlikult laiaks. V. Kõve on selgitanud, et liiga laiapõhine juhatuse liikmete isiklik vastutus pärsib majandustegevust ja läheb mööda piiratud vastutusega

¹⁵¹ Näiteks on Euroopa Kohus leidnud, et maksejõuetusmenetluse algatamise kohustusega seonduvad sätted on osa maksejõuetusõigusest: EKo C-594/14, *Simona Kornhaas vs. Thomas Dithmar, Kornhaas Montage und Dienstleistung Ltd pankrotihaldur*, ECLI:EU:C:2015:806, p 18–19. Sama ka nt Ladiges, M. Criminal Liability of Directors of a Private Limited Company Seated in Germany. – Criminal Law Forum Vol 24, 2013, lk 99.

¹⁵² RKTko 2-14-50307/132, p 16.5–17.

¹⁵³ RKTko 3-2-1-45-03, p 23; RKTko 3-2-1-30-07, p 10; RKTko 3-2-1-7-10, p 30; Saare, K. jt, lk 179. Tolstov, L., Lahe, J. Limitation of Personal Tort Liability of a Member of the Management Board of a Company – Perspective of Estonia. – European Business Law Review Volume 24, Issue 2, 2013, lk 244–247.

¹⁵⁴ McCormack, G., Keay, A., Brown, S., lk 36.

äriühingute olemusest, vähendades ettevõtlusjulgust ja seeläbi ka innovatsiooni.¹⁵⁵ Kahju hüvitamist ettenägevate sätete tõlgendamisel tuleb selliselt arvestada korraga nii sooviga hoida ära pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisi ja heastada sellest tekkivat kahju, ent ühtlasi mitte halvata majandust sellisel viisil, et juhatuse liikmed hakkaksid võimaliku maksejõuetuse olukorras ulatusliku otsevastutuse kartusel tegema ebaotstarbekaid otsuseid, nt esitada pankrotiavaldust liiga ennatlikult või kergekäeliselt, kui makseraskusi oli veel võimalik ületada, nt muudatustega äriplaanis või saneerimisega.

3.2. Pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku tsiviilõiguslik vastutus juriidilise isiku võlausaldajate ees

3.2.1. Vastutuse eeldused

Riigikohtu pikaagekse praktika kohaselt on pankrotiavalduse esitamise kohustus võlausaldajaid kaitsev kaitsenorm.¹⁵⁶ Sellest tulenevalt saab pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkujal tekkida deliktiline vastutus sellest kahju kannatanud võlausaldajate ees VÕS § 1043, § 1045 lg 1 p 7 ja § 1050 lg 1 alusel.¹⁵⁷ Sarnast käsitlust rakendatakse ka Saksa õiguses. *Insolvenzordnung*¹⁵⁸ (InsO) §-s 15a sätestatud pankrotiavalduse esitamise kohustus on kaitsenorm *Bürgerliches Gesetzbuch*¹⁵⁹ (BGB) § 823 lg 2 mõttes, mille rikkumisest tekib kohustus hüvitada võlausaldajale kahju.¹⁶⁰ Kuna Eesti deliktiõigus põhineb paljuski Saksa kohtupraktikal¹⁶¹, on Eesti õiguse tõlgendamisel põhjendatud tugineda ka Saksa õiguskirjandusele ja kohtupraktikale. Vastutus põhineb delikti üldkoosseisul ning seega on vastutuse jaatamiseks vajalik tuvastada objektiivne teokoosseis, õigusvastasus ja süü.

Objektiivse teokoosseisu tasandil tuleb tuvastada, et kahju tekitaja rikkus pankrotiavalduse esitamise kohustust (kohustuse sisust vt eespool ptk 1.1.) ning et selle tagajärjel tekkis kahju. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise korral seisneb etteheidetav tegu tegevusetuses ning seda ka juhul, kui pankrotiavaldus esitatakse hilinemisega. Seega tuleb põhjuslik seos VÕS

¹⁵⁵ Kõve, V. „Head“ ja „halvad“ võlgnikud ja võlausaldajad. – *Juridica* IV/2014, lk 302.

¹⁵⁶ Riigikohus viitas sellele esmakordselt aastal 2003: RKTKo 3-2-1-45-03, p 22.

¹⁵⁷ Nt RKTKo 2-14-50307/132, p 16.2.

¹⁵⁸ *Insolvenzordnung* vom 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2866), die zuletzt durch Artikel 34 Absatz 13 des Gesetzes vom 22. Dezember 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 411) geändert worden ist. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/insolvenzordnung/BJNR286600994.html#BJNR286600994BJNG000100000> (23.02.2024).

¹⁵⁹ *Bürgerliches Gesetzbuch* in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 34 Absatz 3 des Gesetzes vom 22. Dezember 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 411) geändert worden ist. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html> (23.02.2024).

¹⁶⁰ Klöhn, L. *MüKoInsO* § 15a Rn. 140.

¹⁶¹ Nt Käerdi, M., Tampuu, T. *VÕSK* § 1045/2. – Varul, P. jt (koost). *Võlaõiguseadus*. IV. 8. osa 40. ptk – 10. osa (§-d 703–1067). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2020.

§ 127 lg 4 alusel teha kindlaks asendusmeetodiga. Kohustuse rikkumine ja tekkinud kahju on põhjuslikus seoses siis, kui kohustuse täitmise juurde mõtlemisel ei oleks kahju tekkinud.¹⁶²

VÕS § 1045 lg 1 p 7 kohaselt on pankrotiavalduse esitamise kohustuse kui seadusest tuleneva kohustuse rikkumine eelduslikult õigusvastane. VÕS § 1045 lg-s 2 sätestatud õigusvastasust välistavate asjaolude esinemine on praktiliselt võimatu. Oluline on aga VÕS § 1045 lg 3, mille kohaselt ei ole seadusest tuleneva kohustuse rikkumisega kahju tekitamine õigusvastane, kui rikutud sätte eesmärk ei olnud kannatanu kaitsmine sellise kahju tekkimise eest. Riigikohtu praktikast tuleneb, et pankrotiavalduse esitamise kohustus kaitseb üksnes võlausaldajaid.¹⁶³

Objektiivse teokoosseisu ja õigusvastasuse tuvastamisel on pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isikul vastutusest vabanemiseks võimalik tõendada, et ta ei olnud süüdi. Deliktiõiguses eeldatakse õigusvastaselt kahju tekitanud isiku hooletust (VÕS § 1050 lg 1)¹⁶⁴ ning pankrotiavalduse esitamise kohustuse puhul piisab vastutusele võtmiseks kahju tekitaja hooletusest. Seega peab kahju tekitaja vastutusest vabanemiseks tõendama, et ta järgis käibes vajalikku hoolt (VÕS § 104 lg 3).¹⁶⁵ Saksa õiguskirjanduses on aga rõhutatud, et süü peab hõlmama üksnes pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumist, mitte sellega kahju tekitamist.¹⁶⁶ Käibes vajaliku hoole määratlemisel tuleb lähtuda juhatuse liikmete grupisisesest keskmisest hoolsuse standardist.¹⁶⁷ Hoolsal juhatuse liikmel on juriidilise isiku majandusliku seisuga üle eelduslikult hea ülevaade, arvestades seadusest tulenevat raamatupidamise korraldamise kohustust (nt ÄS § 183). Seega peaks hoolas juhatuse liige maksejõuetusele viitavatest ohumärkidest teadma ning nendele reageerima.¹⁶⁸ Nii tuleb hooletuse puudumine kõne alla erandlikel juhtudel, kuid eelkõige näiteks juhul, kui kohustatud isikule saadaval olnud teabe kohaselt olid majanduslikud raskused ajutised ja ületatavad.¹⁶⁹

Eelkirjeldatud VÕS § 1045 lg 1 p 7 järgi kvalifitseeritav delikt võib konkureerida või esineda kõrvuti sarnastel alustel tekkivate kahju hüvitamise kohustustega. Nii võib tekkida konkurents heade kommete vastase tahtliku kahju tekitamisega VÕS § 1045 lg 1 p 8 mõttes, kui võlausaldajatele kahju tekitamine oli kohustuse rikkumisega tahtlik.¹⁷⁰ Pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isik võib vastutada ka lepingueelsete läbirääkimiste käigus teisele

¹⁶² RKTKo 2-14-5307/132, p 18.2; Koppel, B. Deliktiõiguslik vastutus tegevusetuse eest. Magistritöö. Juhendaja Janno Lahe. Tartu: Tartu Ülikool 2023, lk 39.

¹⁶³ RKTKo 2-14-50307/132, p 17; RKTKo 3-2-1-188-12, p 12.

¹⁶⁴ Nt RKTKo 3-2-1-127-08, p 15.

¹⁶⁵ RKTKo 2-14-50307/162, p 22; RKTKo 3-2-1-143-16, p 15.

¹⁶⁶ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 145.

¹⁶⁷ RKTKo 2-14-50307/162, p 22 ja seal viidatud RKTKo 2-14-56641, p 18.2.

¹⁶⁸ Sellistest ohumärkidest vt RKKKo 3-20-2325, p 17; Jula, R. Der GmbH-Geschäftsführer. Rechte und Pflichten, Anstellung, Vergütung und Versorgung, Haftung und Strafbarkeit. 4. Auflage. Berlin: Springer 2012, lk 327–328.

¹⁶⁹ Sellest ka Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 179.

¹⁷⁰ Nt BGH, Urteil vom 26.06.1989 - II ZR 289/88.

poolele maksejõuetusest teada andmata jätmise eest või maksejõulisuse kohta valeandmete esitamise eest (VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja § 14 lg-d 1 ja 2 või KarS § 209 lg 1).¹⁷¹

3.2.2. Vastutus „vanade võlausaldajate“ ees

3.2.2.1. Vastutuse ulatus „vanade võlausaldajate“ ees

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise puhul eristatakse kahte kahjustatud võlausaldajate gruppi sellel alusel, et milline on neile kohustuse rikkumisest tekkiva kahju ulatus. Need on n-ö vanad ja uued võlausaldajad. Eristamine tuleneb Riigikohtu praktikas kinnitust leidnud pankrotiavalduse esitamise kohustuse kahetisest eesmärgist.¹⁷²

Pankrotiavalduse esitamise kohustus kaitseb Riigikohtu praktika kohaselt enne püsiva maksejõuetuse väljakujunemist juba olemas olnud ehk n-ö vanu võlausaldajaid, tagades juriidilise isiku vara võimalikult suures ulatuses säilimise.¹⁷³ Vanade võlausaldajate nõude rahuldamine sõltub pankrotimenetluses tehtavatest väljamaksetest ning nende huvi on, et kohustatud isik esitaks pankrotiavalduse õigeaegselt, et juriidilise isiku vara säiliks pankrotimenetluseks ning väljamakse oleks võimalikult suur. Nii vastab vanadele võlausaldajatele tekkiv kahju summale, mis neil jäi saamata, kuna pankrotiavaldus esitati hilinemisega.¹⁷⁴ Seda kahju ulatust on õiguskirjanduses nimetatud jaotisekahjuks.¹⁷⁵

Riigikohtu juhised vana võlausaldaja nõude ulatuse määratlemiseks on kokkuvõtlikult järgmised. Esmalt tuleb tuvastada summa, mida võlausaldaja oleks pankrotimenetluses saanud juhul, kui pankrotiavalduse esitamise kohustust oleks täidetud ja pankrot oleks välja kuulutatud varem. Seda summat on edaspidi nimetatud hüpoteetiliseks väljamakseks. Hüpoteetilise väljamakse ulatuse hindamisel tuleb teha kindlaks, milline oleks pankrotiavalduse õigeaegsel esitamisel olnud võlausaldaja nõude suurus pankrotimenetluses, millised oleksid olnud teiste võlausaldajate nõuded ja milline oleks olnud pankrotivara pankroti varasemal väljakuulutamisel, arvestades maha pankrotimenetluse kulud.¹⁷⁶ Hüpoteetilise väljamakse hindamisel tuleb seega arvestada kõigi võimalike faktoritega, mis oleksid esinenud pankroti varasemal väljakuulutamisel, sh PankrS § 35 lg 1 p 6 järgi sellega, et pankroti väljakuulutamisel lõpetatakse nõuetelt viivise ja intressi arvestus, mis mõjutab võlausaldajate nõuete ulatust.¹⁷⁷

¹⁷¹ RKTKo 3-2-1-62-13, p 16–17; Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 288–289.

¹⁷² Saare, K. jt, lk 180; Tolstov, L., lk 25 ja 33; Jula, R., lk 329–330; RKTKo 3-2-1-188-12, p 12.

¹⁷³ RKTKo 2-14-50307/132, p 17; RKTKo 3-2-1-188-12, p 12.

¹⁷⁴ RKTKo 2-14-50307/162, p 19.3; Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 181–183.

¹⁷⁵ Foerste, U. Pankrotiõigus. Tallinn: Juura 2018, lk 116. L. Tolstov nimetab seda kahju kvoodikahjuks. Vt Tolstov, L., lk 72.

¹⁷⁶ Hüpoteetilise väljamakse ulatuse määramisel eeldatakse Saksa kohtupraktikas, et juriidilist isikut oleks likvideeritud pankrotiavalduse esitamise kohustuse tekkimise hetkel, võttes aluseks vara likvideerimisväärtuse. Vt BGH, Urteil vom 30.03.1998 – II ZR 146–96; BGH, Urteil vom 28.04.1997 - II ZR 20/96.

¹⁷⁷ RKTKo 2-14-50307/162, p 19.3; Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 185. Vt sellest ka Tolstov, L., lk 25.

Teiseks tuleb teha kindlaks summa, mis võlausaldajal õnnestub või peaks õnnestuma tegelikus pankrotimenetluses väljamaksena saada. Seda summat on edaspidi nimetatud tegelikuks väljamakseks.¹⁷⁸ Tegeliku väljamakse väljaselgitamisel tuleb arvestada pankrotimenetluses tunnustatud nõude väärtust, sh nõude rahuldamise tõenäolist ulatust, mille puhul on omakorda määravad nõude rahuldamisjärk ja pankrotivara suurus, mh pankrotivaras olevad nõuded ning nende maksmapaneku edukuse tõenäosus.¹⁷⁹ Riigikohtu seisukohast on järeldatav, et tegeliku väljamakse hindamisel tuleks hinnata ka teiste võlausaldajate nõudeid. Saadud hüpoteetilise väljamakse ja tegeliku väljamakse vahe ongi jaotisekahju. Saksa õiguskirjanduse kohaselt on seega nt olukorras, kus pankrotimenetlus raugab ja tegelikku väljamakset ei ole, jaotisekahju terve hüpoteetiline väljamakse.¹⁸⁰

3.2.2.2. „Vanadele võlausaldajatele“ kahju hüvitamise kohustuse preventiivne mõju

Eeltoodust nähtub, et nii hüpoteetilise kui ka tegeliku väljamakse hindamisel tuleb teha kindlaks palju raskesti tõendatavaid asjaolusid. Kõigepealt on keeruline tõendada püsiva maksejõuetuse väljakujunemise täpset hetke, et hinnata hüpoteetilise väljamakse ulatust. Riigikohtu praktika kohaselt on tõendamiskoormuse ümberpööramine võimalik negatiivse netovara tõendamisel; sel juhul peab kostja tõendama, et see seis oli ajutine.¹⁸¹ Seega peab hageja minimaalselt tõendama seda, et alates kindlast ajahetkest oli ühingu netovara negatiivne, mille eduka tõendamise tõenäosus on enamikel juhtudel kaheldav. Kahju ulatuse suuruse huvides peab hageja tõendama selle seisu esinemist võimalikult varasel ajahetkel. Samuti on see tõendamine kulukas, kuna see võib sisulise keerukuse tõttu eeldada finantseksperptide kaasamist. Maksejõuetuks muutumise hetke tuvastamist võivad raskendada ka eeldatavad probleemid maksejõuetu ühingu raamatupidamises, millega tegelemine kas ei ole olnud prioriteet või millega on manipuleeritud.¹⁸² Riigikohtu praktika valguses võib olla vajalik ka näidata, et maksejõuetuse ilmnemisest oli kohustatud isikule mingisugune äratuntav indikatsioon.¹⁸³ Samuti tuleb nii tegeliku kui ka hüpoteetilise väljamakse puhul hinnata võimalikku pankrotivara ulatust, sh pankrotivara hulka kuuluvate nõuete maksmapaneku võimalusi. Kuna väljamakset mõjutavad ka teiste võlausaldajate nõuded, siis võib vaidlus taanduda teiste võlausaldajate nõuete põhjendatuse hindamisele.

¹⁷⁸ Riigikohtu praktika kohaselt võib ka nn tegelik väljamakse olla põhimõtteliselt hüpoteetiline, kuna arvestada tuleb ka nt pankrotivaras tulevikus laekuda võivate summadega. Vt RKTko 2-14-50307/132, p 19.3.

¹⁷⁹ RKTko 2-14-50307/132, p 19.3.

¹⁸⁰ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 183.

¹⁸¹ RKTko 3-2-1-188-12, p 14.

¹⁸² Tolstov, L., lk 26.

¹⁸³ RKHKo 3-20-2325, p 17.

Vana võlausaldaja hagi alust on järelikult raske tõendada ja potentsiaalseid vaidluskohti on palju. Sellest tulenevalt on eeldatav menetlus kulukas ja pikk, koormus võlausaldajale on suur. Kuna kostja on selles olukorras füüsilisest isikust juhatuse liige, kes on niigi varasemalt enda kohustusi rikkunud, on ka kohtumenetluse edukuse korral tõsised küsimused saavutatava lahendi täitmise perspektiivide osas. Hagetaval juhatuse liikmel ei pruugi olla otsuse täitmiseks vara, samuti võib ta ennast teha lahendi täitmise vältimiseks varatuks. Iseäranis keeruliseks kujuneb lahendi täitmine siis, kui mitu võlausaldajat esitavad sama füüsilisest isikust juhatuse liikme vastu nõuded paralleelselt. Nõude esitamisel tulenevad nii faktilisest kui ka õiguslikust keerukusest suured menetluskulud, ent tõenäosus sellest lõpuks kasu saada on madal. Nõude esitamine ei pruugi seega olla majanduslikult ratsionaalne; võlausaldajad võivad leida, et parem oleks sellest hoiduda. Vana võlausaldaja nõude maksmapaneku praktilist keerulisust ja sellest tulenevat ebapopulaarsust ning kahjustavat mõju preventiivsusele on nenditud ka Saksa õiguskirjanduses.¹⁸⁴

Ka L. Tolstov järeldas, et vanade võlausaldajate nõuete maksmapaneku keerulisus kujutab endast majanduses tõsist probleemi ning seda tulenevalt hagejal lasuvast tõendamiskoormusest. Hageja peab esitama tõendeid asjaoludest, mis on täielikult kostja mõjusfääris ning mida viimane võib enda huvide kaitseks varjata või nendega manipuleerida. Eelnevalt tulenevalt tegi L. Tolstov ettepaneku kergendada seda tõendamiskoormust või pöörata see ümber, sh rakendades TsMS §-i 233, kui kostja on rikkunud raamatupidamise kohustust või kohustust võtta pankrotimenetlusest osa ja anda pankrotimenetluses teavet, kuna sellisel juhul on juhatuse liige pannud toime tõendamist segavaid rikkumisi.¹⁸⁵ Raamatupidamise korraldamata jätmine on praktikas olnud aluseks tõendamiskoormuse ümberpööramiseks¹⁸⁶, ent see on harv nähtus.

Autor viis nii võlausaldajate poolt pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise pinnalt esitatud deliktiõiguslike nõuete arvu kui ka nende edukuse kohta järelduste tegemiseks läbi kohtupraktika analüüsi. Autor uuris kohtupraktikat ajavahemikus 2015.–2023. a, kasutades selleks õigusteabe otsinguportaali xLaw Legal otsingus võimalikult laia tulemi jaoks otsingufraase „1043 pankrotiavaldus“ ja „1045 pankrotiavaldus“ ning valides sellega saadud tulemuste seast asjakohased lahendid. Otsingu tulemusena selgus, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise pinnalt nõuete esitamine on pigem erandlik. Autor leidis 28 lõpplahendit, mis vastasid eeltoodud kriteeriumitele. Neist 18 olid vanade võlausaldajate nõuded, millest kolm rahuldati vähemalt osaliselt ning kümme olid uute võlausaldajate nõuded, millest

¹⁸⁴ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 11, 27; Möritz, D., lk 123. Ka nt Schillig, M. The Transition from Corporate Governance to Bankruptcy Governance – Convergence of German and US law? – European Company and Financial Law Review Vol 7 1/2010, lk 136–137.

¹⁸⁵ Tolstov, L., lk 27, 31.

¹⁸⁶ Nt TrtRnKo 2-11-33780, p 19.

vähemalt osaliselt rahuldati samuti kolm. Nendes asjades rahuldati nõue seega vähemalt osaliselt üksnes umbes 21,42% juhtudel, vanade võlausaldajate nõudeid rahuldati vähemalt osaliselt üksnes 16,(6)% juhtudel.¹⁸⁷ Enamikel juhtudel oli hagi rahuldamata jätmise põhjuseks see, et hageja ei suutnud tõendada maksejõuetuse saabumise hetke ja hüpoteetilise väljamakse ulatust. Arvestades kui tihti pankrotiavalduse esitamise kohustust praktikas rikutakse, tähendab see, et vaatamata võimaliku aluse olemasolule esitavad võlausaldajad hagnosis harva ning isegi kui nad neid esitavad, ei ole nad edukad. Tsiviilvastutus on selliselt pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise ebatõenäoline tagajärg, mis oluliselt vähendab vastutuse võimalikkuse preventiivset mõju.

Võlausaldaja jaoks riskantses menetluses kulude kandmise ja keerulise tõendamiskoormuse probleemi võiks aidata lahendada Saksa InsO § 92¹⁸⁸ eeskujul sellega, et pankrotimenetluses paneb võlausaldajate jaotisekahju hüvitamise nõude maksma haldur.¹⁸⁹ Eestis sellist võimalust ei ole.¹⁹⁰ Põhimõtteliselt esindab sellisel juhul haldur võlausaldajaid ja nõuab selle kahju hüvitamist pankrotivarasse. Saksa õiguskirjanduses on selgitatud, et selline lähenemine on põhjendatud, kuna kõigile võlausaldajate pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise tagajärjel tekkiva kahju summa on võrdne samal ajal tekkinud juriidilise isiku vara vähenemisega.¹⁹¹ Nii kannavad menetluskulude koormat kõik võlausaldajat korraga ning menetlust juhib haldur, kellel on tõendamist vajavatele asjaoludele parem ligipääs.¹⁹² Kui haldur nõuet ei esita, nt kui menetlus raugub, saavad võlausaldajad enda nõude ise maksma panna. Sellise nõude esitamise võimalus võiks motiveerida võlausaldajaid ka pankrotimenetlust rahastama. Kuigi eeltoodu pinnalt näib see lähenemine end õigustavat, siis Saksamaal ei kasuta haldurid seda võimalust tihti, kuna see on ka halduri jaoks seotud tõenduslike raskustega.¹⁹³ Saksa ja Eesti regulatsiooni sarnasuse tõttu on autor selle Eestis õigusesse ülevõtmise põhjendatuse osas mõnevõrra skeptiline. Samas tasub seda võimalust edaspidi õigusloomes vähemalt kaaluda, kuna see annab haldurile täiendava võimaluse pankrotivara suurendamiseks ning pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku vastutusele võtmiseks.

Eeltoodust nähtub, et tõendamisprobleemid kahjustavad tõsiselt vanade võlausaldajate nõuete preventiivset mõju. Liiga kergekäeline tõendamiskoormuse ümberpööramine ei ole samuti

¹⁸⁷ Vt Lisa, Tabel 1.

¹⁸⁸ InsO § 92 sätestab: „pankrotivõlausaldajate nõuded kahju hüvitamisele, mis tekkisid nimetatud võlausaldajatele ühiselt pankrotivara hulka kuuluva vara vähenemise kaudu enne või pärast pankrotimenetluse algatamist (ühine kahju), saab pankrotimenetluse ajal maksma panna ainult pankrotihaldur“ (Foerste, U., lk 325).

¹⁸⁹ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 151, 256. Ka L. Tolstov ja J. Lahe on pidanud mõistlikuks kaaluda nende nõuete esitamise õiguse andmist haldurile: Tolstov, L., Lahe, J., lk 250.

¹⁹⁰ Nt RKTKo 3-2-1-191-12, p 18.

¹⁹¹ Wagner, G. MüKoBGB § 823 Rn. 192.

¹⁹² Jula, R., lk 331–332.

¹⁹³ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 158 ja 253–255.

soovitatav, kuna sellisel juhul pannakse füüsilisest isikust kostjale ebamõistlik koorem. Nii ei oleks autori arvates mõistlik eelviidatud Riigikohtu seisukohast, mille kohaselt pöörduv tõendamiskoormus ümber negatiivse netovara ära näitamisel, kaugemale minna. Seega on autori hinnangul vanade võlausaldajate nõuded pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumiste vastu paratamatult vähese preventiivse mõjuga.

3.2.3. Vastutus „uute võlausaldajate” ees

3.2.3.1. Vastutuse ulatus „uute võlausaldajate” ees

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse üheks eesmärgiks on hoida ära püsivalt maksejõuetu juriidilise isiku osalemine majandustegevuses, tagades, et pankrotimenetluse vältimatuse korral juriidiline isik enam täiendavaid tehinguid ei tee.¹⁹⁴ Nii kaitseb pankrotiavalduse esitamise kohustus ka pärast maksejõuetuse väljakujunemist lisanduvaid ehk n-ö uusi võlausaldajaid. Riigikohus ei ole seni andnud uutele võlausaldajatele tekkiva kahju ulatuse hindamiseks suuniseid ning sellest ei ole Eestis veel selget kohtupraktikat välja kujunenud, ent vastavad põhimõtted on kujunenud välja Saksa kohtupraktikas ja õiguskirjanduses ning L. Tolstov on neid enda doktoritöös käsitlenud.

Uued ja vanad võlausaldajad ei ole sarnases positsioonis. Vana võlausaldaja jaoks on võlasuhte tekkimisel juriidilise isiku tulevane võimalik maksejõuetus tavapärane majanduslik risk. Samas on uue võlausaldajaga lepingu sõlmimisel juba pankrotiavalduse esitamise kohustust rikutud. Nii on uue võlausaldaja usaldust otseselt rikutud, kuna maksejõuetu isik ei oleks tohtinud majanduskäibes osaleda ning tõenäoliselt ei oleks uus võlausaldaja lepingut sõlminud, kui ta oleks maksejõuetusest teadnud. Järelikult saab uue võlausaldaja staatuse tekkimisest rääkida üksnes lepinguliste suhete puhul ja üksnes siis, kui võlausaldaja ei teadnud teise poole maksejõuetusest. Nt deliktliste nõuete tekkimisel ei esine sarnast usalduse rikkumist.¹⁹⁵ Uue võlausaldaja positsiooni ei teki ka nt kestvuslepingute puhul, mis sõlmiti enne pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumist, isegi siis, kui konkreetne kohustus tekkis pärast seda.¹⁹⁶

Uute võlausaldajate kahju ei piirdu üksnes jaotisekahjuga. Hüpoteetilise ja tegeliku väljamakse võrdlus ei ole uue võlausaldaja nõude ulatuse hindamisel asjakohane.¹⁹⁷ Maksejõuetu ühingu lepingu sõlmimisel ei ole tehingust saadavad õigused nende täieliku maksmapaneku võimatuse tõttu juba lepingu sõlmimise hetkel oodatava väärtusega.¹⁹⁸ Kahju hüvitamise eesmärk VÕS § 127 lg 1 mõttes on asetada uus võlausaldaja olukorda, milles ta oleks olnud, kui ta ei oleks

¹⁹⁴ RKTKo 3-2-1-45-03, p 22; RKTKo 3-2-1-188-12, p 12; RKTKo 2-14-50307/132, p 17.

¹⁹⁵ Tolstov, L., lk 33–35, 38.

¹⁹⁶ Wagner, G. MüKoBGB § 823 Rn. 186.

¹⁹⁷ Foerste, U., lk 116; Wagner, G. MüKoBGB § 823 Rn. 182; Tolstov, L., lk 38; Tolstov, L., Lahe, J., lk 249.

¹⁹⁸ Tolstov, L., lk 38.

pankrotistunud juriidilise isikuga tehingut teinud. Sellist kahju nimetatakse õiguskirjanduses negatiivseks ehk usalduskahjuks.¹⁹⁹ Usalduskahju hõlmab Saksa kohtupraktika kohaselt kahju, mida võlausaldaja kandis lepingu sõlmimise tõttu, nt andes üle vara, saamata selle eest vastu samaväärset sooritust. Samuti hõlmab see lepingu sõlmimiseks kantud kulusid. Usalduskahju ei hõlma kasumit, mida võlausaldaja oleks võinud lepingu sõlmimise tulemusel saada, nt lepingu hinnas sisalduvat kasumit. Küll aga hõlmab Saksa kohtupraktika kohaselt uue võlausaldaja nõue ka saamata jäänud tulu, kui uus võlausaldaja jäi maksejõuetu ühingu lepingu sõlmimise tõttu ilma kasumist, mida ta oleks saanud seda lepingut sõlmimata mujalt.²⁰⁰ Sellist käsitlust usalduskahju ulatusest tunnustatakse ka Eesti õiguskirjanduses.²⁰¹

Kahjuhüvitisest tuleb arvata maha igasugune kahju kannatanud isiku saadud kasu (VÕS § 127 lg 5). Uus võlausaldaja on pankrotimenetluses pankrotivõlausaldaja ning tal on õigus väljamaksele. Seega tuleb usalduskahjust arvata maha tegelik väljamakse ning autori hinnangul lisaks ka enne pankroti väljakuulutamist lepingu alusel saadu. Saksa kohtupraktikas on seevastu leitud, et pankroti väljakuulutamisele eelneva aja eest makstud summasid ei saa arvestada hüvitise vähendamisel, kuna neid ei maksnud välja pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isik mitte enda vaid pankrotistunud juriidilise isiku varast.²⁰² Autor selle seisukohaga ei nõustu, kuna kuigi on tõsi, et nõude rahuldamine toimus võlgniku arvelt, siis see omakorda vähendas pankrotivara ning suurendas pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku vastutust teiste võlausaldajate ees, mistõttu ei ole mahaarvamine ebaõiglaselt vastutust leevendav. Erinev oleks olukord siis, kui uuel võlausaldajalt nõutakse enne pankroti väljakuulutamist saadud vara tagasi nt tagasivõitmise korras PankrS § 113 järgi. Sellisel juhul peaks uuel võlausaldajal olema võimalus nõuda kahju hüvitamist mahaarvestusteta.

3.2.3.2. „Uutele võlausaldajatele“ kahju hüvitamise kohustuse preventiivne mõju

Eeltoodust järeldub, et uuel võlausaldajal lasuv tõendamiskoormus on võrreldes vana võlausaldajaga kergem. Kuna uutele võlausaldajatele tuleb hüvitada usaldus- ja mitte jaotisekahju, ei pea uus võlausaldaja tõendama kahju suuruse puhul hüpoteetilise, vaid üksnes tegeliku väljamakse ulatust.²⁰³ Samuti on uue võlausaldaja nõude ulatus suurem. Siiski peab ka uus võlausaldaja tõendama pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumist, ent uue võlausaldaja nõude puhul ei ole oluline rikkumise täpne hetk, vaid fakt, et rikkumine toimus

¹⁹⁹ Saare, K. jt, lk 180.

²⁰⁰ BGH, Urteil vom 21.10.2014 – II ZR 113/13, Rn. 13–14; BGH, Urteil vom 27.04.2009 - II ZR 253/07. Sama ka nt Jula, R., lk 330.

²⁰¹ Sein, K. VÕSK § 127/4.4 – Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus. I, Üldosa (§§ 1–207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016; Räpo, A. Asjatundja lepingueelsetel läbirääkimistel tekkiv vastutus kolmandate isikute ees. Magistritöö. Juhendaja Urmas Volens. Tallinn: Tartu Ülikool 2013, lk 19.

²⁰² BGH, Versäumnisurteil vom 12.03.2007 - II ZR 315/05, Rn. 20–21.

²⁰³ Tolstov, L., lk 38.

enne lepingu sõlmimist. Kergem tõendamiskoormus teeb nõuete esitamise atraktiivsemaks ning nõuete sagedasem maksmapanek suurendab preventiivset toimet. Saksamaal esitavad uued võlausaldajad võrreldes vanadega nõudeid sagedamini ja sellest tulenevalt on õiguskirjanduse kohaselt nende ees tekkivast vastutusest suurem preventiivne mõju pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise vastu.²⁰⁴

Tegeliku väljamakse ulatuse määratlemine, kui pankrotimenetlus ei ole lõppenud, on aga keeruline, kuna selle hindamisel peab võtma arvesse pankrotivara võimalikku suurenemist või vähenemist tulevikus.²⁰⁵ Uus võlausaldaja saab Saksa kohtupraktika kohaselt seda arvestades nõuda pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isikult kogu kahju hüvitamist, võtmata tegelikku väljamakset arvesse, ent peab analoogia korras BGB § 255²⁰⁶ alusel juhatuse liikmele loovutama enda nõude pankrotistunud juriidilise isiku vastu.²⁰⁷ See on Saksa õiguskirjanduse kohaselt oluliselt tõhustanud uute võlausaldajate nõuete maksmapaneku võimalusi ning sellega välditakse võlausaldaja rikastumist kahju hüvitamisega.²⁰⁸ Seda tuleks autori hinnangul rakendada ka Eesti kohtupraktikas, kuna see kergendab uuel võlausaldajal lasuvat tõendamiskoormust ja ühtlasi tagab hüvitise ulatuse õigsuse. Kuigi BGB §-le 255 analoogne säte Eesti õiguses puudub, siis on sarnane konstruktsioon välja kujunenud kohtupraktikas. Riigikohus on selgitanud, et kahjustatud isik saab kahju tekitamise tagajärjel kasu saamist vältida sel teel, et loovutab enda alusetust rikastumisest tuleneva nõude kolmanda isiku vastu kahju tekitajale ning sellisel juhul seda nõuet ei võeta hüvitise suuruse hindamisel arvesse. Kahju tekitajal on hea usu põhimõttest tulenev kohustus nõustuda nõude loovutamise, kui ta väidab, et nõue omab väärtust. Kui ta sellest keeldub, tuleb eeldada, et nõue on väärtusetu.²⁰⁹

Seda Riigikohtu seisukohta tuleb autori hinnangul Saksa kohtupraktika eeskujul rakendada ka uue võlausaldaja nõudele juhatuse liikme vastu. See on õiglane, kuna ühingu maksejõuetusest tulenevat riski, et nõuet ei täideta eeldatud ulatuses, ei peaks kandma võlausaldaja, vaid võlausaldaja usaldust rikkunud ja maksejõuetut ühingu käibes õigusvastaselt hoidnud juhatuse liige. Ühtlasi teeb see uue võlausaldaja nõude esitamise atraktiivsemaks. Analoogset olukorda ei esine vanade võlausaldajate puhul, kelle jaoks oli teise poole maksejõuetus tavapärane risk ning kes peaksid sellest tulenevalt ootama väljamakse tegemist pankrotimenetluses.

²⁰⁴ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 158; Schillig, M., lk 137.

²⁰⁵ Nt RKTKo 2-14-50307/132, p 19.3.

²⁰⁶ BGB § 255 kohaselt on isik, kes peab asja või õiguse kaotamise eest kahju hüvitama, kohustatud hüvitama kahju ainult nende nõuete loovutamise vastu, mis õigustatud isikul on sellega seoses kolmandate isikute vastu.

²⁰⁷ BGH, Urteil vom 05.02.2007 - II ZR 234/05, Rn. 20.

²⁰⁸ Wagner, G. MüKoBGB § 823 Rn. 185.

²⁰⁹ RKTKo 3-2-1-49-07, p 16; RKEKo 3-1-1-106-12, p 58.

Järelikult peaksid uute võlausaldajate nõuded olema tõhusama preventiivse mõjuga kui vanade võlausaldajate nõuded. Uute võlausaldajate nõuded peaksid eelkõige suutma tagada, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isik on motiveeritud lõpetama majandustegevuse maksejõuetuse väljakujunemisel kahju hüvitamise kohustuse ähvardusel ning selle asemel esitama pankrotiavalduse. Teisalt saab uue võlausaldaja nõue tekkida üksnes tegevuse jätkumisel ehk nõude võimalikkus ei oma mingisugust preventiivset mõju, kui pärast pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumist majandustegevus lõpetatakse, nt jäädes ühingu sundlõpetamist ootama. Kohtupraktika näitab, et uued võlausaldajad esitavad nõudeid vähe – viimase üheksa aasta lõikes on sellistes asjades keskmiselt umbes üks lõpplahend aastas.²¹⁰ Autor hinnangul on nõuete vähesuse üheks oluliseks põhjuseks Riigikohtu juhiste ning selge väljakujunenud kohtupraktika puudumine uute võlausaldajate nõuete ulatuse kohta, mis vähendab sellistes asjades õigusselgust. Riigikohtu juhiste olemasolu innustaks uusi võlausaldajaid neid nõudeid sagedamini esitama.²¹¹

3.3. Vahekokkuvõte

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega võib kaasneda kahju hüvitamise kohustus ning tsiviilõigusliku vastutusega kaasneb alati ka teatud preventiooniefekt. Kuna pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise pinnalt ei teki juriidilisele isikule endale kahju, ei saa rääkida pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku vastutusest juriidilise isiku enda ees. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega võib aga kaasneda kohustus hüvitada juriidilise isiku võlausaldajatele kahju. Kahju kandnud võlausaldajaid saab liigitada neile tekkiva erineva kahju põhjal n-õ vanadeks ja uuteks võlausaldajateks. Pankrotiavalduse esitamise kohustus kaitseb enne püsiva maksejõuetuse väljakujunemist juba olemas olnud ehk vanu võlausaldajaid ning vanadele võlausaldajatele tekkiv kahju on võrdne summaga, mis neil jäi juriidilise isiku pankrotimenetluses saamata pankrotiavalduse hilinemisega esitamise tõttu. Samuti on pankrotiavalduse esitamise kohustuse eesmärk tagada, et pärast maksejõuetuse väljakujunemist juriidiline isik enam täiendavaid tehinguid ei tee ning selliselt kaitseb pankrotiavalduse esitamise kohustus ka pärast maksejõuetuse väljakujunemist lisanduvaid ehk n-õ uusi võlausaldajaid, kellele kahju hüvitamisel on eesmärk panna neid olukorda, milles nad oleksid olnud, kui nad ei oleks maksejõuetu ühinguga lepingut sõlminud (nn usalduskahju).

Vanad võlausaldajad esitavad pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumiste pinnalt nõudeid harva ning kohtutee ettevõtmisel ei ole nad edukad peamiselt tulenevalt võimetusest tõendada

²¹⁰ Vt Lisa, Tabel 1.

²¹¹ Riigikohtu juhiste puudumisele pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise asjades on tähelepanu juhtinud ka L. Tolstov: Tolstov, L., lk 35–36.

võlgniku maksejõuetust minevikus kindlal ajahetkel. Vana võlausaldaja nõude maksmapanek ei tasu ennast üldjuhul ära tulenevalt kulukast menetlusest ja väikesest tõenäosusest saada kasu. Tõendamiskoormuse kergendamine või kergekäelisem ümberpööramine ei ole soovitatav kostja kaitse perspektiivist. Nii on vanade võlausaldajate nõuded Eesti õiguskorras autori hinnangul paratamatult vähese preventiivse mõjuga. Nende nõuete väikest preventiivset mõju on täheldatud ka Saksa õiguskorras. Küll aga võiks autori hinnangul kaaluda Saksa õiguse eeskujul vanade võlausaldajate nõuete maksmapaneku võimaluse andmist pankrotihaldurile, kuna see leevendab üksiku võlausaldaja menetluskulude kandmisest ja tõendamiskoormusest tulenevaid riske.

Uute võlausaldajate nõuded peaksid olema tugevama preventiivse mõjuga kui vanade võlausaldajate nõuded, kuna nende ulatus on suurem ning nende aluseks olevate asjaolude tõendamine on lihtsam. Saksamaa näitel ongi tegemist arvestatava preventiivse mõjuga võimalusega. Samas ei ole Eestis uute võlausaldajate nõuete osas kohtupraktikat välja kujunenud ning uued võlausaldajad esitavad praktikas neid nõudeid vähe, mistõttu on ka uute võlausaldajate nõuded vähese preventiivse toimega. Autori hinnangul on uute võlausaldajate nõuete esitamise ebapopulaarsuse üheks põhjuseks uute võlausaldajate kahjunõude ulatust puudutavate Riigikohtu juhiste puudumisest tulenev õigusselgusetus. Riigikohtu suuniste olemasolu võiks innustada uusi võlausaldajaid sagedamini nõudeid esitama. Samuti saadaks Riigikohtu suuniste olemasolu signaali, et maksejõuetu ühingu õigusvastaselt majanduskeskkonnas hoidmine võib tuua kaasa kahju hüvitamise kohustuse. Seejuures on autori hinnangul õigustatud võimaldada kogu uuele võlausaldajale tekkiva usalduskahju hüvitamist mahaarvamisi tegemata, ent nähes ette, et uus võlausaldaja peab loovutama nõude pankrotivara vastu kostjale ning kui kostja sellest keeldub, tuleb eeldada, et uue võlausaldaja nõue pankrotivara vastu on väärtusetu.

Eeltoodu pinnalt nähtub, et kahju hüvitamise kohustusel pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise tagajärjena on praktikas väike preventiivne tähendus. Kuigi teatud preventiivne mõju on ka juba kahju hüvitamise kohustuse tekkimise võimalusel, siis ei saa see mõju nõuete esitamise vähesuse tõttu, mis tuleneb eelkõige tõendamisprobleemidest ning kostja kaheldavast maksejõulisusest, olla arvestatav. Peamise pankrotimenetlusvälise tagatisena kehtivas õiguses on tsiviilvastutuse väike praktiline tähendus kahetsusväärne.

4. PANKROTIIVALDUSE ESITAMISE KOHUSTUSE RIKKUMISE KRIMINALISEERIMINE

4.1. Rikkumise kriminaliseerimine pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õigusliku tagatisena

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise kriminaliseerimine tähendab võimalust tagada selle kohustuse täitmist karistuse ähvardusel. Õiguskirjanduses on selgitatud, et karistuse ähvardus omab üldpreventiivset toimet seeläbi, et kui isikul on süüteo ahvatlevad motiivid, siis karistuse võimalikkus toimib vastumotiivina ning pärsib süüteo toimepanemise soovi.²¹² Heidutamine tugineb ähvardustele ja hirmule, samuti stigmatiseerimisele, mida karistus tekitab.²¹³ Karistuse eripreventsioon toimib üldsuse kaitsmisel kurjategija eest tema isoleerimisega, tema taunimise ja tema edasise käitumise mõjutamisega.²¹⁴

Seejuures tagab erialakirjanduse kohaselt majanduskuritegude spetsiifika nende tõhusama üldpreventiivse toime. Majanduse valdkonnas realiseerub isiku otsustusvabadus tänu heale sotsialiseeritusele ja sotsiaalsele kindlustatusele. Selles valdkonnas üldjuhul ei mõjuta isiku käitumist impulsiivsus, emotsionaalsus ega äkilised ajendid.²¹⁵ Nii on isikul võimalus teha kaalutletumaid otsuseid ning paremini arvestada karistuse võimalusega. Samuti mõjutab majanduse valdkonnas kriminaalmenetluse toimumise või karistamise võimalus isikut eelduslikult rohkem, kuna see võib mõjutada tema edasisi võimalusi ettevõtluses.

Teisalt on oluline arvestada *ultima ratio*-põhimõttega. Karistusõigust tuleks kasutada reguleerimisvahendina siis, kui see ei ole teiste õigusharude abil võimalik või on ebapiisav.²¹⁶ Majanduses on eeldatav reguleerimine tsiviil- ja haldusõigusega²¹⁷, mistõttu tuleb karistusõiguse sekkumisala erilisemalt piiritleda. Kriminaliseerimine peab tooma kasu, mitte kahju.²¹⁸ Ülesanktsioneerimine võib tuua kaasa majanduse pärssimise ja ettevõtlushimu vaibumise, kui karistust nähakse ettevõtlusega kaasnevaks paratamatuseks. Samuti tuleb õiguskirjanduse kohaselt arvestada, et majanduslike üleastumiste menetlemine on olemuslikult ressursimahukas ja keeruline, kriminaliseerimisel tuleb paratamatult teha selektsioon.²¹⁹

²¹² Sootak, J. (koost). Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2018, lk 40–41; Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus: karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2017, lk 42–43.

²¹³ Soo, A., Markina, A., Tee, K. Karistus kui tasumine, karistus kui preventioon: millised karistuse eesmärgid „tõttavad“? – *Juridica* 9–10/2022, lk 650.

²¹⁴ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J., lk 55.

²¹⁵ Sootak, J. Majanduskriminaalõigus: õppevahend juristide põhi- ja täiendõppeks. Tartu: Eesti Õiguskeskus 1998, lk 46.

²¹⁶ Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015, lk 45.

²¹⁷ Sootak, J. 1998, lk 53; Sootak, J. 2015, lk 207.

²¹⁸ Sootak, J. 1998, lk 53.

²¹⁹ Sootak, J. 2015, lk 205–206.

Pankrotiavalduse esitamise kohustus on avalikus huvis olev ning oluline käibe usaldusväärst tagav seadusest tulenev kohustus, mille rikkumise ärahoidmise eesmärgil on mõeldav lahendus rikkumise kriminaliseerimine. Sellest tulenevalt on eeltoodud kaalutlusi arvestades vajalik analüüsida, kas pankrotiavalduse esitamise rikkumise tagajärgi reguleerides on võimalik ja mõistlik piirduda karistusõigusväliste vahenditega või kas pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise korral on vajalik karistusõiguslik sekkumine. Näiteks on pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine Saksa õiguses kriminaliseeritud. InsO § 15 lg 4 kohaselt karistatakse pankrotiavalduse õigeaegse või nõuetekohase esitamata jätmise eest kuni kolmeaastase vangistusega või trahviga. InsO § 15 lg 5 järgi on sama tegu ettevaatamatusest karistatav kuni üheaastase vangistusega või trahviga. Saksamaal on see koosseis olulise praktilise tähendusega ning seda registreeritakse tihti.²²⁰

4.2. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise varasem kriminaliseerimine

4.2.1. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine kui kuritegu

Karistusseadustiku vastuvõtmisel oli pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine KarS²²¹ § 380 järgi karistatav rahalise karistusega või kuni kolmeaastase vangistusega. 2007. aastal jõustunud seadusmuudatusega eemaldati pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine ühe võimaliku KarS § 380 teoalternatiivina ning loodi eraldiseisva koosseisuna KarS § 385¹, millega nähti pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise eest ette rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus.²²² Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine dekriminaliseeriti karistusõiguse revisjoni raames tehtud seadusmuudatustega 2015. aastal.²²³

Objektiivse koosseisu raames eeldas koosseis pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumist, mille raskuskese oli püsiva maksejõuetuse ilmnemise tuvastamisel. Seda hinnati *ex ante* asjatundliku kõrvalseisja vaatest, lähtudes teabest, mis oli sel ajal kättesaadav.²²⁴ KarS § 385¹ subjektiivne koosseis eeldas vähemalt kaudset tahtlust, mille jaatamiseks piisas Riigikohtu praktika kohaselt selle tuvastamisest, et isik saab üldjoontes aru, et võlgnik ei suuda enam enda kohustusi täita ning et tõenäoliselt on selline seisund püsiv. Seda hinnates tuli arvestada isiku teadmisi, oskusi ja kogemusi seoses juhtimise ja raamatupidamisega. Riigikohus rõhutas, et

²²⁰ Hohmann, O. MüKoStGB, InsO § 15a Rn. 6. – Schmitz, R. jt (koost). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 8. Nebenstrafrecht II. 4. Auflage. München: C. H. Beck 2023. (edaspidi: MüKoStGB).

²²¹ Karistusseadustik. – RT I 2002, 86, 504 (2002. aastal jõustunud karistusseadustiku esimene redaktsioon).

²²² Karistusseadustiku ja selle muutmise seaduste muutmise seadus (RT I 2007, 13, 69) § 9 p 67, 71.

²²³ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (RT I, 12.07.2014, 1) § 1 p 249.

²²⁴ RKKKo 3-1-1-49-11, p 16–18.

eriti nn mikroettevõtjate puhul ei saa pidada enesestmõistetavaks juhatuse liikme võimet raamatupidamisandmeid sügavuti mõista.²²⁵

Justiitsministeeriumi statistika kohaselt registreeriti KarS § 385¹ kohaldamist vahemikus 2007–2013 keskmiselt ligikaudu 50 korda aastas ning see kujutas endast enimregistreeritud pankroti- ja täitemenetlusala kuritegu. Suuremat kohaldamisvajadust põhjustas kahtlemata 2000ndate lõpus aset leidnud majanduskriis, mil suurem arv ühinguid pankrotistus – sätte rakendamise haripunktis 2010. aastal rakendati sätet 99 ja 2011. aastal 105 korda.²²⁶ Selle väljundiks oli nt 2010. aastal kuus süüdimõistvat kohtuotsust, süüdimõistetutest neljale mõisteti karistuseks vangistus ning kahele rahaline karistus.²²⁷ KarS § 380 registreerimine muutus seevastu oluliselt harvemaks pärast pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise eemaldamist selle koosseisu võimaliku teoalternatiivina 2007. aastal.²²⁸ Eeltoodud statistika näitab, et seda kuritegu registreeriti praktikas sageli ning seda rakendati iseäranis tihti võrreldes teiste pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õiguslike tagatistega.

2000ndatel oli pankroti väljakuulutamisi ning raugemisi ligikaudu võrdselt, raugemisi oli võrreldes pankrottide väljakuulutamistega isegi vähem.²²⁹ Raugemiste osakaal võrreldes pankrottide väljakuulutamisega muutus oluliselt alates 2011. aastast, kuigi pankrottide koguarv majanduskriisijärgselt vähenes. Aastatel 2011–2014 rauges umbes 2/3 pankrotiavalduse menetlustest, kusjuures 2012. aastal oli raugemiste osakaal kõrgeimal 70%-lisel tasemel.²³⁰ Seega dekriminaliseeriti pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine raugemiste ajalooliselt kõrgel tasemel.

4.2.2. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimise põhjused karistusõiguse revisjoni käigus

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumist dekriminaliseeriva seaduse seletuskirja kohaselt oli dekriminaliseerimise põhjuseks Riigikohtu tõlgendustega loodud keerulisus maksejõuetuse tekkimise hetke tuvastamisel, kuna selle tuvastamiseks tuli alati määrata

²²⁵ *Ibid.*, p 22–24.

²²⁶ Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE II) teise lugemise juurde. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/03c3a315-7806-408b-9eca-e1e8e961ff1d> (06.03.2024), lk 4. Võrdlust teiste pankroti- ja täitemenetlusala kuritegudega vt: Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2011. Kriminaalpoliitika uuringud 16. Tallinn 2012. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1271/download> (06.03.2024), lk 52.

²²⁷ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2010. Kriminaalpoliitika uuringud 15. Tallinn 2011. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1272/download> (06.03.2024), lk 98.

²²⁸ Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde (554 SE), lisa (kuritegude statistika). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/0f8404b2-80c3-4960-af63-f86224d8d6e9> (06.03.2024), lk 9.

²²⁹ Lukason, O., lk 16–17, tabel 3.

²³⁰ Creditinfo Eesti AS. Pankrotid Eestis 2018. Paneeluuring. Kättesaadav: <https://web.creditinfo.ee/pankrotid2018.pdf> (06.03.2024), lk 5, tabel 1.

aeganõudev ja keerukas ekspertiis. Seevastu oli juba olemas tsiviilõiguslik otsevastutus ning kriminaalvastutust peeti ülemääraseks, tõendamisstandard kriminaalmenetluses oli oluliselt kõrgem võrreldes pankrotimenetlusega ning Riigikohtu sõnastatud „mikroettevõtja kriteerium“ võis viia ennustamatute tulemusteni.²³¹ M. Kairjak, kes oli karistusõiguse revisjoni raames majanduskaristusõiguse töögrupi juht, lisas enda Juridica artiklis, et Riigikohtu tõlgendus maksejõuetusest ei vastanud pankrotiseaduses kasutatavale mõistele, kuna peamiseks tõendiks ei saanud olla halduri aruanne, vaid maksejõuetuse sedastamisel tuli hinnata ka perspektiivse majandusraskuste ületamiseks, millest süüdistatav võis lähtuda. Samuti leidis M. Kairjak, et sätte üld- ja eripreventiivsed eesmärgid ei õigustanud koosseisu olemasolu, kuna pahatahtliku pankroti põhjustamised on kaetud teiste koosseisudega (nt KarS § 201, § 217², § 384) ning „pankrotimeistreid“ üheaastane vangistus ilmselt ei mõjutaks, ent KarS § 385¹ võis tähtsust omada olukordades, kus pankrotiavaldus esitatakse lootusetult hilja või ei esitata üldse, kuid see vajab analüüsi pankrotiõiguse küljelt.²³²

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimine põhjendatuse osas puudus juristkonnas üksmeel ning see otsus pälvis kriitikat²³³, ent samas ka toetust²³⁴. Alljärgnevalt annab autor sisulise kriitilise hinnangu pankrotiavalduse esitamise kohustuse dekriminaliseerimise peamistele põhjustele karistusõiguse revisjoni käigus.

4.3. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise varasema dekriminaliseerimise kriitika

4.3.1. Tõendamiskeskused ning menetluslikud probleemid

Seletuskirjas esitatud väide, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumises süüditunnistamine eeldas alati ekspertiisi läbiviimist, ei vasta tõele. Riigikohus on selgitanud, et püsivat maksejõuetust saab tõendada ka muul viisil kui finantseksperdiisiga. Selle tuvastamine eeldab küll tervikliku hinnangu andmist ühingu varalisele seisundile ning võib keerulisematel juhtudel eeldada ekspertiisi läbiviimist, kuid kohus saab püsivat maksejõuetust ka ise tuvastada, võttes nt aluseks ühingu suured võlad ja kasumi teenimise võimaluste

²³¹ Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) juurde. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/720d0b8b-139f-44a2-8dba-4f1b025d17fb> (06.03.2024), lk 88. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu teise lugemise (554 SE II) juurde, lk 3–4.

²³² Kairjak, M. Majanduskaristusõiguse karistusõiguse revisjoni raames. Juridica VIII/2014, lk 636–637.

²³³ Nt Varusk, M. Company Board Members' Liability and Prerequisites for it in Bankruptcy Proceedings. – Juridica International 21/2014, lk 193–194; Varul, P., Varusk, M. Ettepanekud karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule (554 SE), kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/e1797f04-c5b7-4c5e-9bf9-3b2bab95b5d9> (07.03.2024), lk 3–4; Madisson, K. Pahatahtlike pankrottide arv kasvab. – Äripäev, 07.07.2014. Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/uudised/2014/07/06/pahatahtlike-pankrottide-arv-kasvab> (07.03.2024).

²³⁴ Nt Hirsik, H., lk 39–40.

puudumise.²³⁵ Seda on ka P. Varul ja M. Varusk rõhutanud ning autor nõustub nendega, et ühe koosseisuelemendi tõendamise keerukus ei tohiks iseenesest olla dekriminaliseerimise õigustuseks.²³⁶

Autori hinnangul ei ole õige ka see, et kriminaalasjas on maksejõuetuse tõendamine oluliselt raskem võrreldes tsiviilasjaga. Sissejuhatavalt märgib autor, et seletuskirjas toodud kriminaalmenetluse tõendamisstandardi võrdlus pankrotimenetlusega ei ole asjakohane, kuna pankrotimenetluses ei realiseeru seletuskirjas viidatud tsiviilõiguslik vastutus pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise eest. Asjakohane on hoopis võrdlus hagimenetlusega kahju hüvitamiseks võlausaldajatele ehk n-ö otsevastutuse asjadega (nendest nõuetest vt ptk 3.2.).

Püsiva maksejõuetuse tõendamine on pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku tsiviilvastutuse ja kriminaalvastutuse asjades sarnane. Nii tuleb tsiviilvastutuse asjades hinnata kõiki majanduslikku olukorda mõjutavaid asjaolusid kogumis, ent netovarast tuleneva kahtluse korral tuleb kostjal tõendada, et asjaolud viitasid seisu parenemisele.²³⁷ Kriminaalmenetluses tuli samuti hinnata asjaolusid kogumis, negatiivne netovara andis aluse kahelda maksevõimes. Sarnaselt pidi süüdistatav juhul, kui muud asjaolud viitavad püsivale maksejõuetusele, tõendama või looma võimaluse kontrollida, et asjaolud viitasid majandusliku seisu parenemisele.²³⁸ Sellele juhtisid tähelepanu ka P. Varul ja M. Varusk.²³⁹ Teatud ulatuses on maksejõuetuse tekkimise hetke tõendamine hagimenetluses autori hinnangul isegi keerulisem: praktikas sagedasema n-ö vana võlausaldaja nõude lahendamine eeldab hüpoteetilise jaotise ulatuse tõendamist, mille puhul on tähtis maksejõuetuse saabumise täpse hetke tuvastamine (vt eespool ptk 3.2.2.1.). Kriminaalasja lahendades ei olnud täpse maksejõuetuse tekke hetke tuvastamine niivõrd oluline, tähtis oli rikkumise fakti tuvastamine.²⁴⁰

Seletuskirjas esitatud dekriminaliseerimist õigustav väide, et tõendamisstandard on kriminaalmenetluses kõrgem kui tsiviilkohtumenetluses, ei oma autori hinnangul praktilist tähtsust tulenevalt tõendamiseseme spetsiifilisusest. Teisisõnu ei ole mõeldav hagimenetluses millegi nii spetsiifilise kui ühingu maksejõuetuse saabumise täpse hetke umbmäärane tõendamine ning samamoodi on keeruline nt kostja või süüdistatava jaoks selle ära näitamine, et ühingul oli perspektiivne majandusraskuste ületamiseks.

²³⁵ RKKKo 3-1-1-55-14, p 170–174.

²³⁶ Varul, P., Varusk, M., lk 3–4; Varusk, M., lk 193–194.

²³⁷ RKTCo 3-2-1-188-12, p 14.

²³⁸ RKKKo 3-1-1-49-11, p 25; RKKKo 3-1-1-55-14, p 178. Tegemist on n-ö aktiivsest kaitsevääitega, sellest lähemalt vt RKKKo 1-19-7945, p 25.

²³⁹ Varul, P., Varusk, M., lk 4.

²⁴⁰ RKKKo 3-1-1-55-14, p 169.

Samuti on Riigikohus selgitanud, et pankrotimenetluses kogutud teavet saab kasutada kriminaalmenetluses. Ajutise halduri aruande analüüsiv osa, milles tehakse eriteadmistele tuginevaid järeldusi, ei ole lubatav tõend, kuna seda ei ole koostanud ekspert. Muus osas ehk eelkõige tuvastatud asjaolusid kajastavas osas (nt äritegevusest, varadest, kohustustest jms) on tegemist lubatava tõendiga. Teisisõnu on tõendina lubatav see teave, mille pinnalt on püsivat maksejõuetust järeldatud. Nendelt materjalidelt saab kohus ise teha järeldusi maksejõuetuse tekkimise kohta.²⁴¹ Kui kohtul puuduvad selleks vajalikus ulatuses eriteadmised, saab haldur kriminaalmenetluse seadustiku²⁴² § 109¹ lg 3 p 2 järgi anda selgitusi tõendamiseseme asjaolude paremini mõistmiseks.²⁴³ Nii võimaldas Riigikohtu tõlgendus sisuliselt tuua ajutise halduri aruandes toodud seisukohad kriminaalmenetlusse tema ülekuulamise kaudu, ent kohus võis ka iseseisvalt jõuda samadele järeldustele. Sarnaselt ei ole pankrotimenetluse raames koostatud dokument ümberlükkamatu tõend ka hagimenetluses (TsMS § 272 lg-d 1 ja 2). Nii olid menetlusõiguses olemas mõistlikud võimalused koosseisu asjaolude tõendamiseks.

Kuigi seda ei ole otseselt pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimise põhjusena välja toodud, leiab autor, et selle koosseisu kohaldamise tõhusust ning seega ka dekriminaliseerimise kasuks otsustamist võis mõjutada kirjanduses käsitlust leidnud probleem uurimishuvi puudumisest. Kujunes olukord, milles ühelt poolt ei peetud maksejõuetusega seotud kuritegude menetlemist prokuratuuri prioriteediks, puudus piisav pädevus nende süütegude menetlemiseks ja need menetlused jäid venima²⁴⁴, teisalt aga ei soovinud ka pankrotihaldurid tegeleda kurjategijate vastutusele võtmisega²⁴⁵. Autor leiab, et kuigi maksejõuetusega seonduvad kaasused on kahtlemata keerulisemad ning nõuavad eriteadmiste rakendamist, ei saa asjade keerukus iseenesest põhjustada nende menetlemata jätmist. See innustab kuritegevust ning võib pärssida majandust, ilmselt on nt välisinvestorid valvsamad investeeringute tegemisel riikidesse, kus keerulisemaid majandusasju ei menetleta. Autor nõustub P. Varuli ja M. Varuskiga, et pädevuse puudumine ei ole iseenesest põhjus dekriminaliseerimiseks, vaid pädevuse arendamiseks.²⁴⁶

²⁴¹ RKKKo 3-1-1-55-14, p 176.

²⁴² Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 06.07.2023, 49.

²⁴³ RKKKo 3-1-1-85-11, p 35.

²⁴⁴ Viimsalu, S. Konverents „Maksejõuetus – kas üksnes pankrot?“ – Juridica IX/2007, lk 668; Madisson, K. 2017, lk 3; Varusk, M., lk 192; Anspal, S., lk 31.

²⁴⁵ Tross, U. Mõtted ja ettepanekud seoses Koja liikmetele 09.02.2016 saadetud Justiitsministeeriumi maksejõuetuse revisjoni lähteülesande projektiga. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1298/download> (10.03.2024), lk 5.

²⁴⁶ Varul, P., Varusk, M., lk 1.

4.3.2. *Ultima ratio* ja proportsionaalsuse põhimõtete järgimine

Seletuskirja kohaselt õigustas dekriminaliseerimist tsiviilõigusliku otsevastutuse võimaluse olemasolu.²⁴⁷ M. Kairjak leidis, et see võimalus tekitab küsimusi kriminaliseerimise *ultima ratio*-tasandil.²⁴⁸ Nagu autor on selgitanud, tähendab *ultima ratio*-põhimõte, et karistusõigust tuleks reguleerimisvahendina kasutada üksnes juhul, kui muud võimalused reguleerimiseks kas ei ole võimalikud või oleksid ebaefektiivsed (vt eespool ptk 4.1.).

Autor leiab, et otsevastutuse võimalus oli liiga ebaefektiivne meede, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise kriminaliseerimine oleks kujutanud endast *ultima ratio*-põhimõtte rikkumist. Autor on käesolevas magistritöös juba põhjendanud, et nõuete maksmapanek ei ole võlausaldajatele tihti majanduslikult mõistlik tulenevalt tõendamisprobleemidest ning lahendi täitmise kaheldavast perspektiivist (vt ptk-d 3.2.2.2. ja 3.2.3.2.). Seda leidis ka vahetult pärast dekriminaliseerimist kaitstud doktoritöös L. Tolstov, kelle hinnangul kujutas võlausaldajate võimetus otsevastutuse nõudeid maksma panna majanduses suurt probleemi.²⁴⁹ Dekriminaliseerimise tagajärjel kadus ühtlasi võimalus kohaldada nii menetlusaegset ärikeeldu PankrS § 91 lg 2 alusel, mis eeldas dekriminaliseerimise ajal põhjendatud kuriteokahtluse tuvastamist (vt ptk 2.1.2.1.), kui ka menetlusjärgset ärikeeldu PankrS § 91 lg 3 alusel, mida sai pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumises süüdimõistmisel rakendada. Nii sai dekriminaliseerimise tagajärjeks see, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisel kadus karistuse ähvardus ning kohustuse täitmise ainus õiguslik tagatis oli tagajärjena äärmiselt ebatõenäoliselt realiseeritav otsevastutus võlausaldajate ees. Lisaks on autori hinnangul vastuoluline, et ühelt poolt õigustas dekriminaliseerimist korraka nii otsevastutuse olemasolu kui ka kuriteo tõendamise problemaatilisus, ent teisalt on otsevastutuse tõendamine seotud nende samade probleemidega.

Küll aga nõustub autor, et ebaoproportsionaalne on seletuskirjas ja M. Kairjaki doktoritöös viidatu, et KarS § 385¹ alusel oli kriminaliseeritud ka nt ühepäevane pankrotiavalduse esitamisega viivitamine; see nõudis legaliteedipõhimõttest tulenevalt alati kriminaalmenetluse alustamist.²⁵⁰ Probleemne on, et sellisel juhul ei ole tõenäoliselt realiseerunud pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisest tulenevad negatiivsed tagajärjed või on rikkumise mõju olnud nii marginaalne, et karistusõiguslik sekkumine ei ole õigustatud. Samas võimaldas selliseid äärmuslikke olukordi piiritleda Riigikohtu tõlgendus subjektiivsest koosseisust ning püsiva

²⁴⁷ Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) juurde, lk 88.

²⁴⁸ Kairjak, M. 2014, lk 636–637.

²⁴⁹ Tolstov, L., lk 27.

²⁵⁰ Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu teise lugemise (554 SE II) juurde, lk 3–4; Kairjak, M. 2015, lk 118.

maksejõuetuse n-ö äratuntavusest (vt eespool ptk 4.2.1.) ning seda iseäranis väiksema juhtimis- ja raamatupidamisalaste oskustega juhatuse liikmete puhul, kes ei pruukinud püsiva maksejõuetuse väljakujunemist ära tunda ega sellele reageerida jõuda. Nendel juhtudel sai väita, et koosseis ei olnud täidetud ning puudus alus alगतata kriminaalmenetlust. Samas on majandustegevusega jätkamine olukorras, kus püsiv maksejõuetus on äratuntav, käitumine, mis ei ole tolereeritav ning sellele reageerimine on vajalik.

4.3.3. Karistusseadustiku § 385¹ ebaõigussisu hõlmatus teiste kuriteokoosseisudega

M. Kairjak leidis, et peamine etteheide KarS § 385¹ ehk pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise toimepanijatele oli pahatahtlik pankrot ning see on kaetud teiste kuriteokoosseisudega – omastamisega, usalduse kuritarvitamisega ja maksejõuetuse põhjustamisega (vastavalt KarS §-ga 201, 217² ja 384).²⁵¹ Sellest tulenevalt on vajalik analüüsida, et kas KarS § 385¹ ebaõigussisu on teistest kuriteokoosseisudest eristatav või on see juba teiste kuritegudega kaetud ning selle sätestamine iseseisvat tähendust ei oma.

P. Varul ja M. Varusk on selgitanud, et KarS § 385¹ eesmärk on tagada võlausaldajatele pankrotiavalduse õigeaegse esitamisega kaasnev nõuete võimalikult suures ulatuses rahuldamise võimalus, kuna iga mööduva päevaga võlgniku vara väheneb ja nõuded võlgniku vastu suurenevad.²⁵² Nii on selle kohustuse eesmärk reguleerida käitumist juba väljakujunenud maksejõuetuse olukorras ja suunata ühing õigeaegselt pankrotimenetlusse. Järelikult kaitseb see kohustus ka maksejõuetuse ajal lisanduvaid võlausaldajaid²⁵³ ning rikkumise ebaõigussisu juurde kuulub ka vara vähenemise tagajärjel tekkiv võimalus, et pankrotiavalduse menetlus raugneb, millisel juhul pankrotimenetlust ei toimu ja PankrS §-s 2 sätestatud eesmärgid jäävad saavutamata.

KarS § 201 järgi on karistatav teise isiku vara enda või kolmanda isiku kasuks pööramine, eesmärgiga kaitsta isiku õigust käsutada enda vara²⁵⁴, ning KarS § 217² järgi on karistatav teise isiku vara käsutamise õigusega või varalise huvide järgimise kohustuse rikkumisega kahju tekitamine. Need koosseisud võivad, ent ei pruugi tulla rakendamisele maksejõuetuse pahatahtlikul põhjustamisel.²⁵⁵ KarS § 384 järgi on karistatav maksevõime olulise vähenemise või maksejõuetuse põhjustamine võlgniku varalise seisundi teadva kohustustevastase

²⁵¹ Kairjak, M. 2014, lk 637.

²⁵² Varul, P., Varusk, M., lk 3.

²⁵³ Sarv, J. KarSK (2009) § 385¹/1. – Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 3., täiend. ja ümbertööt. vlj. Tallinn: Juura 2009.

²⁵⁴ RKKKo 3-1-1-23-14, p 19.

²⁵⁵ Näiteks ei ole võimalik ainuosanikku mõista süüdi osaühingu vara omastamises ega osaühingu suhtes usalduse kuritarvitamises, vt vastavalt RKKKo 3-1-1-52-14, p 16 ja RKKKo 3-1-1-63-14, p 14.2.

kahjustamisega. KarS § 384 kaitseb Riigikohtu praktika kohaselt enne maksevõime vähenemist olemasolevaid võlausaldajaid neile tekkiva kahju eest ja tagab enda pankrotti viimise keeldu.²⁵⁶

Järelikult on õige, et ühingu sihilik maksejõuetuse põhjustamine on olnud karistatav nende kuriteokoosseisude alusel, ent pankrotiavalduse esitamise kohustuse eesmärk ei olegi hoida ära maksejõuetuse tekitamist, vaid tagada keelu, mis ei luba juriidilisel isikul eksisteerida maksejõuetuna, järgimist. See on põhimõtteliselt erinev maksejõuetusele eelneva või selle põhjustega seonduvast ebaõigusest ega kattu sellega.²⁵⁷ Nende rikkumiste kattuvuse puudumine on ilmne ka praktikas. Nii leidis maksejõuetuse teenistus, et analüüsitud varatute juriidiliste isikute juhid ei esitanud ligi 77% juhtudel pankrotiavaldust õigeaegselt, ent ühingu vara väljaviimist või ettevõtlusega mitteseotud kasutamist tuvastati üksnes ligi 14% juhtudel.²⁵⁸

Õiguspärast käitumist väljakujunenud maksejõuetuse olukorras tagavad teatud ulatuses KarS § 209 lg 1 ja § 384¹ lg 1, mille järgi on karistatavad vastavalt kelmus ja võlausaldajate ebavõrdne kohtlemine. Riigikohus on pidanud vaeväidete esitamist maksevõimelisuse kohta, kui tegelikkuses ei ole isikul lepingu sõlmimisel võimalust kokkulepet täita, hõlmatuks kelmuse koosseisuga.²⁵⁹ Nii võib KarS § 209 järgi olla karistatav nt maksejõuetut ühingut esindades lepingu sõlmimine, jättes sellega mulje ühingu maksejõulisusest, kui ühing on tegelikkuses maksejõuetu ning teisel lepingupoolel ei ole algusest peale võimalik enda õigusi maksma panna. Selliselt tagab KarS § 209 teatud määral seda, et maksejõuetu juriidiline isik ei jätkaks tavapärasest majandustegevuses osalemist. KarS § 384¹ tagab eelkõige seda, et maksejõuetust ühingust ei tehta väljamakseid põhjendamatu teisiti kui neid tehtaks pankrotimenetluses.²⁶⁰

Eelkirjeldatud maksejõuetusega seonduvate kuriteokoosseisude süsteem näitab, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse eesmärk tagada võlausaldajate nõuete võimalikult suures ulatuses rahuldamine pankrotimenetluses ei ole kaetud muude kuriteokoosseisudega. Teatud määral tagavad KarS § 209 ja § 384¹ maksejõuetu ühingu aktiivse majandustegevuse lõppemist ning eelkõige KarS § 384 kaitseb vanu võlausaldajaid maksejõuetuse põhjustamise vastu. Samas ei kaitse need koosseisud kahju eest, mille põhjustab maksejõuetu ühingu pankrotiavalduse õigusvastaselt esitamata jätmine, mis on autori hinnangul iseseisvalt kaalukas ja kaitseväärihine huvi.

²⁵⁶ RKKKm 1-19-9575, p 32–35.

²⁵⁷ Seda erinevust on rõhutatud ka õiguskirjanduses. Vt Saare, K. TsÜSK § 36/3.6.

²⁵⁸ Maksejõuetuse teenistus, lk 3. Vt sellest ka Lukason, O., lk 27.

²⁵⁹ RKKKo 3-1-1-98-09, p 13; RKKKo 3-1-1-17-15, p 9.

²⁶⁰ Sarv, J. KarSK § 384¹/1. – Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 5., täiend. ja ümbertööt. vlj. Tallinn: Juura 2021.

4.3.4. Karistuse ebaefektiivsus

M. Kairjak pani kahtluse alla, kas pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega kaasnev maksimaalselt üheaastase vangistuse võimalus nn pankrotimeistrite suhtes täitis preventiivset eesmärki.²⁶¹ Autor nõustub, et võimalik üheaastane vangistus, mille reaalse kandmise tõenäosus on madal, või rahaline karistus ilmselt ei olnud olulise preventiivse mõjuga. Autori hinnangul ei ole pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine piisavalt suure ebaõigussisuga, et õigustada laiemat karistusraami. Küll aga teenib preventiivset eesmärki kriminaalmenetlusele ning -uurimisele allutatuse ja karistuse mõistmise fakti võimalus, mis eelduslikult avaldab suuremat mõju majanduse valdkonnas, milles isiku usaldusväärsus mõjutab tema edasist tegevust.

Karistusõiguse revisjoni käigus muudeti ka KarS § 49¹ alusel kohaldatava ettevõtluskeelu regulatsiooni ning revisjonijärgselt on selle rakendamine võimalik ka majandusalaste kuritegude eest. Ka KarS § 385¹ oli majandusalane kuritegu. Potentsiaalselt aastaid kestev keeld tegeleda ühingujuhtimisega võimaliku tagajärjena oleks tõhustanud KarS § 385¹ üld- ja eripreventiivset mõju. Võrdluseks näevad nt Saksa *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*²⁶² § 6 lg 2 p 3 (a) ja *Aktiengesetz*²⁶³ § 76 lg 3 p 3 (a) ette, et tahtlikus pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumises süüdimõistmisest alates ei tohi isik viis aastat olla juhatuse liige. Põhimõtteliselt oli KarS §-s 385¹ süüdimõistmisel võimalik kohaldada ka menetlusjärgset ärikeeldu PankrS § 91 lg 3 alusel, ent praktikas seda sisuliselt ei rakendatud.²⁶⁴ Igal juhul ei tõhustanud preventiivsust dekriminaliseerimine, ebaefektiivse karistuse korral oleks võinud kaaluda karistuste muutmist.

4.3.5. Vahekokkuvõtte pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise varasema dekriminaliseerimise kriitikast

Eeltoodud põhjustel leiab autor, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimise põhjendamisel ei lähtunud õigetest eeldustest ja kaalutlustest. Nii leidis ka P. Varul, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimise, võlausaldaja poolt kahju hüvitamise nõude tõendamise raskuse ja sellest tulenevalt nõude esitamise ebapopulaarsuse ning Riigikohtu praktikast tingitud ärikeelu kohaldamise piiratusest tulenevalt

²⁶¹ Kairjak, M. 2014, lk 637.

²⁶² Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 4123-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 9 des Gesetzes vom 22. Februar 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 51) geändert worden ist. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/BJNR004770892.html#BJNR004770892BJNG000201140> (10.03.2024).

²⁶³ Aktiengesetz vom 6. September 1965 (BGBl. I S. 1089), das zuletzt durch Artikel 13 des Gesetzes vom 11. Dezember 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 354) geändert worden ist. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/BJNR010890965.html#BJNR010890965BJNG000300308> (10.03.2024).

²⁶⁴ Piho, K., lk 17.

ei riskinud juhatuse liikmed pärast dekriminaliseerimist pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkudes millegagi.²⁶⁵ Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda leidis, et KarS § 385¹ ei toiminud praktikas, ent Koda ei olnud veendunud dekriminaliseerimise põhjendatuses, kui juurde ei looda muid vastutusele võtmise võimalusi.²⁶⁶ Saksa õiguskirjanduses on peetud kriminaalvastutust eriti asjakohaseks sellisel juhul, kui on eeldatav, et kohustatud isikut ei heiduta tsiviilvastutuse võimalus, nt seetõttu, et kohustatud isikul puuduks niikuinii nende kohustuste täitmiseks piisav vara.²⁶⁷ Samaväärseks põhjuseks saab pidada vastutuse ebatõenäolist realiseerimist tõendamisprobleemidest tulenevalt. Karistuse võimaluse kui kohustuse täitmise tagatise eemaldamine olukorras, kus alternatiiv vastutuse realiseerimiseks oli ebaefektiivne, ei olnud autori hinnangul mõistlik ning see andis ühiskonnale iseäranis vale signaali olukorras, kus raugemiste osakaal oli ajalooliselt kõrgel tasemel.

Dekriminaliseerimisele järgnevalt püsis pankrotiavalduse menetluste raugemiste osakaal kõrgena, kuigi pankrottide koguarv vähenes. Alates 2015. aastani kuni 2021. aastani rauges ligikaudu 60% pankrotiavalduse menetlustest. Märnatavalt madalam tase raugemistes oli üksnes 2019. aastal, kui rauges ligikaudu 48,3% pankrotiavalduse menetlustest, ent sellele järgnevalt hakkas raugemiste osakaal taas tõusma ning oli 2021. aastal peaaegu 65%.²⁶⁸ Kahjuks ei ole usaldusväärset statistikat 2022. ja 2023. aasta kohta avaldatud. Igal juhul näitab statistika, et pärast majanduskriisi ja enne dekriminaliseerimist väljakujunenud kõrge raugemiste määr säilis pärast dekriminaliseerimist ning oli 2021. aastal taaskord tõusuteel.

4.4. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise uuesti kriminaliseerimise põhjendamatus

Kuigi autor järeldas, et karistusõiguse revisjoni käigus oli pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimine põhjendamatu ning selle tagajärjel ei olnud pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmine efektiivselt tagatud, ei tähenda see tingimata, et rikkumise taas kriminaliseerimine eksisteerivas õiguskorras oleks vajalik. Maksejõuetusõiguse revisjoni raames on pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õiguslikke tagatise tõhustatud. Järelikult on asjakohane magistritöös seni järeldatu pinnalt analüüsida, kas tänases õiguskorras on pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmine piisavalt tagatud ning kriminaliseerimine oleks vastuolus *ultima ratio*-põhimõttega või esineb vajadus karistusõigusega reguleerimiseks.

²⁶⁵ Varul, P. 2021, lk 409.

²⁶⁶ Lisa 5 karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirja juurde (arvamuste tabel), kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/f4111f6b-ac3e-4717-bab5-0d9a97835ac7> (06.03.2024), lk 69.

²⁶⁷ Klöhn, L. MüKoInsO § 15a Rn. 39.

²⁶⁸ Creditinfo Eesti AS. Pankrotid Eestis 2021. Kättesaadav: https://web.creditinfo.ee/Pankrotid_Eestis_2021.pdf (21.01.2024), lk 5, tabel 1.

Pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku tsiviilõiguslik vastutus on jätkuvalt seotud tõenduslike ja lahendi täitmise kahtlasest perspektiivist tulenevate oluliste probleemidega ega oma praktikas märkimisväärset preventiivset mõju. Võlausaldajad panevad enda nõudeid harva maksma ning isegi kui nad neid nõudeid esitavad, ei ole nad edukad. Tsiviilvastutus ei ole pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimisest saati muutunud ega mõjuta järeltust kriminaliseerimise põhjendatusest (vt sellest eespool ptk 3.).

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimise järel reguleerivad võlgniku käitumist maksejõuetuse olukorras karistusõiguslikult peamiselt üksnes KarS § 209 ja § 384¹. Need kuriteod tagavad teatud määral, et juriidiline isik ei jätkaks majandustegevust pärast maksejõuetuse ilmnemist (vt sellest ptk 4.3.3.).

Maksejõuetusõiguse revisjoni raames loodi maksejõuetuse teenistus, mis peaks täitma olulist rolli pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumiste ärahoidmisel. Teenistus teostab järelevalvet võlgniku ja tema lähikondsete üle seadusvastase tegevuse, mh pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise tuvastamiseks. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise kahtluse korral on teenistusel õigus finantseerida pankrotimenetlust ning viia see läbi avaliku uurimisena, kui see muidu raueks. Nii ei ole enam võimalik seostada pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumist vastutamatusena, kuna pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isik peab arvestama, et menetluse raueamise asemel võidakse pankrotimenetlust viia läbi avaliku uurimisena ning isiku tegevust selles menetluses uurida (vt sellest ptk 2.2.).

Äärmiselt oluliseks muudatuseks pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagamises on autori hinnangul olnud muudatused ärikeelu regulatsioonis, tänu millele on ärikeeld rakendatav pankrotiavalduse esitamise kohustuse olulise rikkumise korral. Ärikeeld kujutab endast tõhusat preventiivset meetet, kuna eeldatavasti proovivad käibes osalevad isikud vältida olla allutatud ettevõtlusega seotud piirangutele ning kord juba ärikeelule allutatud isik soovib eelduslikult vältida, et tema suhtes sellist keeldu uuesti rakendatakse. Samuti ei saa ärikeelule allutatud isik, kellele on ühingujuhtimine keelatud, pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkuda. Ärikeelu rakendamise võimalusi ei mõjuta isiku varatus ning selle rakendamine ei eelda hagimenetluse läbimist, mistõttu on see õigusliku tagatisena tõhusam kui kahju hüvitamise kohustus. Tõenäoliselt on ärikeeld tagajärjena valdkonna eripärasid arvestades tõhusam kui oli KarS § 385¹ eest mõistetav karistus, milleks oli kas rahaline karistus või vangistus, mida eeldatavasti reeglina realselt ei kantud; ettevõtlusega seonduvate piirangute rakendamine ei olnud tagajärjena võimalik. Ärikeeld on seotud teatud kitsaskohtadega, ent need on seadusmuudatustega ületatavad (vt eespool ptk 2.1.3.). Tänu maksejõuetuse teenistuse tegevusele järelevalve teostamisel on ühtlasi eeldatav ärikeelu rakendamise aluste tõhusam

avastamine. Eeltoodule tuginedes järeldab autor, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmine on õiguslikult piisavalt tagatud, kui juriidiline isik jõuab pankrotimenetlusse, kuna sellisel juhul on nüüd pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku suhtes võimalik rakendada ärikeeldu. Pankrotimenetluses teostatava uurimisega on tõenäolisem avastada pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise asjaolusid ning võimaldada võlausaldajal selle teabega esitada tema vastu nõue.

Sellest järeldub, et problemaatilised on kehtivas õiguses eelkõige need kaasused, kus võlgniku pankrotimenetlust ei algatata ning kus ei ole seetõttu pankrotiavalduse esitamise kohustust rikkunud isiku suhtes võimalik rakendada ärikeeldu ega tema tegevust seoses pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega uurida. Sellised olukorrad kujunevad, kui juriidilise isiku suhtes ei algatata isegi pankrotiavalduse menetlust, sest võlgnik ei esita pankrotiavaldust, jäädes nt registripidaja poolt sundlõpetamist ootama, ning ka ükski võlausaldaja ei näe pankrotiavalduse esitamiseks põhjust, või kui pankrotiavalduse menetlus raueb, kuna ükski võlausaldaja ei näe põhjust menetlust finantseerida ning maksejõuetuse teenistus finantseerib ainult üksikuid pankrotimenetlusi. Sellised juhused näitavad halba ärikultuuri ning seda, et pankrotimenetluse edukal vältimisel vastutust ei järgne. Nagu autor on juba põhjendanud, on selliseid kaasi iga-aastaselt palju. Iseäranis probleemseks teeb olukorra see, et maksejõuetuse teenistus saab avaliku uurimise eelduste esinemise analüüsimisel tuvastada, et pankrotiavalduse esitamise kohustust on rikutud või on selle tõsine kahtlus, et õiguskord ei näe ette mehhanismi reageerida sellele muul viisil kui avaliku uurimise läbiviimisega, mis ei pruugi olla otstarbekas üksnes menetlusaegse ärikeelu rakendamiseks, kui puuduvad pankrotivara ning selle suurendamise võimalused (vt sellest eespool ptk 2.1.3.2.).

Kuigi sellistes olukordades võib näha vajadust kriminaliseerimise järele, siis autori hinnangul on seadusmuudatustega võimalik tagada piisav vastutusele võtmise võimalus rikkumist kriminaliseerimata. Autor on teinud ettepaneku võimaldada maksejõuetuse teenistusel esitada avaldus pankrotiavalduse menetluse algatamiseks (vt eespool ptk 2.2.) ning taotleda tähtajalise ärikeelu kohaldamist pankrotiavalduse menetluses kui see muidu raueks, ent avalikku uurimist ei ole mõistlik läbi viia (vt eespool ptk 2.1.3.2.). Nii on autori hinnangul võimalik selle probleemi lahendamine efektiivselt karistusõigusliku sekkumiseta. Lisaks oleks karistusõiguslik sekkumine nimetatud probleemi lahendamiseks keeruline. Varasemale KarS §-le 385¹ sarnase kuriteokoosseisu ettenägemine, st pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise täielik kriminaliseerimine, ei oleks praeguses õiguslikus raamistikus põhjendatud ega vajalik, kuna pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmine ei ole piisavalt õiguslikult tagatud üksnes olukorras, kus isiku suhtes ei saa rakendada ärikeeldu. Samas ei oleks millegi

süüteona kvalifitseerimist mõistlik ega võimalik panna sõltuvusse isikust ja tema teost sõltumatutest tingimustest, nt lugedes pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise süüteoks üksnes juhul, kui pankrotimenetlust ei viida läbi ning ärikeeldu rakendada ei saa.

Lisaks on autori hinnangul mõistlik ja põhjendatud otsustada pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega seonduvate meetmete rakendamist eelkõige just pankrotimenetluses. Need on kaasused, mille lahendamine eeldab raamatupidamis- ja majandusalaseid teadmisi, mille olemasolu on eeldatav maksejõuetusele spetsialiseerunud kohtunikel, maksejõuetuse teenistusel ja pankrotihalduritel. Kirjanduses on aga täheldatud prokuratuuri ja uurimisasutuste uurimishuvi puudumist maksejõuetuse asjade suhtes (vt eespool ptk 4.3.1.). Ka prokuratuur leidis maksejõuetusõiguse revisjoni raames koostatud arvamuses, et pärast dekriminaliseerimist on pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumised jätkuvalt aktuaalsed, ent kaaluma peaks riikliku sunni rakendamise õiguse andmist pankrotiasja menetlevale kohtunikule.²⁶⁹

4.5. Vahekokkuvõte

Autori arvates ei lähtunud karistusõiguse revisjoni raames pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimisel õigetest eeldustest ja kaalutlustest. Dekriminaliseerimine tõi kaasa olukorra, milles pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmine ei olnud piisavalt õiguslikult tagatud ning kohustust rikkunud isik ei riskinud rikkumisel tõsiseltvõetavate õiguslike tagajärgedega, kuivõrd pärast dekriminaliseerimist ei olnud lisaks karistusele enam võimalik isiku suhtes rakendada ka menetlusaegset ega -järgset ärikeeldu ning ainukene kohustuse rikkumise tagajärg oli äärmiselt ebatõenäoliselt realiseeritav tsiviilõiguslik vastutus võlausaldajate ees. Dekriminaliseerimine oli iseäranis ebamõistlik olukorras, kus raugemiste osakaal oli ajalooliselt kõrgel tasemel ning ka pärast dekriminaliseerimist säilis see kõrge tase.

Teisalt leiab autor, et hetkel ei esine praktikas vajadust pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise kriminaliseerimiseks, kuna pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õiguslikke tagatise on maksejõuetusõiguse revisjoni raames tehtud muudatustega täiustatud. Regulatsioonis esinevaid probleemkohti saab ületada teiste seadusmuudatustega, eelkõige ärikeelu regulatsiooni tõhustamisega. Sellises olukorras oleks pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise kriminaliseerimine vastuolus põhimõttega, et karistusõigus on *ultima ratio*. Samuti on otstarbekam ning ressursiefektiivsem jätta pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise õiguslike tagatiste rakendamine maksejõuetusajadele spetsialiseerunud kohtunike otsustada.

²⁶⁹ Prokuratuur. Arvamus Eesti maksejõuetusmenetluste efektiivsemaks muutmise võimaluste analüüs-kontseptsioonile. 29.06.2020. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1353/download> (15.03.2024), lk 2.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli leida vastus küsimustele, millised on õiguslikud võimalused ja meetmed, et tagada juriidilise isiku pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmist, kas praegune süsteem on selleks piisavalt efektiivne ja mida tuleks teha süsteemi täiustamiseks. Autor analüüsis pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise kolme liiki õigusliku tagamise abinõusid – pankroti-, tsiviil- ja karistusõiguslikke – ning tegi nende efektiivsuse osas järeldusi, tuues asjakohastel juhtudel välja võrdlusi teiste riikidega. Autor leiab, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õigusliku tagamise süsteemi on maksejõuetusõiguse revisjoni käigus tehtud muudatustega täiustatud, ent süsteem ei ole veel piisavalt efektiivne. Autor esitab alljärgnevalt enda seisukohad ja ettepanekud püstitatud uurimisküsimuste raames.

1) Magistritöö eesmärgist tulenevalt püstitas autor esimese uurimisküsimuse: miks on juriidilisest isikust võlgniku pankrotiavalduse esitamise kohustust õiguskorras vaja ning miks on vaja selle täitmist õiguslikult tagada? Autor leidis, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse sätestamine õiguskorras on vajalik, kuna see tagab pankrotivara säilimist ja suurendamise võimalusi ning kaitseb majanduskeskkonda maksejõuetute ühingute käibes osalemisega kaasneva ebakindluse ja kahju eest. Samas leidis autor, et pankrotiavaldust esitama kohustatud isikul võib olla mitmeid mõjusaid põhjusi jätta see kohustus täitmata. Sellest tuleneb vajadus pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise puhuks näha ette järeلمid, mis motiveerivad seda kohustust täitma. Teisalt on oluline hoiduda rikkumise ülesanktsioneerimisest, mis võib tuua kaasa ettevõtjate ebamõistliku käitumise makseraskustes ning majandusarengu pärssimise.

2) Autor püstitas teiseks uurimisküsimuseks: kas pankrotiseaduses sätestatud ärikeeld ja kulude katteks makstud deposiidi hüvitamise kohustus ning maksejõuetuse teenistuse tegevus pankrotimenetluses on pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagatistena piisavalt efektiivsed ning omavad preventiivset mõju? Autor järeldas, et menetlusaegne ärikeeld kujutab endast tõhusat üld- ja eripreventiivset mõjutusvahendit. Eelduslikult proovivad käibes osalejad vältida ettevõtlusega seotud piiranguid. Tänu maksejõuetusõiguse revisjoni raames tehtud seadusmuudatustele on menetlusaegne ärikeeld rakendatav ka pankrotiavalduse esitamise kohustuse olulise rikkumise korral ning seega tagab selle kohustuse täitmist.

Siiski on menetlusaegse ärikeelu regulatsioon seotud teatud kitsaskohtadega, mis kahjustavad selle preventiivset mõju. Ärikeelule allutatud isik saab keelust lihtsalt ja õiguspäraselt mööda, kuna ärikeelu tagajärjel on isikul keelatud üksnes formaalselt juhatuse liikme, prokuristi või likvideerija rollides tegutsemine. Teisisõnu eeldab ärikeelust tulenevatest piirangutest möödasaamine üksnes kolmanda isiku abi dokumentide allkirjastamisel. See õõnestab ärikeelu preventiivset toimet. Autori hinnangul tuleb regulatsiooni täiendada ning sätestada, et ärikeelu

rakendamisel on isikul keelatud osaleda juriidilise isiku juhtimises ka faktiliselt. Samuti peab autor mõistlikuks laiendada isikute ringi, kelle suhtes ärikeeldu saab rakendada, ning võimaldada ärikeeldu kohaldamist ka mõjutajate suhtes ÄS § 167¹ ja § 289² mõttes, et heidutada n-ö variisikute kasutamisest. Ka leidis autor, et kuna menetlusaegsel ärikeelul puudub märkimisväärne pankrotimenetlust tagav funktsioon, võiks ärikeelust tuleneva piirangu ettenähtavuse ning isikust lähtuva ohuga paremini arvestamise huvides siduda menetlusaegne ärikeeld menetlusest lahti ning selle asemel kohaldada ärikeeldu tähtajaliselt.

Maksejõuetusõiguse revisjoni käigus tehtud seadusmuudatustega loodi maksejõuetuse teenistus, mis omab järelevalvet läbiviies preventiivset mõju pankrotimenetluse esitamise kohustuse rikkumise suhtes, kuna eelduslikult proovivad isikud vältida teenistuse teostatavat uurimist. Olulist preventiivset mõju ei saa aga omistada kohustusele hüvitada kulude katteks makstud deposiiti, kuna deposiidi maksmine on ebapopulaarne ja võlausaldajatele riskantne.

Autori arvates on pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagamise vaatest probleemsed need juhud, kus ühingu pankrotti välja ei kuulutata ning seetõttu ei ole võimalik ärikeeldu kohaldada. Selline olukord tekib, kui võlgnikul puudub vara menetluse läbiviimiseks ning võlausaldaja ei maksa menetluskulude katteks deposiiti. Kuigi pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisele reageerimiseks ja sellega preventiivse eesmärgi täitmiseks võib maksejõuetuse teenistuse poolt olla põhjendatud viia avalikku uurimist läbi üksnes ärikeeldu rakendamiseks, on see problemaatiline otstarbekuse vaatest, kui pankrotivara ei ole ja selle suurendamine pankrotimenetluses on perspektiivitu. Siis puudub sisuline põhjus pankrotimenetluse läbiviimiseks. Sarnane probleem esineb, kui võlgnik pankrotiavaldust ei esita ning ka võlausaldajad ei näe pankrotiavalduse esitamises endale majanduslikku eelist. Sellest tulenevalt on autori hinnangul põhjendatud anda maksejõuetuse teenistusele õigus taotleda maksejõuetu ühingu pankrotiavalduse menetluse algatamist, kui asjaolud viitavad süsteemi kuritarvitamise eesmärgile, ning anda teenistusele õigus taotleda kohtult tähtajalise ärikeeldu määramist pankrotiavalduse menetluses *mutatis mutandis* menetlusaegse ärikeeldu aluste ja kohaldamise menetluse korra järgi, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumised ei jääks raugemise olukorras reaktsioonita, kui avaliku uurimise läbiviimisel ei oleks muud eesmärki kui ärikeeldu kohaldamine. Eeltoodud ettepanekute sisseviimisel oleks autori hinnangul pankrotiseaduses sätestatud tagatised tõhusa preventiivse toimega.

3) Autor püstitas magistritöö kolmandaks uurimisküsimuseks: kas tsiviilõiguslik vastutus pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise eest on kehtivas õiguses piisav kohustatud isiku motiveerimiseks kohustust täitma? Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumisega võib kaasneda kohustus hüvitada võlausaldajatele kahju. Kahju kandnud võlausaldajaid saab

eristada neile tekkiva kahju olemuse põhjal n-ö vanadeks ja uuteks võlausaldajateks. Vanad võlausaldajad olid püsiva maksejõuetuse väljakujunemisel juba olemas ning neile tekkiv kahju seisneb hüpoteetilise ja tegeliku väljamakse vahes, uued võlausaldajad seevastu lisanduvad pärast maksejõuetuse väljakujunemist ning neile tekib usalduskahju. Nii vanade kui ka uute võlausaldajate nõuded on tõendamisprobleemide ja lahendi täitmise kaheldava perspektiivi tõttu vähese preventiivse mõjuga. Võlausaldajad ei pane praktikas nõudeid tihti maksma ning nõude esitamisel ei ole nad üldjuhul edukad. Selle olukorra parandamiseks tegi autor ettepanekuid. Heaks lahenduseks ei pea autor tõendamiskoormuse leevendamist ega kergekäelist ümberpööramist, kuna see paneks kostja ebamõistlikusse olukorda. Vanade võlausaldajate nõuete tõhusama maksmapaneku võimaldamiseks võiks kaaluda Saksa InsO § 92 eeskujul anda haldurile õiguse esitada vanade võlausaldajate eest nõuded, et maandada üksikul võlausaldajal lasuvaid riske. Uusi võlausaldajaid võiks innustada rohkem nõudeid esitama Riigikohtu juhiste olemasolu kahju ulatuse hindamise kohta, mis käesoleva töö kirjutamise hetkel puuduvad. Seejuures võiks autori hinnangul näha ette, et uus võlausaldaja saab nõuda kogu usalduskahju hüvitamist mahaarvamisi tegemata, tingimusel, et uus võlausaldaja loovutab oma nõude pankrotivara vastu kostjale. Saksamaal on uute võlausaldajate nõuded populaarsemad ning omavad preventiivset mõju pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise vastu, mistõttu võiks eeldada nende tõhususe ja populaarsuse kasvu nõude ulatuse hindamise juhiste olemasolul.

4) Autor püstitas magistritöö neljandaks uurimisküsimuseks: kas kehtivas õiguses ettenähtud pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise tagamise abinõude kõrval oleks põhjendatud pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine ka kriminaliseerida? Sellele vastamiseks analüüsis autor esmalt pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise varasema dekriminaliseerimise põhjendatust. Autor leidis, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise dekriminaliseerimine 2015. aastal ei olnud põhjendatud ning seda otsustades ei lähtunud õigetest eeldustest ja kaalutlustest. Dekriminaliseerimise tagajärjel ei olnud pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmine tõhusalt tagatud ning see oli iseäranis ebakohane olukorras, kus raugemiste osakaal oli märkimisväärselt kõrge. Vaatamata varasema dekriminaliseerimise põhjendamatusetele ei oleks autori arvates vahepeal maksejõuetusõiguse revisjoni raames tehtud muudatusi arvestades pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise uuesti kriminaliseerimine kooskõlas karistusõiguse *ultima ratio*-põhimõttega. Revisjoni raames tõhustati pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmise õiguslikke tagatise ning eksisteerivaid regulatsiooni kitsaskohti saab ületada ning isikuid suunata käituma maksejõuetuse olukorras vastutustundlikumalt muude õiguslike tagatistega kui karistusõigusega.

LEGAL SAFEGUARDS TO ENSURE COMPLIANCE WITH THE DUTY TO FILE THE BANKRUPTCY PETITION OF A LEGAL PERSON

Abstract

Bankruptcy proceedings can be initiated under either a petition by the debtor or by a creditor. According to Subsection 13 (3) of the Bankruptcy Act (BA), the debtor may be obliged to file a bankruptcy petition. This duty arises foremost for a member of a legal person's management board or of the body substituting the board in relation to the legal person under Section 36 of An Act on the General Part of the Civil Code when it is manifest that the legal person is permanently insolvent. A failure to file a bankruptcy petition timely may result in the debtor's financial situation becoming such that the court terminates bankruptcy petition proceedings by abatement, in which case bankruptcy proceedings are not conducted. Approximately 60% of bankruptcy petition proceedings are terminated by abatement. Breaches of the duty to file a bankruptcy petition are not the only reason for this, however, they are one of the main reasons – according to the Insolvency Division, the members of management boards of insolvent companies fail to file a timely bankruptcy petition in nearly 77% of cases. Even if bankruptcy is declared despite delay in filing for bankruptcy, creditors will receive a lower amount of satisfaction of their claims in bankruptcy proceedings due to the delay. Furthermore, proceedings may not take place at all if there is a breach of duty to file a bankruptcy petition and creditors also see no advantage in filing the petition.

While the aim of the legal system should be to prevent breaches of the duty to file a bankruptcy petition, the view among experts has been that the Estonian legal system allows for avoiding the fulfilment of the duty to file a bankruptcy petition with lenient consequences. This undermines the credibility of the business environment. Thus, the aim of the thesis was to find an answer to the question of what are the legal possibilities and measures to ensure that the duty to file a bankruptcy petition of a legal person is fulfilled, whether the current system is sufficiently effective for this purpose and what should be done to improve the system. To answer these questions, the author examined the legal safeguards for compliance with the duty to file a bankruptcy petition that arise from bankruptcy, civil and criminal law and how these safeguards have changed over time, drew conclusions on the effectiveness of the system, proposed changes and made comparisons with other countries.

The first, introductory chapter of the thesis examines the justification of the stipulation of the duty to file a bankruptcy petition and the reasons for non-compliance with it. The duty is specified in laws governing legal persons, which provide that the petition must be filed without

undue delay, but not more than 20 days after it is manifest that the legal person is permanently insolvent. The duty also arises for liquidators and in the absence of management board members, shareholders or members of the supervisory board may be obligated. The author finds that the duty to file the bankruptcy petition serves the function of preserving the bankruptcy estate, particularly by stopping the uncontrollable reduction of the debtor's assets outside bankruptcy proceedings, as upon the declaration of bankruptcy, the right to dispose of the debtor's assets is transferred to the trustee-in-bankruptcy. The duty to file the bankruptcy petition also serves the function of ensuring the possibility to increase the bankruptcy estate, the prospects of which are dependent on when proceedings are opened. The duty to file a bankruptcy petition also protects the economic environment. A legal person that is already unable to meet its obligations but takes on additional obligations to third parties unaware of insolvency, harms both existing and additional creditors, but also the economic environment in general, as the participation of insolvent legal persons in the economy creates uncertainty.

A breach of the duty to file a bankruptcy petition may be committed through ignorance. For example, a breach may be the result of inaccurate assessment of the financial situation of the legal person. A breach may also be intentional. Bankruptcy proceedings involve considerable inconvenience for the board member filing the bankruptcy petition and the possibility of being held liable. Thus, to avoid liability, it may be tempting to not file the petition, but to wait until the legal person has no assets. In this case, the proceedings are likely to be terminated by abatement and liability is highly unlikely. When facing insolvency, board members may be tempted to take unreasonable risks and not file a bankruptcy petition as they may have no care for assets that would be taken out of their disposal in bankruptcy. Lastly, the reason for not filing a bankruptcy petition may be psychological. The desire to avoid bankruptcy and the negative connotations associated with it is natural.

It follows that the duty to file a bankruptcy petition protects the interests of creditors and the credibility of the economic environment, which are damaged in the event of a breach. Yet, the person obliged to file the petition can have reasons to fail to comply with this obligation. Therefore, in the event of a breach of the duty to file for bankruptcy, there must be practicable and effective consequences which would motivate compliance with the duty. However, it is important to avoid imposing unreasonable sanctions which discourage from taking reasonable steps to save the legal person in difficulties, the latter may ultimately hinder the economy instead of promoting it. In the Estonian legal system, the legal safeguards for the fulfilment of the duty to file a bankruptcy petition can be categorised as arising from bankruptcy, civil and criminal law. The analysis of these safeguards is the central focus of the thesis.

In the second chapter of the thesis the author addresses the remedies to ensure compliance with the duty to file a bankruptcy petition provided by the Bankruptcy Act, namely the prohibition on business, obligation to reimburse the deposit paid to cover procedural costs of bankruptcy proceedings and the activities of the Insolvency Division. The prohibition on business is a remedy applicable in bankruptcy proceedings, stipulated in Section 91 of the BA, which entails a prohibition of being a member of the management board, a liquidator or a procurator of a legal person. In this respect, the relevant type of prohibition on business in the cases of a breach of the duty to file a bankruptcy petition is the one applicable during proceedings provided for in Subsection 91 (2) of the BA. According to the case law of the Supreme Court, the prohibition on business applicable during proceedings is a preventive coercive measure, aimed at the protection of third parties and applied in the public interest. Furthermore, the prohibition on business induces persons to behave in a law-abiding manner to avoid its application. While the prohibition on business does not have a direct civil law effect, the Penal Code prescribes a penalty for the violation for the prohibition.

Prior to amendments made during the insolvency law review in 2021, the Bankruptcy Act left the presumptions for the application of the prohibition on business open. The Supreme Court interpreted the possibility of application restrictively and considered the application of the prohibition possible only when the person had likely committed a criminal offence in managing the bankrupt legal person, and for as long as there was a risk they would commit further offences. The author finds that this view of the Supreme Court was not justified and overlooked the needs of the business environment, causing the prohibition to have no preventive effect as it was not applied in practice after this interpretation.

In 2021 the prerequisites for application of the prohibition on business were clarified in law, which precluded the prior Supreme Court interpretation of the prerequisites for application of the prohibition. According to the new wording of Subsection 91 (2) of the BA, the court applies a prohibition on business applicable during proceedings foremost if the person has committed a grave error in management, *inter alia* in the case of a material breach of the duty to file a bankruptcy petition. In the view of the author, this means that the application of a prohibition on business in the event of a material breach of duty to file a bankruptcy petition presupposes that it is established that the breach was committed, that it was committed with gross negligence or intent, that the extent of the breach was not insignificant and that the application of a preventive coercive measure to the person is justified.

However, the preventive effect of the prohibition on business applicable during proceedings is undermined by several factors. Firstly, the prohibition does not prohibit participation in the

management of a legal person *de facto*, meaning that the prohibition can easily be circumvented. This is an important issue, as the use of “shadow directors” is quite widespread. The author considers it reasonable to extend the effect of the prohibition and to stipulate that a person subject to the prohibition on business may not in any way participate in the management of the legal person, as there is no reasonable ground for arguing that a person subject to the prohibition should be able to participate in management. Another issue is that only persons named in Subsections 19 (1) and (3) of the BA can be subject to the prohibition on business. Thus, it is not possible to impose a prohibition on business on persons who, in the management of the legal person, gave orders, for example to not file a bankruptcy petition. The use of “shadow directors” allows the application of a prohibition on business to be avoided. To overcome this, the author considers it justified to stipulate that the prohibition on business can also be applied to the influencers referred to in Subsections 167¹ (1) and § 289² (1) of the Commercial Code.

Issues influencing the preventive effect of the prohibition on business applied during bankruptcy proceedings arise from the fact that the prohibition is tied to the proceedings. This means that if the company never enters bankruptcy proceedings, e.g., in the case of abatement, the prohibition cannot be applied. While the author considers it possible for the Insolvency Division to carry out bankruptcy proceedings as a public investigation when they would have otherwise been terminated due to abatement for the sole purpose of applying the prohibition on business, the author considers it problematic that a public investigation would have to be carried out just for this reason when there are no assets and no prospect to increase the bankruptcy estate. For this reason, the author believes that it should be considered whether it would be more reasonable to allow the Insolvency Division to apply for the application of a temporary prohibition on business in the bankruptcy petition proceedings.

In 2018 the Ministry of Justice proposed giving courts the right to apply a similar prohibition in the case of abatement of bankruptcy petition proceedings. The Supreme Court issued an opinion on this, in which it considered that such a prohibition would not contribute to better satisfaction of creditors’ claims, and it could constitute a punitive remedy. After this, the bill was abandoned. The author disagrees with the Supreme Court. The prohibition does not create assets, its purpose is to be preventive. The author is of the opinion that such prohibition on business would not constitute a punitive remedy, as it fits the criteria of a non-punitive coercive instrument as worded by the Supreme Court. Further, the European Court of Human Rights has not considered a prohibition on business to be a punitive remedy. Thus, the author considers it both possible and reasonable to provide the Insolvency Division the right to apply for a temporary prohibition on business be applied in bankruptcy petition proceedings.

As the prohibition on business does not have a significant function of ensuring the bankruptcy proceedings, the author considers that a separation of the duration of the prohibition from the duration of the bankruptcy proceedings should be considered. This is important to avoid the unpredictability of the prohibition and to better consider the risk posed by the person.

The Insolvency Division was established with amendments to law made during the insolvency law review as an independent unit of the Competition Authority. One of its main objectives is to ensure compliance with the duty to file a bankruptcy petition. This objective is achieved through the preventive effect of the public investigations carried out by the division, meaning that a lack of assets may no longer mean abatement, but rather being subject to supervision by the division. This discourages from breaching the duty to file for bankruptcy. However, it must be borne in mind that a public investigation requires a bankruptcy petition and in the absence of a petition by the debtor this means contribution by the creditor. To improve effectiveness of supervision, giving the division the right to initiate bankruptcy petition proceedings should be considered, if it became aware of possible abuses, e.g., “waiting” for compulsory liquidation.

Failure to comply with the duty to file a bankruptcy petition may result in an obligation to reimburse a deposit paid in relation to the costs of the bankruptcy proceedings under Sections 30 or 11 of the BA. While the entitled person’s ability to claim reimbursement has been simplified, it cannot be attributed a significant preventive effect, as the payment of the deposit remains risky for the creditor due to it being unlikely to achieve reimbursement of the deposit.

The third chapter of the thesis addresses civil liability for breach of the duty to file a bankruptcy petition. In the Estonian legal order, the aim of compensating damages is restitution, but the possibility of an obligation to compensate damages also has a preventive effect. A failure to comply with the duty to file a bankruptcy petition may give rise to an obligation to pay damages. As the duty to file a bankruptcy petition is both an obligation to the company and its creditors, it follows that a breach of the obligation could give rise to liability towards both the company and its creditors. However, the only the liability to creditors has significance, as the breach of the duty to file a bankruptcy petition itself practically cannot cause the company itself damages.

According to the case law of the Supreme Court, the duty to file a bankruptcy petition is a norm which protects the creditors in the meaning of Clause 1045 (1) (7) and Subsection 1045 (3) of the Law of Obligations Act. Thus, the creditors can file a claim directly to the person in a breach of the duty to file a bankruptcy petition if it caused the creditor damages. For the claim to be successful, it must be established that the defendant is in a breach of the duty to file a bankruptcy petition and that there is a causal link between the breach and damages. If the creditor succeeds in proving this, the defendant can prove that they were not culpable of causing the damage.

In the case of a breach of the duty to file a bankruptcy petition, a distinction is made between the two groups of creditors – the “old” and “new” creditors. The duty to file a bankruptcy petition protects old creditors, who were creditors prior to the emergence of insolvency, and the damage suffered by old creditors is equal to the difference between the hypothetical payout made in the proceedings, which they would have gotten, had the proceedings been initiated earlier, and the actual payout. Further, the duty to file for bankruptcy is intended to ensure that the legal person does not enter any transactions after the emergence of insolvency and, in this way, the duty also protects the new creditors who become creditors after the emergence of permanent insolvency. For the new creditors, the purpose of compensation is to put them in the position they would have been in if they had not entered a contract with an insolvent company.

Old creditors rarely bring claims based on the breaches of the duty to file a bankruptcy petition and are generally unsuccessful in pursuing claims, mainly due to their inability to prove the debtor’s permanent insolvency at a certain point in time in the past. A claim by an old creditor is generally not worthwhile due to the costly procedure and low likelihood of recovery. The author considers that easing the burden of proof or reversing it in favour of the creditor is not desirable considering the need to also protect the defendant’s rights. Thus, the claims of old creditors inevitably have little preventive effect. However, the possibility of allowing the trustee-in-bankruptcy to pursue the claims of old creditors, as in German law, could be considered, as this would alleviate the risks arising from the bearing of the procedural costs and the burden of proof for an individual creditor. The claims of new creditors should have a stronger preventive effect than those of old creditors, as they are broader in scope and easier to prove. In Germany, the claims of new creditors indeed have considerable preventive effect. However, in Estonia there is no uniform case law on claims by new creditors, and in practice new creditors make few such claims. Thus, claims by new creditors also have low preventive effect. In the author’s view, this is in part due to the lack of legal clarity caused by the absence of clear guidance by the Supreme Court. In this respect, the author considers that it would be justified to grant new creditors compensation for the entire loss of trust suffered without making any deductions, but by providing that the new creditor must assign his claim against the bankruptcy estate to the defendant. Should the defendant refuse, it must be assumed that the new creditor’s claim against the bankruptcy estate is worthless. Based on the foregoing, the author concludes that the obligation to compensate damages because of the breach of the duty to file for bankruptcy has little preventive effect in practice, as is apparent by the small number of claims, caused by problems with proving the claim and doubtful solvency of the defendant.

The fourth chapter of the thesis examines the previous criminalisation of the breach of the duty to file a bankruptcy petition in Estonia and, considering the existing safeguards, the need to re-criminalise it. As the duty to file a bankruptcy petition is a statutory duty in the public interest and is an important safeguard in ensuring commercial integrity, the criminalisation of non-compliance with it is a conceivable solution in preventing its breaches. A breach of the duty to file a bankruptcy petition was prior a criminal offense in Estonia and was applied rather often. A breach of the duty to file a bankruptcy petition was decriminalised in 2015 with amendments made during the penal law review. The main reasons of the decriminalisation were the complexity created by the Supreme Court's interpretations in establishing the moment of insolvency, criminalisation being contrary to the principles of proportionality and *ultima ratio*, that malicious bankruptcy was covered by other offences and the ineffectiveness of the penalty. The author finds that the justifications presented for decriminalisation were not convincing. The procedural law provided reasonable ways to prove the elements of the offence. Criminalisation was not in breach of the principles of proportionality and that regulating with criminal law is *ultima ratio*, as other ways of regulating, foremost by civil liability, were clearly ineffective in practice. Other offences provided by the Penal Code do not provide protection against the damage caused by a breach of the duty to file a bankruptcy petition. Furthermore, if the punishment for the offence was ineffective, consideration could have been given to changing the punishment for the offence.

Despite that the author finds that the decriminalisation of the breach of the duty to file a bankruptcy petition was not justified, it does not necessarily mean that re-criminalisation would be justified. Important amendments have been made to insolvency law in 2021 and 2022, which strengthened legal safeguards to ensure compliance with the duty to file a bankruptcy petition. The author concluded that the re-criminalisation of the breach of the duty to file a bankruptcy petition would thus not be justified in the current law, as the problems in the existing regulation can be overcome by other amendments to the law, in particular by improving the effectiveness of the prohibition on business. Consequently, in such a situation, criminalising the breach of the duty would be contrary to the principle that regulating with penal law is *ultima ratio*.

The author ultimately concludes that the system of legal safeguards ensuring the compliance with the duty to file a bankruptcy petition has been improved by amendments made during the insolvency law review, but the system is not yet sufficiently effective and can be improved with the proposals made in the thesis.

LÜHENDID

BA	<i>Bankruptcy Act</i>
BGB	<i>Bürgerlichen Gesetzbuch</i>
BGH	<i>Bundesgerichtshof</i>
EIK	Euroopa Inimõiguste Kohus
EIKo	Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus
EIÕK	Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon
EKo	Euroopa Kohtu otsus
EL	Euroopa Liit
FIMS	füüsilise isiku maksejõuetuse seadus
HMKo	Harju Maakohtu otsus
InsO	<i>Insolvenzordnung</i>
KarS	karistusseadustik
KarSK	Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne.
MSÜS	majandustegevuse seadustiku üldosa seadus
MTÜS	mittetulundusühingute seadus
MüKoBGB	<i>Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch</i>
MüKoInsO	<i>Münchener Kommentar zur Insolvenzordnung</i>
MüKoStGB	<i>Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch</i>
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>
PankrS	pankrotiseadus
RKEKo	Riigikohtu erikogu otsus
RKHKo	Riigikohtu halduskolleegiumi otsus
RKKKm	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus
RKKKo	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus
RKTKm	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus
RKTKo	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus

RKÜKo	Riigikohtu üldkogu otsus
Rn.	<i>Randnummer</i>
SAS	sihtasutuste seadus
TlnRnKo	Tallinna Ringkonnakohtu otsus
TMKo	Tartu Maakohtu otsus
TrtRnKm	Tartu Ringkonnakohtu määrus
TrtRnKo	Tartu Ringkonnakohtu otsus
TsMS	tsiviilkohtumenetluse seadustik
TsMSK	Tsiviilkohtumenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne.
TsÜS	tsiviilseadustiku üldosa seadus
TsÜSK	Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne.
TÜS	tulundusühistuseadus
UNCITRAL	<i>United Nations Commission on International Trade Law</i>
VMKo	Viru Maakohtu otsus
VÕS	võlaõigusseadus
VÕSK	Võlaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne.
ÄRS	äriregistri seadus
ÄS	äriseadustik

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Agarmaa, M. Maksejõuetusõiguse revisjon. Pankrotiavalalduse esitamine, pankrotimenetluse raugemine, pankroti välja kuulutamine ja tagajärjed, pankrotivara moodustamine, pankrotivara valitsemine. 2018. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1407/download> (13.02.2024).
2. Anderson, R. N. M. The Human Rights of Directors in Disqualification Proceedings. – European Company Law Vol. 5, Issue 4 (August 2008), lk 181–184.
3. Anspal, S. jt. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu võimalike muudatuste mõjude hindamine. 2019. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1393/download> (29.02.2024).
4. Du Plessis, J. J., De Koker, J. N. (koost). Disqualification of Company Directors. A Comparative Analysis of the Law in the UK, Australia, South Africa, the US and Germany. Routledge: Abingdon, Oxon 2017.
5. Foerste, U. Pankrotiõigus. Tallinn: Juura 2018.
6. Griffin, S. The Disqualification of Unfit Directors and the Protection of the Public Interest. – Northern Ireland Legal Quarterly Vol. 53, No. 3, 2002, lk 207–231.
7. Habersack, M. jt (koost). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 7. Schuldrecht – Besonderer Teil IV. §§ 705–853. 8. Auflage. München: C. H. Beck 2020.
8. Helenurm, V. Majandusaasta aruande mitteesitamise tõttu äriregistrist kustutamise prognoosimine Eesti ettevõtete näitel. Magistritöö. Juhendajad O. Lukason ja M. Kantšukov. Tartu: Tartu Ülikool 2023.
9. Hirsik, H. Pankrotikuritegude dekriminaliseerimise põhjendus. Magistritöö. Juhendaja Jaan Ginter. Tartu: Tartu Ülikool 2017.
10. Jula, R. Der GmbH-Geschäftsführer. Rechte und Pflichten, Anstellung, Vergütung und Versorgung, Haftung und Strafbarkeit. 4. Auflage. Berlin: Springer 2012.
11. Jõgi, E. Karm karistus ei morjenda: 120 000 ettevõtet jätsid aruande esitamata. – Äripäev, 04.07.2023. Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/uudised/2023/07/04/karm-karistus-ei-morjenda-120-000-ettevotet-jatsid-aruande-esitamata> (14.02.2024).
12. Jürgenson, K. Pankrotiavalalduse esitamise kohustust rikkunud isiku vastutus pankrotimenetluse raugemisel. Magistritöö. Juhendaja Andres Vutt. Tartu: Tartu Ülikool 2015.
13. Karja (Agarmaa), M. Arvamus pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõude kohta. 2019. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1436/download> (21.01.2024).

14. Kairjak, M. Keerukuse redutseerimine Eesti õiguses karistusseadustiku § 217² objektiivse koosseisu relatiivsete õigusmõistete sisustamise näitel. Doktoritöö. Juhendajad Jaan Sootak ja Irene Kull. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2015.
15. Kairjak, M. Majanduskaristusõigus karistusõiguse revisjoni raames. *Juridica* VIII/2014, lk 633–637.
16. Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus: karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2017.
17. Koppel, B. Deliktiõiguslik vastutus tegevusetuse eest. Magistritöö. Juhendaja Janno Lahe. Tartu: Tartu Ülikool 2023.
18. Korch, S. Chapter 11, Corporate Governance and the Role of Examiners. – *Emory Bankruptcy Developments Journal*, Vol. 34 Issue 2, 2018, lk 411–460.
19. Koziol, H. Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective. *Sine loco*: Jan Sramek Verlag 2012.
20. Kriibi, P. Maksejõuetusinstituudi (nõ pankrotiombudsmani) loomise vajadus. Tallinn: Justiitsministeerium 2016. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1398/download> (29.02.2024).
21. Kõve, V. „Head“ ja „halvad“ võlgnikud ja võlausaldajad. – *Juridica* IV/2014, lk 299–303.
22. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§-d 1–305). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
23. Käerdi, M. jt. Ühinguõiguse revisjon: Analüüs-kontseptsioon. Tallinn: Justiitsministeerium 2018. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/904/download> (03.03.2024).
24. Ladiges, M. Criminal Liability of Directors of a Private Limited Company Seated in Germany. – *Criminal Law Forum* Vol 24, 2013, lk 87–111.
25. Liin, S. Maksejõuetusõiguse revisjon. Analüüs-kontseptsioon. Maksejõuetu juriidilise isiku juhatuse liikme vastutus. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1400/download> (12.02.2024).
26. Loit, R. Võlausaldajate huvide kaitsmine äriühingu makseraskuste süvenemise korral. – *Juridica* 1/2024, lk 36–45.
27. Lopman, V., Lorents, K. Vastutusotsus. Äriühingu juhatuse liikme maksuõiguslik vastutus äriühingu maksuvõla eest. – *Juridica* 2013/2, lk 118–127.
28. Lukason, O. Maksejõuetuse põhjuste analüüs. Kokkuvõte olulisematest uurimistulemustest. Tarkade Otsuste Fondi uuring Justiitsministeeriumi tellimusel. 2010. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/455/download> (03.03.2024).

29. Madisson, K. Pahatahtlike pankrottide arv kasvab. – Äripäev, 07.07.2014. Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/uudised/2014/07/06/pahatahtlike-pankrottide-arv-kasvab> (07.03.2024).
30. Madisson, K. Pankrotiseaduse osaline kontseptsioon. Maksejõuetusinstituut ja üldsätted. Detsember 2017. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1395/download> (29.02.2024).
31. Manavald, P. Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid maksejõuetuse tingimustes. – Juridica II/2005, lk 123–132.
32. Manavald, P. Pankrotimenetluse majanduslik efektiivsus. Empiiriline uuring. – Juridica IV/2010, lk 269–276.
33. Manavald, P. Ärikeeld kui ettevõtlusvabaduse riive. – Juridica VII/2003, lk 457–463.
34. McCormack, G., Keay, A., Brown, S. European Insolvency Law. Reform and Harmonization. Cheltenham: Edward Elgar Publishing 2017.
35. Möritz, D. Haftung des Managements und Drittschutz. Baden-Baden: Nomos 2011.
36. Niklus, I. Mõisteid ja termineid saneerimisseadusest. – Õiguskeel 2009/2.
37. Padu, K. Ärikeeld enne ja pärast 2021. ja 2022. aastal jõustunud muudatusi. – Õiguskeel 2023/4.
38. Peldán, R. Finnish Bankruptcy Act 2.0. – Eurofenix Autumn 2019. Kättesaadav: <https://www.insol-europe.org/download/documents/1489> (06.03.2024), lk 28–29.
39. Piho, K. Juriidilisest isikust pankrotivõlgnikuga seotud isikute ärikeeld. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe- ja koolitusosakond 2019. Kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtupraktika%20anal%C3%BC%C3%B Cs/06_Juhtorgani%20liikme%20%C3%A4rikeeld_K_Piho.pdf (14.02.2024).
40. Räpo, A. Asjatundja lepingueelsetel läbirääkimistel tekkiv vastutus kolmandate isikute ees. Magistritöö. Juhendaja Urmas Volens. Tallinn: Tartu Ülikool 2013.
41. Saare, K. jt. Ühinguõigus. I, kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015.
42. Schillig, M. The Transition from Corporate Governance to Bankruptcy Governance – Convergence of German and US law? – European Company and Financial Law Review Vol 7 1/2010, lk 116–157.
43. Schmitz, R. jt (koost). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 8. Nebenstrafrecht II. 4. Auflage. München: C. H. Beck 2023.
44. Soo, A., Lott, A., Kangur, A. Võimalused Euroopa Liidu halduskaristuste ülevõtmiseks Eestis. – Juridica 4/2020, lk 242–261.
45. Soo, A., Markina, A., Tee, K. Karistus kui tasumine, karistus kui preventsioon: millised karistuse eesmärgid „töötavad“? – Juridica 9–10/2022, lk 646–666.

46. Sootak, J. (koost). Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2018.
47. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015.
48. Sootak, J. Majanduskriminaalõigus: õppevahend juristide põhi- ja täiendõppeks. Tartu: Eesti Õiguskeskus 1998.
49. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 3., täiend. ja ümbertööt. vlj. Tallinn: Juura 2009.
50. Sootak, J. Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 5., täiend. ja ümbertööt. vlj. Tallinn: Juura 2021.
51. Steffek, F. Gläubigerschutz in der Kapitalgesellschaft. Krise und Insolvenz im englischen und deutschen Gesellschafts- und Insolvenzrecht. Tübingen: Mohr Siebeck 2011.
52. Stürner, R., Eidenmüller, H., Schoppmeyer, H. (koost). Münchener Kommentar zur Insolvenzordnung. 4. Auflage. München: C. H. Beck 2019.
53. Tampuu, T. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. – Juridica II/2003, lk 71–82.
54. Tolstov, L. Tort liability of the director to company's creditors. Doktoritöö. Juhendaja Janno Lahe. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2015.
55. Tolstov, L., Lahe, J. Limitation of Personal Tort Liability of a Member of the Management Board of a Company – Perspective of Estonia. – European Business Law Review Volume 24, Issue 2, 2013, lk 243–259.
56. Toom, T. Äriühingu püsiv maksejõuetus ja edasiste maksete tegemine. Kus on piir keelatu ja lubatu vahel? – Juridica 2014/6, lk 485–489.
57. Tross, U. Mõtted ja ettepanekud seoses Koja liikmetele 09.02.2016 saadetud Justiitsministeeriumi maksejõuetuse revisjoni lähteülesande projektiga. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1298/download> (10.03.2024).
58. Tubin, A. Menetlusjärgne ärikeeld: kas pankrotiõiguslik piirang või karistusõiguslik lisakaristus? – Juridica VI/2012, lk 442–449.
59. UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law. New York, 2005.
60. Ugezene, M. Tuntud firmamatja pääses ärikeelust. – Äripäev 29.11.2023. Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/uudised/2023/11/29/tuntud-firmamatja-paases-arikeelust> (19.02.2024).
61. Varul, P. Maksejõuetusõiguse areng Eestis. – Juridica IV/2013, lk 234–241.
62. Varul, P. Olulisemad muudatused pankrotiseaduses. – Juridica VI/2021, lk 407–420.
63. Varul, P. jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus: kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura 2023.

64. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus. I, Üldosa (§§ 1–207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016.
65. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus. IV. 8. osa 40. ptk – 10. osa (§-d 703–1067). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2020.
66. Varul, P., Varusk, M. Ettepanekud karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule (554 SE), kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/e1797f04-c5b7-4c5e-9bf9-3b2bab95b5d9> (04.02.2024).
67. Varusk, M. Company Board Members' Liability and Prerequisites for it in Bankruptcy Proceedings. – Juridica International 21/2014, lk 186–196.
68. Viimsalu, S. Konverents „Maksejõuetus – kas üksnes pankrot?“ – Juridica IX/2007, lk 667–668.
69. Virks, M. Faktiline juhatuse liige ja tema vastutus äriühingu ees. – Juridica 6/2017, lk 401–413.
70. Vutt, M. Ärikeeld pankrotimenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2009. Kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2009/arikeeldpankroti_menetluses_margit_vutt_loplik.pdf (03.03.2024).
71. Welsh, M., Anderson, H. Director Restriction: An Alternative to Disqualification for Corporate Insolvency. – Company and Securities Law Journal 2019 Vol. 37 No. 1.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti õigusaktid

72. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
73. Füüsilise isiku maksejõuetuse seadus. – RT I, 06.07.2023, 29.
74. Karistusseadustik. – RT I 2002, 86, 504.
75. Karistusseadustik. – RT I, 06.07.2023, 40.
76. Karistusseadustiku ja selle muutmisega seonduvate seaduste muutmise seadus – RT I 2007, 13, 69.
77. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse – RT I, 12.07.2014, 1.
78. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 06.07.2023, 49.
79. Majandustegevuse seadustiku üldosa seadus. – RT I, 06.04.2021, 5.
80. Maksukorralduse seadus. – RT I, 21.11.2023, 12.
81. Mittetulundusühingute seadus – RT I, 23.12.2022, 15.

82. Pankrotiseadus. – RT I 2003, 17, 95.
83. Pankrotiseadus. – RT I, 06.07.2023, 61.
84. Pärimisseadus. – RT I, 06.07.2023, 67.
85. Raamatupidamise seadus. – RT I, 05.05.2022, 27.
86. Riigilõivuseadus. – RT I, 30.12.2023, 7.
87. Saneerimisseadus. – RT I, 01.03.2023, 53.
88. Sihtasutuste seadus. – RT I, 23.12.2022, 31.
89. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 06.07.2023, 96.
90. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 06.07.2023, 98.
91. Tulundusühistuseadus. – RT I, 23.12.2022, 32.
92. Võlaõigusseadus. – RT I, 06.07.2023, 116.
93. Äriregistri seadus. – RT I, 23.12.2022, 25.
94. Äriseadustik. – RT I, 06.07.2023, 131.

Välislepingud

95. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

Saksa õigusaktid

96. Aktiengesetz vom 6. September 1965 (BGBl. I S. 1089), das zuletzt durch Artikel 13 des Gesetzes vom 11. Dezember 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 354) geändert worden ist. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/BJNR010890965.html#BJNR010890965BJNG000300308> (10.03.2024).
97. Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 34 Absatz 3 des Gesetzes vom 22. Dezember 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 411) geändert worden ist. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html> (23.02.2024).
98. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 4123-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 9 des Gesetzes vom 22. Februar 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 51) geändert worden ist. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/BJNR004770892.html#BJNR004770892BJNG000201140> (10.03.2024).
99. Insolvenzordnung vom 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2866), die zuletzt durch Artikel 34 Absatz 13 des Gesetzes vom 22. Dezember 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 411) geändert worden ist. Kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/insolvenzordnung/BJNR000000000.html>

internet.de/inso/BJNR286600994.html#BJNR286600994BJNG000100000

(23.02.2024).

Ühendkuningriigi õigusaktid

100. Company Directors Disqualification Act 1986. Kättesaadav:
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/46/contents> (14.03.2024).

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Riigikohtu praktika

- 101. RKEKo 3-1-1-106-12.
- 102. RKHKo 3-20-2325.
- 103. RKHKo 3-3-1-15-06.
- 104. RKHKo 3-3-1-37-13.
- 105. RKHKo 3-3-1-70-15.
- 106. RKKKm 1-19-9575.
- 107. RKKKo 1-19-7945.
- 108. RKKKo 3-1-1-34-07.
- 109. RKKKo 3-1-1-98-09.
- 110. RKKKo 3-1-1-49-11.
- 111. RKKKo 3-1-1-85-11.
- 112. RKKKo 3-1-1-23-14.
- 113. RKKKo 3-1-1-52-14.
- 114. RKKKo 3-1-1-55-14.
- 115. RKKKo 3-1-1-63-14.
- 116. RKKKo 3-1-1-17-15.
- 117. RKTKm 3-2-1-26-00.
- 118. RKTKm 3-2-1-137-04.
- 119. RKTKm 3-2-1-158-04.
- 120. RKTKm 3-2-1-124-09.
- 121. RKTKm 3-2-1-25-11.
- 122. RKTKo 2-14-50307/132.
- 123. RKTKo 2-14-50307/162.
- 124. RKTKo 2-14-56641.
- 125. RKTKo 2-16-4918.
- 126. RKTKo 2-21-2685.

127. RKTko 3-2-1-45-03.
128. RKTko 3-2-1-30-07.
129. RKTko 3-2-1-43-07.
130. RKTko 3-2-1-49-07.
131. RKTko 3-2-1-45-08.
132. RKTko 3-2-1-127-08.
133. RKTko 3-2-1-7-10.
134. RKTko 3-2-1-46-12.
135. RKTko 3-2-1-188-12.
136. RKTko 3-2-1-191-12.
137. RKTko 3-2-1-18-13.
138. RKTko 3-2-1-62-13.
139. RKTko 3-2-1-80-15.
140. RKTko 3-2-1-181-15.
141. RKTko 3-2-1-113-16.
142. RKTko 3-2-1-143-16.
143. RKÜko 3-4-1-10-04.
144. RKÜko 3-2-1-134-16 koos kohtunike P. Jerofejev ja V. Kõve eriarvamusega, mille p-dega 1–4 ja 6–9 on ühinenud kohtunik T. Tampuu.

Ringkonnakohtute praktika

145. TlnRnko 2-11-49589.
146. TlnRnko 2-13-24236.
147. TlnRnko 2-13-32561.
148. TlnRnko 2-14-50307.
149. TlnRnko 2-14-55453.
150. TlnRnko 2-15-5209.
151. TlnRnko 2-15-10824.
152. TlnRnko 2-15-12089.
153. TlnRnko 2-15-12636.
154. TlnRnko 2-16-1898.
155. TlnRnko 2-17-2159.
156. TlnRnko 2-17-7278.
157. TlnRnko 2-18-12763.
158. TlnRnko 2-19-1683.

- 159. TlnRnKo 2-19-14624.
- 160. TlnRnKo 2-20-4536.
- 161. TrtRnKm 2-21-2345.
- 162. TrtRnKo 2-11-33780.
- 163. TrtRnKo 2-14-3667.
- 164. TrtRnKo 2-16-118543.
- 165. TrtRnKo 2-19-3176.
- 166. TrtRnKo 2-19-14487.

Maakohtute praktika

- 167. HMKo 2-15-15780.
- 168. HMKo 2-16-10061.
- 169. HMKo 2-19-28.
- 170. HMKo 2-19-120094.
- 171. TMKo 2-19-7526.
- 172. TMKo 2-22-8423.
- 173. VMKo 2-16-10058.

Euroopa Kohtu praktika

- 174. EKo C-594/14, *Simona Kornhaas vs. Thomas Dithmar, Kornhaas Montage und Dienstleistung Ltd pankrotihaldur*, ECLI:EU:C:2015:806.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

- 175. EIKo 24433/94, *E. D. C. vs. Ühendkuningriik*.
- 176. EIKo 39031/38, *D. C., H. S. ja A. D. vs. Ühendkuningriik*.
- 177. EIKo 42007/98, *Davies vs. Ühendkuningriik*.
- 178. EIKo 74976/01, *Eastaway vs. Ühendkuningriik*.

Saksa kohtute praktika

- 179. BGH, Urteil vom 26.06.1989 – II ZR 289/88.
- 180. BGH, Urteil vom 28.04.1997 - II ZR 20/96.
- 181. BGH, Urteil vom 30.03.1998 – II ZR 146–96.
- 182. BGH, Urteil vom 05.02.2007 - II ZR 234/05.
- 183. BGH, Urteil vom 16.03.2009 - II ZR 280/07.
- 184. BGH, Urteil vom 27.04.2009 - II ZR 253/07.
- 185. BGH, Urteil vom 21.10.2014 – II ZR 113/13.
- 186. BGH, Versäumnisurteil vom 12.03.2007 - II ZR 315/05.

MUUD ALLIKAD

187. Creditinfo Eesti AS. Pankrotid Eestis 2018. Paneeluuring. Kättesaadav: <https://web.creditinfo.ee/pankrotid2018.pdf> (06.03.2024).
188. Creditinfo Eesti AS. Pankrotid Eestis 2021. Kättesaadav: https://web.creditinfo.ee/Pankrotid_Eestis_2021.pdf (21.01.2024).
189. Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv, millega ühtlustatakse maksejõuetusõiguse teatavaid aspekte COM(2022) 702. 07.12.2022. Kättesaadav eelnõude infosüsteemis: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/c360a871-f5d9-4822-8f07-c6a497226f69> (04.03.2024).
190. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2010. Kriminaalpoliitika uuringud 15. Tallinn 2011. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1272/download> (06.03.2024).
191. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2011. Kriminaalpoliitika uuringud 16. Tallinn 2012. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1271/download> (06.03.2024).
192. Konkursiasiamiehen toimisto. Lähes neljännes enemmän konkursseja vuonna 2023 verrattuna edelliseen vuoteen. Tiedote. 05.01.2024. Kättesaadav: <https://www.konkurssiasiamies.fi/fi/index/tiedotteet/2024/lahesneljannesenemmankonkurssejavuonna2023verrattunaedelliseenvuoteen.html> (02.03.2024).
193. Lisa 5 karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirja juurde (arvamuste tabel), kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/f4111f6b-ac3e-4717-bab5-0d9a97835ac7> (04.02.2024).
194. Majandustegevuse seadustiku üldosa seaduse eelnõu (803 SE) seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/e2ca0bfe-01fb-5e50-4f5c-4fa28efe7e40> (14.02.2024).
195. Maksejõuetuse teenistus. Maksejõuetuse teenistuse esimese tegevusaasta, st 2023. aasta tegevusaruanne. Kättesaadav: <https://maksejouetus.konkurentsiamet.ee/media/35/download> (19.02.2024).
196. Maksejõuetuse teenistuse juhataja kiri Justiitsministrile. Maksejõuetuse teenistuse 2023. aasta tegevusaruanne. 08.01.2024. Kättesaadav Konkurentsiameti avalikust dokumendiregistrist: <https://adr.rik.ee/ka/dokument/15003848> (20.02.2024).
197. Muudatusettepanekute loetelu pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (195 SE II) teiseks lugemiseks. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/62c4ea02-d1dc-4c94-bf4f-875c940a657c> (14.02.2024).

198. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (195 SE) seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/014bd381-9e0a-40f6-b422-50b73565dd90> (03.02.2024).
199. PricewaterhouseCoopers Advisors. Maksejõuetuse menetlemise tõhususe uuring. 2013. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/460/download> (03.03.2024).
200. Prokuratuur. Arvamus Eesti maksejõuetusmenetluste efektiivsemaks muutmise võimaluste analüüs-kontseptsioonile. 29.06.2020. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1353/download> (15.03.2024).
201. Rahapesu Andmebüroo. Äriühinguteenuse pakkujatega seonduvad rahapesuriskid Eestis. 2021. Kättesaadav: <https://fiu.ee/media/952/download> (19.02.2024).
202. Riigikohtu arvamus äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse (variisikud) eelnõu kohta. 12.12.2018. Kättesaadav eelnõude infosüsteemis: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/3d8bf868-2fd0-4945-9096-f02a921a12f9> (10.03.2024).
203. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) juurde. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/720d0b8b-139f-44a2-8dba-4f1b025d17fb> (06.03.2024).
204. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde (554 SE), lisa (kuritegude statistika). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/0f8404b2-80c3-4960-af63-f86224d8d6e9> (06.03.2024).
205. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE II) teise lugemise juurde. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/03c3a315-7806-408b-9eca-e1e8e961ff1d> (06.03.2024).
206. Siseministerium. Maksejõuetusõiguse revisjoni ettevalmistamine (Siseministeriumi ettepanekud). 2015. Kättesaadav: <https://www.just.ee/media/1329/download> (13.02.2024).
207. World Bank. Doing Business Archive. Resolving Insolvency. Kättesaadav: <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/resolving-insolvency> (12.03.2024).

208. World Bank Group. Doing Business 2019. Training for reform.
https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf (12.03.2024).
209. World Bank Group. Estonia. Preventive Restructurings. July 2019. Kättesaadav:
<https://www.just.ee/media/1382/download> (03.03.2024).
210. Äriseadustiku jt seaduste muutmise seaduse eelnõu (tankistid). 09.11.2018.
Kättesaadav eelnõude infosüsteemis:
<https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/18841f2f-9275-4f27-97a1-cea61611f745> (10.03.2024).

LISA

Tabel 1. Võlausaldajate poolt juriidilise isiku pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise alusel kohustust rikkunud isiku vastu esitatud deliktiõiguslike nõuete kohta tehtud kohtuotsused aastatel 2015–2023 ning nende nõuete vähemalt osalise rahuldamise määr.

	Uued võlausaldajad ¹	Vanad võlausaldajad ²	Kokku
Otsuste arv	10	18	28
Otsused, milles nõue rahuldati vähemalt osaliselt	3	3	6
Edukuse määr ³	30%	16,(6)%	21,42%

¹ Uued võlausaldajad on selle tabeli tähenduses võlausaldajad, kelle nõue juriidilisest isikust võlgniku vastu tekkis pärast võlgniku püsiva maksejõuetuse väljakujunemist.

² Vanad võlausaldajad on selle tabeli tähenduses võlausaldajad, kelle nõue juriidilisest isikust võlgniku vastu tekkis enne võlgniku püsiva maksejõuetuse väljakujunemist.

³ Edukuse määr on selle tabeli tähenduses kõigi otsuste ja otsuste, milles nõue rahuldati vähemalt osaliselt, suhe.

Tabeli koostamisel kasutatud kohtulahendid on lisatud kasutatud allikate loetellu p-des 145–160 ja 162–173.